

«Σχολή Κοινωνικών Επιστημών»

«Αθλητικές Σπουδές: Κοινωνιολογία, Ιστορία,
Ανθρωπολογία»

Διπλωματική Εργασία

«Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

Αναστασία Γεωργοπούλου

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Μιμήνα Πατεράκη

Πάτρα, Ιανουάριος 2025

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

«Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

Αναστασία Γεωργοπούλου

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Μιμήνα Πατεράκη

ΣΕΠ ΕΑΠ

Συν-Επιβλέπων Καθηγητής:

Μαρία Κωλέτση

Πάτρα, Ιανουάριος 2025

Στον Νίκο, τον αδερφό μου

Πρωτίστως, θα ήθελα να ευχαριστήσω την καθηγήτρια μου και επιβλέπουσα της διπλωματικής μου, την κυρία Μιμήνα Πατεράκη για την αγαστή συνεργασία και την επιστημονική υποστήριξη κατά την διάρκεια της περιόδου εκπόνησης της εργασίας αυτής. Η πολύτιμη βοήθεια που μου προσέφερε ήταν σημαντική ώστε να μπορέσω να ολοκληρώσω την εργασία μου.

Ευγνώμων είμαι στις φίλες μου, οι οποίες με την αέναη στήριξή τους αλλά και το απαράμιλλο ενδιαφέρον τους, έπαιζαν έμμεσα σημαντικό ρόλο για την ολοκλήρωση αυτής της εργασίας, αποτελώντας πηγή έμπνευσης για εμένα. Οι στιγμές που μοιραζόμαστε, οι συζητήσεις και το χαμόγελο που μου προσφέρουν, μου υπενθυμίζει το πόσο ανεκτίμητη είναι η παρουσία τους στην ζωή μου.

Βέβαια, δεν θα μπορούσα να παραλείψω να ευχαριστήσω την μαμά μου στην οποία οφείλω πάρα πολλά στην ζωή μου. Η ατέρμονη στήριξη που μου προσφέρει, η αγάπη της και το καλλιεργημένο πνεύμα της μου έχουν δώσει εφόδια ζωής. Σε εκείνη άλλωστε είχα «αφιερώσει» και την διπλωματική του προπτυχιακού μου, θέλοντας να της εκφράσω την ευγνωμοσύνη αλλά και την αγάπη μου.

Η διπλωματική μου αυτή όμως, είναι αφιερωμένη στον Νίκο, τον αδερφό μου. Ο Νίκος παιδιόθεν και μεγαλώνοντας ήταν και συνεχίζει να είναι το πρότυπό μου. Από τότε που θυμάμαι την εαυτή μου ήταν πάντα εκεί. Μεγαλώσαμε μαζί και μοιραστήκαμε μία ξεχωριστή και όμορφη παιδική ηλικία γεμάτη απίστευτο γέλιο. Η βαθιά επιρροή του στην ζωή μου, η οξυδέρκειά του και ο αδαμάντινος χαρακτήρας του, έπαιζαν ρόλο στην εξέλιξη και διαμόρφωση του ανθρώπου που είμαι σήμερα. Επίσης, όταν κατά την ανάγνωση της προπτυχιακής διπλωματικής μου εργασίας αντιλήφθηκε πως την είχα αφιερώσει στην μαμά μας, με το γνωστό χιούμορ του μου έκανε παράπονα πως δεν τον ανέφερα πουθενά, ενώ ουσιαστικά εκείνος με έμαθε μπάλα. Δεν θα μπορούσα λοιπόν θεωρώ να βρω καλύτερο τρόπο για να «επανορθώσω» και να του δείξω την απέραντη ευγνωμοσύνη μου. Είναι προνόμιο να έχω έναν τέτοιο αδερφό.

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

Περίληψη

Το γυναικείο ποδόσφαιρο τις τελευταίες δεκαετίες αν και βιώνει μία ραγδαία εξέλιξη και ανάπτυξη, παραμένει ένας ανδροκρατούμενος χώρος, στον οποίο οι έμφυλες ανισότητες και ο σεξισμός βρίσκουν εύφορο έδαφος. Μολονότι υπάρχει αυξανόμενη προβολή και σημαντική πρόοδος παγκοσμίως, οι παίκτριες συνεχίζουν να έρχονται αντιμέτωπες με την πατριαρχία και τις εκφάνσεις της. Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας αποτελεί η ανθρωπολογική μελέτη γυναικείων ποδοσφαιρικών κοινοτήτων με έμφαση στις σχέσεις που καλλιεργούνται σε αυτές τις αθλητικές κοινότητες. Πως συσχετίζονται δηλαδή οι αθλήτριες μεταξύ τους, με αθλήτριες άλλων ομάδων, με τα στελέχη της ομάδας, προπονητές, παράγοντες, με το κοινό που παρακολουθεί τους αγώνες, με παλιότερες παίκτριες της ομάδας που πιθανά κρατούν ακόμα επαφή και με τις σημερινές παίκτριες. Πεδίο μελέτης ορίστηκε μία ομάδα στην Δυτική Αττική και για την έρευνα χρησιμοποιήθηκε η συμμετοχική παρατήρηση.

Ειδικότερα, στην εργασία αυτή έγινε μία προσπάθεια να αναδειχθεί ο αντίκτυπος που έχουν οι έμφυλες ανισότητες στην καθημερινότητα, στις συμπεριφορές, στις εμπειρίες αλλά και στην διαμόρφωση των σχέσεων των παικτριών. Εξετάζοντας τα κοινωνικά και θεσμικά εμπόδια και δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι ποδοσφαιρίστριες, η έρευνα αυτή προσπάθησε να αποκαλύψει τους τρόπους με τους οποίους τα έμφυλα στερεότυπα συστημικός σεξισμός και η σεξουαλικοποίηση τους τις επηρεάζουν σε ποδοσφαιρικό αλλά και κοινωνικό επίπεδο.

Ακόμη, η μελέτη στοχεύει στην ανάλυση του αντίκτυπου αυτών των υπαρχόντων δυναμικών για την συνοχή της ομάδας, την ατομική επίδοση και την ψυχική ευεξία. Τέλος, στόχος είναι η συνεισφορά στην βαθύτερη κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι υπάρχουσες ανισότητες επηρεάζουν τις ποδοσφαιρίστριες και στέκονται εμπόδιο στον δρόμο προς την ισότητα στον αθλητισμό. Όσον αφορά την ανάλυση, η μελέτη αυτή εστίασε στην διερεύνηση των κοινωνικών δυναμικών, των σχέσεων και των νοημάτων που αποδίδουν οι συμμετέχουσες στις δραστηριότητες των κοινοτήτων τους. Το ερευνητικό υλικό οργανώθηκε και επεξεργάστηκε με βάση τη μέθοδο της θεματικής ανάλυσης, με στόχο την ανάδειξη βασικών μοτίβων και χαρακτηριστικών που προέκυψαν από την συμμετοχική παρατήρηση. Εν κατακλείδι, οι γυναικείες ποδοσφαιρικές

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»
κοινότητες συνιστούν τόπους πρόκλησης και πολλές φορές εξουδετέρωσης των έμφυλων
διακρίσεων, μέσα σε έναν κόσμο που διατείνεται για το αντίθετο.

Λέξεις – κλειδιά:

Γυναικείο ποδόσφαιρο, έμφυλες διαστάσεις, σεξισμός, ανισότητες, πατριαρχία, έμφυλα
στερεότυπα, κοινωνικοί παράγοντες, ταυτότητες φύλου, σεξουαλικοποίηση, φεμινισμός,
Δυτική Αττική

Abstract

Women's football in recent decades, although experiencing rapid development and growth, remains a male-dominated space, in which gender inequalities and sexism find fertile ground. Although there is increasing visibility and significant progress worldwide, female players continue to face patriarchy and its manifestations. The purpose of this thesis is the anthropological study of female football communities with an emphasis on the relationships cultivated in these sports communities. That is, how do female athletes relate to each other, to female athletes from other teams, to team executives, coaches, officials, to the audience that watches the games, to older female players of the team who may still be in contact with current female players. A team in Western Attica was designated as the field of study and participant observation was used for the research.

In particular, this work attempted to highlight the impact of gender inequalities on the daily lives, behaviors, experiences and relationships of female footballers. By examining the social and institutional barriers and difficulties faced by female footballers, this research sought to uncover the ways in which gender stereotypes, systemic sexism and their sexualization affect them at a football and social level.

Furthermore, the study aims to analyze the impact of these existing dynamics on team cohesion, individual performance and mental well-being. Finally, the aim is to contribute to a deeper understanding of how existing inequalities affect female footballers and stand in the way of equality in sport. In terms of analysis, this study focused on exploring the social dynamics, relationships and meanings that participants attribute to the activities of their communities. The research material was organized and processed based on the thematic analysis method, with the aim of highlighting key patterns and characteristics that emerged from participatory observation. In conclusion, women's football communities are places of challenge and often neutralization of gender discrimination, within a world that claims the opposite.

Keywords

Women's football, gendered dimensions, sexism, inequalities, patriarchy, gender stereotypes, social factors, gender identities, sexualization, feminism, West Attica

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	vi
Abstract	viii
Περιεχόμενα	x
Κατάλογος Εικόνων / Σχημάτων	xiii
Συνοτομογραφίες & Ακρωνύμια.....	2
Εισαγωγή.....	4
1. Βιβλιογραφική ανασκόπηση	7
1.1 Παγκόσμια ιστορική αναδρομή	15
1.1.1 Η απαγόρευση του γυναικείου ποδοσφαίρου το 1921	15
1.1.2 Η ανάπτυξη και η εξέλιξη του γυναικείου ποδοσφαίρου διεθνώς	16
1.1.3 Το γυναικείο ποδόσφαιρο στην Ελλάδα	17
2. Οι έμφυλες διαστάσεις στο ποδόσφαιρο	20
2.1 Σεξισμός και πατριαρχία στον αθλητισμό	21
2.1.1 Οι δικαστικές διαμάχες των γυναικών ποδοσφαιριστριών	22
2.2 Φεμινιστική θεωρία και αθλητισμός	25
2.3 Διαμόρφωση ταυτοτήτων φύλου	26
2.3.1 Κατεστημένες αντιλήψεις περί φύλου στον αθλητισμό	28
2.4 Ο ρόλος των ΜΜΕ στην διαιώνιση των έμφυλων στερεοτύπων.....	29
2.4.1 Στερεοτυπικές αναπαραστάσεις σεξιστική γλώσσα.....	31
3. Μεθοδολογία.....	34
3.1 Διαδικασία της έρευνας.....	34
3.1.1 Πεδίο της έρευνας	35
3.1.2 Δεοντολογία της έρευνας	35
4. Ανάλυση και ερμηνεία ερευνητικού υλικού	37
4.1 Η κοινωνική απαξίωση του γυναικείου ποδοσφαίρου	37
4.1.1 Γλωσσικός σεξισμός	39
4.1.2 Βιολογικός ντετερμινισμός	42
4.2 Οι έμφυλες δυναμικές στην εξέδρα	43
4.3 Το κλίμα των αποδυτηρίων	45
4.4 Έμφυλες ανισότητες.....	47
4.4.2 Πρότυπα ομορφιάς και αντικειμενοποίηση	48
4.5 Δημιουργία συλλογικής ταυτότητας	51

4.5.1 Τοπικισμός	54
5. Συμπεράσματα	57
5.1 Ερευνητικοί περιορισμοί.....	58
5.2 Μελλοντικές προτάσεις.....	58
Βιβλιογραφία.....	60

Κατάλογος Εικόνων / Σχημάτων

Εικόνα 1 Το άγαλμα της ποδοσφαιρίστριας Lily Parr στο Εθνικό ποδοσφαιρικό μουσείο ..	16
Εικόνα 2 Μήνυμα στήριξης στην Jennifer Hermoso.....	25

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

Συντομογραφίες & Ακρωνύμια

BBC	British Broadcasting Corporation
FA	Football Association
FC	Football Club
FIFA	Federation Internationale de Football Association
LGBTQI	Lesbian Gay Bisexual Transgender Queer Intersex
UEFA	Union of European Football Associations
USSF	United States Soccer Federation
WFA	Women's Football Association
WSL	Women's Soccer League
ΔΟΕ	Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή
ΕΠΟ	Ελληνική Ποδοσφαιρική Ομοσπονδία
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΚΑΠΗ	Κέντρο Ανοιχτής Προστασίας Ηλικιωμένων
MME	Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
ΟΑ	Ολυμπιακοί Αγώνες
ΤΕΦΑΑ	Τμήμα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής & Αθλητισμού

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

Εισαγωγή

Στην ανάπαυλα μπήκαμε στα αποδυτήρια και η αλήθεια είναι πως είχαμε μία πολύ κακή εικόνα μέσα στο γήπεδο. Πέραν του ότι παίζαμε με μία πολύ ποιοτική ομάδα, δεν σταθήκαμε καθόλου καλά με αποτέλεσμα να έχουμε φάει τέσσερα γκολ, από δικά μας καθαρά λάθη. Το πρώτο πράγμα που μας είπε μέσα στα αποδυτήρια ο προπονητής εμφανώς αγανακτισμένος και με πολλά νεύρα ήταν πως «δεν ήξερα ότι ήρθα σήμερα εδώ να δώσω κώλο να με γαμήσουνε. Συγνώμη κιόλας για το πως μιλάω αλλά είστε απαράδεκτες. Είστε κότες, παίζετε σαν κότες, δεν μπαίνετε δυνατά στις φάσεις. Σε διεκδικήσεις με τις αντίπαλες αντί να μπειτε δυνατά στην φάση κάνετε στην άκρη λες και πηδάτε σαν κότες».

Είναι ευρέως γνωστό, πως το ποδόσφαιρο είναι ο «βασιλιάς των σπορ» (Iacobescu, 2023). Στο γυναικείο ποδόσφαιρο, μολονότι εξελίσσεται ραγδαία και ευδοκimeί, οι ανισότητες είναι άκρως ευδιάκριτες. Μπορεί σε πολλές χώρες του εξωτερικού να είναι πλέον επαγγελματικό, αλλά στην Ελλάδα βρίσκεται ακόμα σε ερασιτεχνικό επίπεδο. Το γυναικείο ποδόσφαιρο αμαυρώνεται καθημερινά από παντού. Κυριότεροι παράγοντες και υπαίτιοι είναι η πατριαρχία, ο σεξισμός και τα έμφυλα στερεότυπα που διαιωνίζονται μέχρι και σήμερα. Η εξέλιξη του βέβαια τις τελευταίες δεκαετίες, υπήρξε σημαντικό ορόσημο για την ισότητα των φύλων. Το άθλημα έχει αυξηθεί αισθητά σε συμμετοχή και απήχηση, με βασικότερο παράδειγμα το Παγκόσμιο κύπελλο γυναικών της FIFA, το οποίο προσελκύει πρωτοφανές αριθμό θεατών πλέον. Όλη αυτή η δημοτικότητα που έχει λάβει τα τελευταία έτη, έχει θετική επιρροή στην αυξανόμενη αποδοχή των γυναικών σε στερεοτυπικά ανδροκρατούμενα περιβάλλοντα, αλλά και στις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες λόγω των βαθιά ριζωμένων έμφυλων νορμών (Fenton, Ahmed, Hardey, Boardman & Kavanagh, 2024).

Μπορεί το γυναικείο ποδόσφαιρο ιστορικά να αντιμετώπισε αντίσταση, κοινωνικές προκαταλήψεις και θεσμικούς περιορισμούς αλλά πλέον έχουμε φτάσει σε ένα καλύτερο σημείο, στο οποίο αναγνωρίζεται η αθλητικότητα και οι ικανότητες των γυναικών ποδοσφαιριστριών. Εντούτοις, τα στερεότυπα των ρόλων και των ικανοτήτων των φύλων παραμένουν διάχυτα. Οι γυναίκες αθλήτριες γενικότερα συμπεριλαμβανομένων και των ποδοσφαιριστριών, αντιμετωπίζουν συχνά έλεγχο για τις επιδόσεις τους. Ακόμη, σε διαδικτυακούς χώρους, κριτικάρονται, υποτιμούνται, σεξουαλικοποιούνται και

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

αντιμετωπίζουν την ύψιστη μορφή μισογυνισμού. Παρότι τα ΜΜΕ εν μέρει ενισχύουν την προώθηση του γυναικείου ποδοσφαίρου, έχουν γίνει η αφετηρία τοξικών σχολίων και το μέσο στο οποίο οι ποδοσφαιρίστριες γίνονται στόχος βίας και παρενόχλησης λόγω φύλου (Haines, Deaux & Lofaro, 2016).

Παρά όλες τις παραπάνω προκλήσεις, η ανθεκτικότητα των αθλητριών και οι συνεχείς προσπάθειες για την προώθηση της ισότητας και της ένταξης, έχουν πυροδοτήσει μία ευρύτερη θεσμική αλλαγή. Βέβαια, για την υπέρβαση των βαθιά ριζωμένων στερεοτύπων και την επίτευξη της αληθινής ισότητας στο ποδόσφαιρο απαιτείται συνεχής προσπάθεια, για την εξάλειψη των θεσμικών προκαταλήψεων. Το ταξίδι λοιπόν προς την ισότητα των φύλων στο ποδόσφαιρο είναι σε εξέλιξη, απαιτώντας μεγαλύτερη ευθύνη από τους θεσμούς, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και την κοινωνία γενότερα (Valenti, Scelles & Morrow, 2018).

Από την ηλικία των πέντε ετών το ποδόσφαιρο αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της ζωής μου, όχι μόνο ως άθλημα αλλά και ως χώρος έκφρασης, εξέλιξης και διεκδίκησης. Μέσα από την πορεία μου έχω βιώσει τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες στον χώρο του αθλητισμού, από έμφυλες ανισότητες, μέχρι σεξιστικές συμπεριφορές. Πλέον, ούσα ενεργή ποδοσφαιρίστρια, η ενασχόλησή μου με το άθλημα αποτελεί αφενός ένα προσωπικό πάθος και αφετέρου έναν καθρέφτη των κοινωνικών δυναμικών που το διατρέχουν. Η παρούσα διπλωματική εργασία, πηγάζει από την ανάγκη να διερευνηθούν οι έμφυλες ανισότητες στον χώρο του γυναικείου ποδοσφαίρου και να συμβάλλει έστω και σε μικρό βαθμό, στην διαμόρφωση ενός πιο ισότιμου αθλητικού περιβάλλοντος. Εστιάζοντας σε μία γυναικεία ποδοσφαιρική ομάδα της Δυτικής Αττικής, η έρευνα επιχειρεί να χαρτογραφήσει τις σχέσεις των αθλητριών μεταξύ τους, την σύνδεσή τους με αθλήτριες άλλων ομάδων, την δυναμική που αναπτύσσεται ανάμεσα στις παίκτριες και τα στελέχη της ομάδας, το προπονητικό επιτελείο, τους παράγοντες, το φίλαθλο κοινό και τις πρώην αθλήτριες που διατηρούν έως και σήμερα επαφή με την ομάδα. Μέσω της συμμετοχικής μου παρατήρησης, στόχος είναι να αποτυπωθούν οι εμπειρίες, οι προκλήσεις και οι αλληλεπιδράσεις των γυναικών στον χώρο του ποδοσφαίρου, φωτίζοντας τους μηχανισμούς που αναπαράγουν τις ανισότητες αλλά και τις πιθανότητες για την υπέρβασή τους.

Ουσιαστικά η παρούσα εργασία διαρθρώθηκε σε πέντε κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο αφορά το θεωρητικό πλαίσιο, στο οποίο παρουσιάζεται η βιβλιογραφική ανασκόπηση,

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

στην οποία αναλύεται το ιστορικό πλαίσιο και γίνεται μία λεπτομερής εξέταση των έμφυλων διαστάσεων στο ποδόσφαιρο. Γίνεται αναφορά σε δικαστικές διαμάχες των γυναικών στο άθλημα, στον σεξισμό και την πατριαρχία που κυριαρχούν στον αθλητικό χώρο, στον ρόλο των ΜΜΕ για την διαιώνιση των στερεοτύπων, στην σεξιστική γλώσσα, στην φεμινιστική θεωρία αλλά και στην διαμόρφωση των ταυτοτήτων φύλου.

Ύστερα, στην τρίτη ενότητα, παρουσιάζεται η μεθοδολογία της έρευνας. Εκείνη με την σειρά της χωρίζεται σε τρεις ενότητες, στις οποίες επεξηγείται η διαδικασία που ακολουθήθηκε στην συγκεκριμένη έρευνα για να επιτευχθεί, δηλαδή το ερευνητικό εργαλείο, οι συμμετέχουσες και τέλος το πλαίσιο της δεοντολογίας το οποίο τηρήθηκε. Τέταρτη ενότητα είναι η ανάλυση των ερευνητικών μας δεδομένων, η οποία χωρίζεται σε υποενότητες με βάση την θεματολογία έκαστου δεδομένου. Πιο συγκεκριμένα, περιγράφονται και ερμηνεύονται τα ερευνητικά δεδομένα μας, μέσω μίας ανθρωπολογικής προσέγγισης. Στο πέμπτο κεφάλαιο, παρουσιάζονται με λεπτομέρεια τα συμπεράσματα, αλλά και κάποιες μελλοντικές προτάσεις για σχετική έρευνα.

1. Βιβλιογραφική ανασκόπηση

Η διπλωματική έρευνα την οποία σύγγραψε ο Καραμουλάς το 2019, ασχολείται με την γυναικεία διάσταση του ποδοσφαίρου στην Ελλάδα, εστιάζοντας στην χαρτογράφηση του γυναικείου ποδοσφαίρου αλλά και το κοινωνικό προφίλ των ποδοσφαιριστριών. Σε όλη την διάρκεια της εργασίας αναλύεται η ώσμωση των αθλητριών και της γυναικείας παρουσίας σε ένα άθλημα, το οποίο συγγέεται με την ανδρική κυριαρχία έως σήμερα. Στο πρώτο μέρος της εργασίας, δηλαδή στο θεωρητικό, εξετάζεται η ιστορία και η εξέλιξη του ποδοσφαίρου των γυναικών σε παγκόσμιο και εγχώριο επίπεδο. Επιπλέον, αναλύεται η κοινωνιολογική και φεμινιστική ιστορία του ποδοσφαίρου, επεξηγώντας την θέση της γυναίκας στον αθλητισμό γενικότερα και στο ποδόσφαιρο ειδικότερα. Στο δεύτερο μέρος, στο ερευνητικό κομμάτι, χρησιμοποιεί την μέθοδο του ερωτηματολογίου σε 141 Ελληνίδες αθλήτριες της Α' εθνικής κατηγορίας της χώρας. Μέσω της στατιστικής ανάλυσης αποκαλύπτονται στοιχεία για το δημογραφικό και το κοινωνικό προφίλ των αθλητριών αυτών, την οικογενειακή τους κατάσταση, τις επαγγελματικές προοπτικές αλλά και τους παράγοντες που τις ώθησαν να επιλέξουν το άθλημα του ποδοσφαίρου. Συμπερασματικά, η διπλωματική αυτή εργασία αναδεικνύει τις κοινωνικές ανισότητες που υπάρχουν στο γυναικείο ποδόσφαιρο, την θέση των γυναικών στον αθλητισμό, τις περιορισμένες ευκαιρίες και δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι ποδοσφαιρίστριες και τέλος συνιστά κάποιες δράσεις για την προώθηση της έμφυλης ισότητας στον χώρο αυτό.

Η Μαλλιωτάκη (2020) στην διπλωματική της εργασία επικεντρώνεται στην ανάπτυξη και εξέλιξη της γυναικείας ομάδας ποδοσφαίρου του Εργοτέλη στο Ηράκλειο Κρήτης. Κύριος στόχος της ερευνήτριας είναι να αναδείξει τις κοινωνικές και έμφυλες διαστάσεις σε έναν ανδροκρατούμενο χώρο, όπως είναι το ποδόσφαιρο. Η εργασία της απαρτίζεται από πέντε κεφάλαια και συνδυάζεται από μία θεωρητική αλλά και ερευνητική προσέγγιση. Στο πρώτο κεφάλαιο ουσιαστικά κάνει μία γενική παρουσίαση του ιστορικού πλαισίου του γυναικείου αθλητισμού σε Ελλάδα και Ευρώπη, δίνοντας έμφαση βέβαια στο ποδόσφαιρο. Διυλίζει στην σχέση των γυναικών με τον αθλητισμό από την αρχαιότητα μέχρι και σήμερα, επεξηγώντας τις έμφυλες θεωρητικές προσεγγίσεις, οι οποίες εστιάζουν στον διαχωρισμό των φύλων στον τομέα του αθλητισμού. Επιπροσθέτως, αναφέρεται σε στερεότυπα τα οποία έχουν κατασκευάσει την πεποίθηση

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

της ύπαρξης «ανδρικών» αλλά και «γυναικείων» αθλημάτων. Το δεύτερο κεφάλαιο, δηλαδή η μεθοδολογία της έρευνας, πραγματοποιήθηκε με την συλλογή δεδομένων μέσω συνεντεύξεων και παρατηρήσεων στην ομάδα του Εργοτέλη. Η έρευνα ασχολήθηκε περισσότερο με την εμπειρία των αθλητριών της, εστίασε σε ζητήματα όπως η προσωπική εμπλοκή με το άθλημα, στις κοινωνικές ανισότητες και στην προβολή του γυναικείου ποδοσφαίρου από τα ΜΜΕ στην Ελλάδα. Έπειτα, στο τρίτο κεφάλαιο, μελετήθηκε η ιστορία, η πολιτισμική-κοινωνική ταυτότητα και της ομάδας του Εργοτέλη, καθώς και η πορεία της γυναικείας ομάδας ποδοσφαίρου. Γίνεται αναφορά στην διαδικασία ίδρυσης της ομάδας αλλά και την εμπλοκή των γυναικών σε διοικητικές και αγωνιστικές θέσεις. Όσον αφορά τα αποτελέσματα της έρευνας, δίνεται έμφαση στις εμπειρίες των αθλητριών και στις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδωσαν απαντήσεις σε θέματα όπως η προσωπική κινητοποίηση, οι κοινωνικοί περιορισμοί, οι υπάρχουσες στερεοτυπικές αντιλήψεις και η σημασία των ΜΜΕ για την προβολή και προώθηση του αθλήματος. Εν κατακλείδι, τα συμπεράσματα της έρευνας αυτής υπογραμμίζουν την ανάγκη για εξάλειψη των στερεοτύπων και την ενίσχυση της γυναικείας παρουσίας στον ποδοσφαιρικό χώρο, ενώ προτείνονται εξίσου δράσεις για την προώθηση της ισότητας και την αύξηση της αποδοχής του γυναικείου αθλητισμού από τα ΜΜΕ.

Μία ακόμη έρευνα με παρεμφερή θεματολογία είναι αυτή της Β. Χατζή η οποία διεξήχθη το 2013 στο πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Η παρούσα εργασία βέβαια εξετάζει τα έμφυλα στερεότυπα τα οποία αντιμετωπίζουν οι Ελληνίδες προπονήτριες ποδοσφαίρου και οι επιπτώσεις αυτών στην επαγγελματική τους σταδιοδρομία αλλά και στην καθημερινή τους ζωή. Σκοπός της έρευνας ήταν το κατά πόσο τα στερεότυπα επηρεάζουν την προπονητική πρακτική των γυναικών και η κατανόηση των μηχανισμών που διαμορφώνουν την κοινωνική τους θέση στον αθλητισμό. Πιο συγκεκριμένα, η έρευνα βασίζεται σε ποιοτική μεθοδολογία, χρησιμοποιώντας ημι-δομημένες συνεντεύξεις σε έξι ελληνίδες προπονήτριες ποδοσφαίρου. Η ερμηνευτική ανάλυση των συνεντεύξεων και των δεδομένων ανέδειξαν τέσσερα βασικά ζητήματα: τα στερεότυπα, τις διακρίσεις, την αντιμετώπιση μέσα στην ομάδα και τέλος άλλα προβλήματα τα οποία προκύπτουν λόγω των παραδοσιακών αντιλήψεων περί φύλου. Οι συμμετέχουσες επισήμαναν την ύπαρξη προκαταλήψεων και έλλειψη αποδοχής από συναδέλφους τους, από παίκτες αλλά και διοικητικά στελέχη του χώρου. Επιπλέον, έκαναν αναφορά στην χαμηλή αμοιβή και στην

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

έλλειψη ιατροφαρμακευτικής κάλυψης, τα οποία είναι κομβικά εμπόδια για την αποκλειστική επαγγελματική ενασχόληση με την προπονητική. Η εργασία της Χατζή εξετάζει το ζήτημα από την σκοπιά των γυναικών αναδεικνύοντας την υπο-εκπροσώπηση τους στον αθλητισμό σε ηγετικούς και διοικητικούς ρόλους. Αναφορικά με τις διακρίσεις οι γυναίκες βιώνουν προκαταλήψεις από τη διαδικασία της πρόσληψης μέχρι και στην επαγγελματική τους ανέλιξη, ενώ η αμοιβή τους συχνά είναι μικρότερη από εκείνη των ανδρών συναδέλφων τους. Επιπροσθέτως, γίνεται αναφορά στις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν ως προς την ισορροπία μεταξύ οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής, καθώς η προπονητική απαιτεί αφοσίωση και χρόνο που συχνά συγκρούονται με τις υπάρχουσες κοινωνικές προσδοκίες για το γυναικείο φύλο. Η μελέτη συμπεραίνει πως τα στερεότυπα και οι διακρίσεις που αντιμετωπίζουν οι προπονήτριες ποδοσφαίρου εμφανώς αποτρέπουν την ανάπτυξη του γυναικείου αθλητισμού στην χώρα και επηρεάζουν την εικόνα και την πορεία των γυναικών στον τομέα αυτό. Οι ερευνητικές παρατηρήσεις καταλήγουν σε προτάσεις για την αναγκαία αλλαγή στην αντιμετώπιση των γυναικών στον αθλητισμό, προκειμένου να ενισχυθεί η ισότητα ευκαιριών και η συμμετοχή τους σε ηγετικές θέσεις.

Μία ακόμη σχετική διπλωματική έρευνα από την ματιά των οπαδών, είναι αυτή της Ορφανίδου το 2019, η οποία εστιάζει στην επίδραση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης ως προς τη συγκρότηση της οπαδικής ταυτότητας. Ως στοιχείο μελέτης χρησιμοποιεί τη περίπτωση της γυναικείας ομάδας ποδοσφαίρου του ΠΑΟΚ. Το κυριότερο ερώτημα που εξετάζεται είναι πώς τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, όπως είναι το Facebook, το Instagram και το Twitter, συμβάλλουν στην ενίσχυση ή στη διαμόρφωση της ταυτότητας των οπαδών. Για να επιτευχθεί ο στόχος αυτός, πραγματοποιήθηκε ποσοτική έρευνα με τη χρήση ερωτηματολογίων, τα οποία διανεμήθηκαν σε 87 οπαδούς της γυναικείας ομάδας ποδοσφαίρου του ΠΑΟΚ. Τα αποτελέσματα της έρευνας αυτής έδειξαν ότι η πλειοψηφία των οπαδών συμμετέχει σε ανεπίσημες ομάδες στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, αλλά δεν είναι μέλη του επίσημου συνδέσμου της γυναικείας ομάδας του ΠΑΟΚ. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης χρησιμοποιούνται κυρίως για την ενημέρωση των οπαδών σχετικά με τα νέα της ομάδας και για την οργάνωση εκδηλώσεων και συναντήσεων, αλλά όχι για την αγορά προϊόντων ή υπηρεσιών. Ταυτόχρονα, οι οπαδοί δήλωσαν ότι αισθάνονται περισσότερο συνδεδεμένοι με την ομάδα μέσω της συμμετοχής τους σε διαδικτυακές κοινότητες και πως συμμετοχή τους σε αυτές τις κοινότητες ενισχύει το αίσθημα του

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

«ανήκειν» και της σύνδεσης με την ομάδα, καθιστώντας τους πιο ενεργά μέλη. Η έρευνα δείχνει ακόμη ότι τα χαρακτηριστικά των οπαδών, όπως είναι η ηλικία και το φύλο, επηρεάζουν τη γενικότερη συμπεριφορά τους. Αυτά τα αποτελέσματα μπορούν να είναι χρήσιμα για τους επαγγελματίες στον χώρο του αθλητισμού, όπως οι υπεύθυνοι επικοινωνίας, πωλήσεων και δημοσίων σχέσεων, που επιθυμούν να ενισχύσουν τη σχέση τους με τους οπαδούς μέσω κοινωνικής δικτύωσης. Η επένδυση στις διαδικτυακές πλατφόρμες θα μπορούσε να οδηγήσει σε μακροχρόνιες σχέσεις εμπιστοσύνης με τους οπαδούς και σε πιο συχνές και επιθυμητές συμπεριφορές, όπως η αύξηση της προσέλευσης φιλάθλων στα γήπεδα και η αγορά προϊόντων για την οικονομική ενίσχυση της ομάδας. Η εργασία είναι δομημένη σε τέσσερα κύρια κεφάλαια και στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται το θεωρητικό πλαίσιο, όπου εξετάζονται έννοιες όπως η ταυτότητα των οπαδών και η χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Το δεύτερο κεφάλαιο περιγράφει τη μεθοδολογία που ακολουθήθηκε, η οποία είναι ποσοτική και διεξήχθη μέσω ερωτηματολογίων. Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στα αποτελέσματα της μελέτης, τα οποία τεκμηριώνονται στατιστικά. Το τελευταίο κεφάλαιο συνοψίζει τα σημαντικότερα αποτελέσματα της έρευνας, αναδεικνύοντας τη θεωρητική συμβολή της στην υπάρχουσα βιβλιογραφία. Επιπλέον, προτείνει πρακτικές εφαρμογές που μπορούν να αξιοποιηθούν από τους αρμόδιους της ομάδας, όπως οι υπεύθυνοι marketing και οι χορηγοί. Εν τέλει, προτείνονται μελλοντικές ερευνητικές κατευθύνσεις, που θα μπορούσαν να εστιάσουν σε μεγαλύτερα δείγματα οπαδών ή σε αντρικές ομάδες ποδοσφαίρου, εφόσον υπάρχουν στερεότυπα γύρω από το ποδόσφαιρο, τα οποία το χαρακτηρίζουν ως «ανδρικό» άθλημα. Συμπεραίνοντας, η συγκεκριμένη έρευνα της Ορφανίδου επισημαίνει τη σημασία της διερεύνησης των στερεοτύπων αυτών και την ανάγκη για περαιτέρω έρευνα, προκειμένου να κατανοηθεί καλύτερα ο ρόλος που παίζουν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης στην ισχυροποίηση της οπαδικής ταυτότητας.

Τον Ιανουάριο του 2024, ο Παπαδόπουλος Τ. εκπόνησε μία διπλωματική εργασία με τίτλο «Έμφυλες ταυτότητες και αθλητισμός: Η περίπτωση της γυναικείας ομάδας ποδοσφαίρου του Αστέρα Χαλκίδας». Αυτή η έρευνα επικεντρώνεται στην ανάλυση των έμφυλων ταυτοτήτων στον αθλητισμό, εστιάζοντας ιδιαίτερα στο ποδόσφαιρο. Στόχος της μελέτης είναι να διερευνήσει πώς διαμορφώνονται οι έμφυλες ταυτότητες στον αθλητικό τομέα, δίνοντας έμφαση στις εμπειρίες των γυναικών που αγωνίζονται στην ομάδα ποδοσφαίρου του Αστέρα Χαλκίδας. Συγκεκριμένα, η εργασία προσπαθεί να αναδείξει τις

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες ποδοσφαιρίστριες τόσο σε κοινωνικό όσο και σε αθλητικό επίπεδο. Η έρευνα επικεντρώνεται σε πτυχές όπως οι κοινωνικές προσδοκίες για τα φύλα και οι αθλητικοί ρόλοι που επιβάλλονται στις γυναίκες. Εξετάζονται οι διακρίσεις, οι προκαταλήψεις, αλλά και οι θετικές επιρροές που δέχονται οι αθλήτριες κατά τη συμμετοχή τους στον αθλητισμό. Η μελέτη διεξήχθη με ποιοτική έρευνα μέσω συνεντεύξεων με τις ποδοσφαιρίστριες της γυναικείας ομάδας του Αστέρα Χαλκίδας και μέσα από τις συνεντεύξεις αναδεικνύονται τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες σε έναν ανδροκρατούμενο χώρο, καθώς και οι δυνατότητες που τους προσφέρει ο αθλητισμός για τη διαμόρφωση θετικών ταυτοτήτων. Επιπροσθέτως, φαίνεται πως το ποδόσφαιρο δεν αντιμετωπίζεται μόνο ως άθλημα αλλά και ως ένα κοινωνικό πλαίσιο που ενισχύει την αυτοπεποίθηση και την κοινωνική ενσωμάτωση των γυναικών. Παράλληλα, η εργασία πραγματεύεται τον σημαντικό ρόλο που παίζουν τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ) στην προβολή των γυναικών στον αθλητισμό, υπογραμμίζοντας πώς τα στερεότυπα που αναπαράγονται μέσω των ΜΜΕ επηρεάζουν την κοινωνική αντίληψη για τη συμμετοχή των γυναικών στο ποδόσφαιρο. Ειδικότερα, εμβαθύνει στη κάλυψη των γυναικείων αθλητικών δραστηριοτήτων και το πώς αυτή επηρεάζει την αντίληψη του κοινού για τη σχέση των γυναικών με το άθλημα του ποδοσφαίρου. Μέσα από την ανάλυση των συνεντεύξεων και τη βιβλιογραφική ανασκόπηση, η συγκεκριμένη διπλωματική, φέρει στην επιφάνεια τη σύνθετη δυναμική που υπάρχει ανάμεσα στις έμφυλες ταυτότητες και τον αθλητισμό. Επιπλέον, επισημαίνεται η ανάγκη για περαιτέρω έρευνα στο πεδίο του γυναικείου αθλητισμού, με σκοπό την καλύτερη κατανόηση και αποδοχή των γυναικών στον αθλητικό χώρο, και ειδικότερα στο ποδόσφαιρο. Συνολικότερα, αποδεικνύεται ότι ο αθλητισμός μπορεί να προσφέρει στις γυναίκες σημαντικά οφέλη, όχι μόνο σωματικά, αλλά και κοινωνικά, βοηθώντας τις να αποκτήσουν μεγαλύτερη αυτογνωσία και ενδυνάμωση μέσα από τη συμμετοχή τους σε ομαδικά αθλήματα και όχι μόνο.

Η Cox και η Thompson το 2001, σε μία έρευνα με παρεμφερή θεματολογία, εξέτασαν τις προκαταλήψεις που συνδέουν τη συμμετοχή των γυναικών στο ποδόσφαιρο με την ομοφυλοφιλία, και τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες αθλήτριες λόγω αυτών των στερεοτύπων. Οι ποδοσφαιρίστριες, είτε είναι ομοφυλόφιλες είτε ετεροφυλόφιλες, συχνά βιώνουν ομοφοβία, τόσο εντός όσο και εκτός του αθλητικού χώρου, και καλούνται να διαχειριστούν τις αντιλήψεις που τις θέλουν «ανδροπρεπείς» λόγω της συμμετοχής

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

τους σε ένα παραδοσιακά ανδροκρατούμενο άθλημα. Η εργασία ουσιαστικά αποκαλύπτει ότι η ορατότητα των λεσβιών παικτριών μπορεί να μειώσει την ομοφοβία μέσα στην ομάδα, αλλά εξακολουθεί να υπάρχει πίεση από την κοινωνία και από τα ΜΜΕ. Οι ποδοσφαιρίστριες σε πολλές περιπτώσεις χρησιμοποιούν στρατηγικές, όπως το πως θα διαχειριστούν την εμφάνισή τους, για να «αποδείξουν» την ετεροφυλοφιλία τους. Εν κατακλείδι, η έρευνα υπογραμμίζει τη σημασία της ώσμωσης μεταξύ ετεροφυλόφιλων και ομοφυλόφιλων αθλητριών για την ύπαρξη μιας πιο ανεκτικής και ανοιχτής αθλητικής κουλτούρας, μολονότι η ομοφοβία παραμένει ένα φλέγον ζήτημα στο χώρο του γυναικείου ποδοσφαίρου.

Επιπροσθέτως, τον Αύγουστο του 2011, οι ερευνητές Matheson και Hohman εξέτασαν την σχέση μεταξύ των διεθνών επιδόσεων στο γυναικείο ποδόσφαιρο και των κοινωνικο-οικονομικών παραγόντων με βασικό παράγοντα τις διαφορές των δύο φύλων. Οι συγγραφείς, Joshua Hohman και Victor Matheson, αναλύουν πώς πολιτιστικοί, θρησκευτικοί, πολιτικοί και οικονομικοί παράγοντες επηρεάζουν διαφορετικά τις επιδόσεις ανδρών και γυναικών στο διεθνές ποδόσφαιρο. Τα ευρήματά τους δείχνουν ότι παρόλο που οι οικονομικοί και δημογραφικοί παράγοντες είναι σημαντικοί για τις επιδόσεις και των δύο φύλων, συγκεκριμένοι πολιτιστικοί και πολιτικοί παράγοντες εντελώς επιδρούν διαφορετικά απέναντι στα δύο φύλα. Ένα παράδειγμα είναι πως η λατινική πολιτιστική κληρονομιά, προωθεί την επιτυχία στο ποδόσφαιρο ανδρών, αλλά έχει δυσανάλογη επιρροή στο γυναικείο. Αναφορικά με τα πολιτικά συστήματα, τα κομμουνιστικά καθεστώτα έχουν θετική επίδραση στις επιδόσεις στο γυναικείο ποδόσφαιρο αλλά αρνητική στο ανδρικό, καθώς τα κομμουνιστικά καθεστώτα εστιάζουν συχνά στην υποστήριξη μη κερδοσκοπικών αθλημάτων και παρέχουν κρατική υποστήριξη στις γυναίκες. Ταυτόχρονα, οι χώρες με μεγαλύτερη ισότητα φύλων, ιδιαίτερα στην εκπαίδευση, επιτυγχάνουν καλύτερες επιδόσεις στο γυναικείο ποδόσφαιρο, καθώς η ίση πρόσβαση στην εκπαίδευση φαίνεται να ενισχύει την απόδοση των γυναικών στον αθλητισμό. Η επιτυχία στο γυναικείο ποδόσφαιρο έχει άμεση σχέση με το γενικό επίπεδο εξέλιξης και ισότητας μιας χώρας, ενώ το ανδρικό ποδόσφαιρο επηρεάζεται σε μεγαλύτερο βαθμό από παραδοσιακές αξίες και το οικονομικό υπόβαθρο. Επομένως, οι ερευνητές καταλήγουν ότι το γυναικείο ποδόσφαιρο λειτουργεί ως δείκτης της ικανότητας των γυναικών να «εκμεταλλευτούν» το δυναμικό τους σε διαφορετικές κοινωνίες, και

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

αυτό δημιουργεί μια νέα διάσταση στη μέτρηση της ανθρώπινης εξέλιξης και της ισοτιμίας των φύλων.

Στο “Football and Misogyny” της Jayne Caudwell, αναλύεται τη μισογυνιστική κουλτούρα η οποία είναι βαθιά ριζωμένη στο ποδόσφαιρο και οι προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες στο ανδροκρατούμενο αυτό περιβάλλον. Με αφορμή κάποια περιστατικά, τονίζεται πώς ο μισογυνισμός διαποτίζει την κοινότητα του ποδοσφαίρου στη Μεγάλη Βρετανία και όχι μόνο με χαρακτηριστικό παράδειγμα τη σιωπηρή αποδοχή από παγκόσμιους και κορυφαίους θεσμούς. Η συγγραφέας περιεργάζεται, μεταξύ άλλων, τη θέση των γυναικών ως φιλάθλων στις μουσουλμανικές χώρες, όπου αντιμετωπίζουν σοβαρούς περιορισμούς και κοινωνικούς φραγμούς. Η ταινία *Offside*, περιγράφει γυναίκες στο Ιράν που μεταμφιέζονται για να εισέλθουν σε ποδοσφαιρικά γήπεδα, ενώ στη Σαουδική Αραβία μόλις προσφάτως επιτράπηκε σε γυναίκες η περιορισμένη πρόσβαση, σε ξεχωριστές θέσεις από τους άνδρες. Οι συνθήκες αυτές, καθρεφτίζουν τη συνεχή καταπίεση στην οποία υπόκεινται οι γυναίκες σε πολλές μουσουλμανικές χώρες και όχι μόνο. Το άρθρο αναδεικνύει επίσης την τραγική περίπτωση της Eudy Simelane, μιας ανοιχτά ομοφυλόφιλης ποδοσφαιρίστριας στη Νότια Αφρική, η οποία δολοφονήθηκε με τον επονομαζόμενο "διορθωτικό βιασμό" εξαιτίας του σεξουαλικού της προσανατολισμού. Η περίπτωση αυτή, αποτελεί ένα ακραίο παράδειγμα βίας που βιώνουν οι γυναίκες αθλήτριες σε συνεχή βάση όταν αποκλίνουν από τα παραδοσιακά έμφυλα πρότυπα, ειδικά σε κοινωνίες με έντονες ομοφοβικές και σεξιστικές τάσεις. Ακόμη, επισημαίνεται ότι, αν και αύξουσα η συμμετοχή των γυναικών στο ποδόσφαιρο, έρχονται αντιμέτωπες ακόμη με σοβαρά περιστατικά μισογυνισμού και ομοφοβίας. Σε πολλές ποδοσφαιρικές διοργανώσεις, οι ποδοσφαιρίστριες και γυναίκες φιλάθλοι περιθωριοποιούνται και αντιμετωπίζονται σύμφωνα με τα έμφυλα στερεότυπα. Γίνεται αναφορά σε γνωστά περιστατικά που δείχνουν πως, παρά την εξέλιξη του γυναικείου ποδοσφαίρου, οι νόρμες αυτές παραμένουν έντονες. Η ερευνήτρια προτείνει μια πολυδιάστατη φεμινιστική προσέγγιση, καθώς η παραδοσιακή φεμινιστική σκέψη φαίνεται ανεπαρκής να καλύψει τα σύνθετα ζητήματα φύλου, σεξουαλικότητας και εθνικής διάκρισης στον αθλητισμό. Η εργασία της, ενθαρρύνει τη χρήση διαθεματικών προσεγγίσεων για να κατανοηθούν καλύτερα οι καταπιέσεις που βιώνουν οι γυναίκες σε διαφορετικούς πολιτισμούς και κοινωνικά περιβάλλοντα. Κλείνοντας, ο συνδυασμός

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

φεμινιστικής ανάλυσης και διαθεματικότητας, μπορεί να επιφέρει ουσιαστική κατανόηση και να βρεθούν λύσεις απέναντι σε αυτές τις βαθιά ριζωμένες ανισότητες.

Η μελέτη των Maurizio Valenti, Nicolas Scelles και Stephen Morrow προσπαθεί να συλλέξει τις ακαδημαϊκές έρευνες γύρω από το ποδόσφαιρο γυναικών και τις διαφορετικές πτυχές του σε κοινωνικούς, οικονομικούς και πολιτιστικούς τομείς. Οι έρευνες στο χώρο από τους ερευνητές θεωρούνται θρυμματισμένες, κατά κύριο λόγο σε επιστημονικά επίπεδα όπως είναι η ανθρωπολογία και η κοινωνιολογία. Συνολικά στην συγκεκριμένη έρευνα, αναλύθηκαν 117 άρθρα, κατηγοριοποιημένα σε 26 θεματικές ενότητες. Τα ευρήματα έδειξαν ότι, από το 1998 και έπειτα η ακαδημαϊκή τριβή με το γυναικείο ποδόσφαιρο έχει αυξηθεί σημαντικά, με την έρευνα να εστιάζει κυρίως σε κοινωνιολογικά και ιστορικά θέματα, ενώ πιο πρόσφατα προσεγγίσεις από την οικονομία, τη διοίκηση και το marketing έκαναν την εμφάνισή τους. Κεντρικά θέματα τα οποία εξετάζονται είναι ζητήματα φύλου, προκαταλήψεις, στερεότυπα, καθώς και στρατηγικές μάρκετινγκ και ζητήματα οικονομικής βιωσιμότητας. Η έρευνα αναδεικνύει τις αντιξοότητες που αντιμετωπίζει το γυναικείο ποδόσφαιρο όπως είναι η υποχρηματοδότηση, τα κοινωνικά στερεότυπα και η δυσκολία εμπορικής ανάπτυξης συγκριτικά με τις ανέσεις του ανδρικού ποδοσφαίρου. Οι ερευνητές συστήνουν μελλοντικές κατευθύνσεις που περιλαμβάνουν την περαιτέρω διερεύνηση της οικονομικής βιωσιμότητας, την προώθηση του γυναικείου ποδοσφαίρου σε πολιτισμικά διαφορετικές κοινωνίες, καθώς και την εξέλιξη των γυναικών σε μη αγωνιστικούς ρόλους, όπως η διαιτησία και οι διοικητικές θέσεις. Επιπροσθέτως, επισημαίνεται η ανάγκη για διαθεματική έρευνα, η οποία μπορεί να προώθηση την ανάπτυξη και προβολή του γυναικείου ποδοσφαίρου διεθνώς, συμμετέχοντας έτσι σε μια πιο ισότιμη και ποικιλόμορφη αθλητική κουλτούρα.

1.1 Παγκόσμια ιστορική αναδρομή

1.1.1 Η απαγόρευση του γυναικείου ποδοσφαίρου το 1921

Αναμφίβολα, το γυναικείο ποδόσφαιρο δεν είχε ποτέ ισάξια δικαιώματα με αυτά του ανδρικού. Αυτό αποδεικνύεται περίτρανα ύστερα από την απαγόρευσή του από την Αγγλική Ποδοσφαιρική Ένωση (FA) στις 5 Δεκεμβρίου του 1921. Πιο συγκεκριμένα, απαγόρευσε τη διεξαγωγή αγώνων ποδοσφαίρου γυναικών σε γήπεδα συλλόγων που ανήκουν στην Ένωση. Αντιστοίχως, στην άλλη πλευρά του πλανήτη και συγκεκριμένα στην Βραζιλία, η απαγόρευση του γυναικείου ποδοσφαίρου τέθηκε σε ισχύ από το 1941 έως και το 1979 (Davis Fisher & Dennehy, 2015). Αξίζει να σημειωθεί ότι έως και το 1920 το ποδόσφαιρο γυναικών ευδοκίμούσε, έχοντας μάλιστα μεγαλύτερη προσέλευση θεατών συγκριτικά με ανδρικές αναμετρήσεις οι οποίες διεξάγονταν την ίδια μέρα. Αυτή ήταν άλλωστε και η αληθινή αιτία της απαγόρευσής του. Εντούτοις, η Αγγλική Ένωση υποστήριξε πως η λήψη αυτής της απόφασης προήλθε εξαιτίας της σκληρότητας του αθλήματος, η οποία δεν ενδείκνυται για το γυναικείο φύλο (Witzig, 2006). Παρόλη την προσπάθεια εξάλειψης του ποδοσφαίρου γυναικών από την κοινωνία, δημιουργήθηκε η Γυναικεία Αγγλική Ποδοσφαιρική Ένωση, αφού κάποιες γυναικείες ομάδες δεν σταμάτησαν να παίζουν ποδόσφαιρο. Ως εκ τούτου η προπόνηση και η γενικότερη εξάσκηση του αθλήματος δεν ήταν απαγορευμένη, αλλά η ανάπτυξή του παρεμποδίστηκε σημαντικά από τον περιορισμό της πρόσβασης στις εγκαταστάσεις, με αποτέλεσμα τα παιχνίδια τους να μεταφερθούν σε γήπεδα ράγκμπι. Το συγκεκριμένο διάταγμα της FA αποτέλεσε το επίκεντρο πολλών συζητήσεων και των εφημερίδων της εποχής. Την συγκεκριμένη χρονική περίοδο, συζητήθηκε έντονα το ζήτημα των κυρίαρχων ρόλων των φύλων καθώς και των προκλήσεων από την άσκηση του ποδοσφαίρου και του αθλητισμού γενικότερα από γυναίκες. Ο λόγος αυτών των συζητήσεων ήταν η ευρύτερη διαφορά μεταξύ των σύγχρονων παραδοσιακών κανόνων φύλου και της ανόδου της γυναικείας χειραφέτησης μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο (Jenkel, 2021). Η απαγόρευση διήρκεσε ακριβώς πενήντα χρόνια, αφού η άρση της πραγματοποιήθηκε από την FA το 1971. Η άρση αποτελεί ένα σημαντικό ορόσημο στην ιστορία του αθλήματος πόσο μάλλον στην Αγγλία όσο και στον υπόλοιπο κόσμο, αφού θεωρείται η αφετηρία της

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

αναβίωσης του γυναικείου ποδοσφαίρου. Την ίδια χρονιά η Ευρωπαϊκή Ποδοσφαιρική Ομοσπονδία (UEFA) αναγνώρισε επισήμως το γυναικείο ποδόσφαιρο, γεγονός που οδήγησε στην δημιουργία εθνικών ομάδων και πρωταθλημάτων. Το 2008, ήταν η χρονιά που η ποδοσφαιρική ομοσπονδία εξέδωσε συγνώμη για τον αποκλεισμό των γυναικών από το άθλημα, ενώ έξι χρόνια αργότερα η Lily Parr παίκτρια των «Dick Kerr's Ladies», έγινε η πρώτη γυναίκα η οποία εντάχθηκε στο Εθνικό ποδοσφαιρικό μουσείο όπως προαναφέρθηκε (BBC, 2014).

Εικόνα 1 Το άγαλμα της ποδοσφαιρίστριας Lily Parr στο Εθνικό ποδοσφαιρικό μουσείο

1.1.2 Η ανάπτυξη και η εξέλιξη του γυναικείου ποδοσφαίρου διεθνώς

Το τελευταίο μισό του 20^{ου} αιώνα γίνεται αισθητή η ραγδαία εξέλιξη όλων των γυναικείων αθλημάτων. Σύμφωνα με την έρευνα της Κωνσταντινίδου (1996), τα είκοσι από τα τριάντα επτά αθλήματα μάλιστα, ξεκινούν να εξευγενίζονται στην Ελλάδα ήδη από την δεκαετία του 1980. Συγκεκριμένα, το 1969 είχαν ήδη δημιουργηθεί 44 γυναικείοι ποδοσφαιρικοί σύλλογοι. Σε διεθνές επίπεδο, το 1972, σε επίσημη αναμέτρηση μεταξύ Αγγλίας- Σκωτίας στην πόλη Greenock της Μεγάλης Βρετανίας, η πρώτη επικράτησε με σκορ 3-2. Η ανάπτυξη γίνεται ολοένα και πιο αισθητή, όταν η Ποδοσφαιρική Ένωση (FA) καλεί την αντίστοιχη Γυναικεία Ποδοσφαιρική Ένωση (WFA) να συνεργαστούν και να φτιάξουν μία κοινή βάση, ονομαζόμενοι ως Ποδοσφαιρική Ένωση Χώρας (Country

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

Football Association). Οργανωμένες προσπάθειες με στόχο την εξέλιξη του γυναικείου ποδοσφαίρου γίνονται την δεκαετία του 1970, έχοντας ως αποτέλεσμα να θεωρείται σήμερα ένα από τα δημοφιλέστερα αθλήματα στο κόσμο. Λίγα χρόνια μετά, δηλαδή το 1991, ξεκίνησε ένα εθνικό ποδοσφαιρικό πρωτάθλημα, υπό την αιγίδα της Γυναικείας Ποδοσφαιρικής Ένωσης, το οποίο αποτελούταν από 24 συλλόγους. Η Ιταλία γίνεται η πρώτη χώρα που προσλαμβάνει επαγγελματίες ποδοσφαιρίστριες με μερική απασχόληση, κάνοντας και μεταγραφές ξένων ποδοσφαιριστριών από το εξωτερικό. Μερικές από τις πιο διακεκριμένες παίκτριες εκείνης της εποχής ήταν η Susanne Augustesen από την Δανία, οι σκωτσέζες Rose Reilly και Edna Neilis, η Anne O'Brien από την Ιρλανδία και τέλος η ισπανίδα Concepcion Sanchez Freire (The FA History, 2019)

Στα πλαίσια της επιτυχούς εξέλιξης των τελευταίων δεκαετιών είναι και η έναρξη του Πρωταθλήματος Γυναικών UEFA (Euro Women) το οποίο ξεκίνησε ύστερα από επισημοποίηση της UEFA το 1982 με το όνομα European Competition For Representative Women's Teams. Στο παρελθόν είχαν πραγματοποιηθεί και άλλα Ευρωπαϊκά τουρνουά με εθνικές ομάδες όπως το 1969 και το 1979 στην Ιταλία, τα οποία όμως όπως είναι λογικό δεν καταγράφηκαν ως «επίσημα» αφού τότε ίσχυε ο αποκλεισμός των γυναικών από το άθλημα σύμφωνα με την Ποδοσφαιρική Ένωση. Ένα από αυτά ήταν το Τουρνουά Πρόσκλησης Γυναικών της FIFA (Women's Invitation Tournament) το οποίο διοργανώθηκε στην Κίνα το 1988. Στην διοργάνωση του «Euro Women» κυριαρχεί η εθνική ομάδα της Γερμανίας αφού έχει κερδίσει τα 8 από τα 10 τρόπαια. Οι μόνες άλλες ομάδες που έχουν κερδίσει στην διοργάνωση είναι η Νορβηγία το 1993, η Ολλανδία η οποία κέρδισε το 2017 και τέλος η Αγγλία το 2022 (UEFA, 2024).

1.1.3 Το γυναικείο ποδόσφαιρο στην Ελλάδα

Στην ελληνική κοινωνία το ποδόσφαιρο θεωρείται κατεξοχήν ένα ανδροκρατούμενο άθλημα, με αποτέλεσμα να μην αναγνωρίζεται συχνά η παρουσία γυναικών παικτριών και προπονητριών, όπως αντιστοίχως δεν βρίσκονται αρκετές γυναίκες στην αθλητική θεσμική ιεραρχία (Χαραχούσου, 2003; Καμπερίδου, 2008). Αντιθέτως, σε άλλες κοινωνίες, παρατηρείται αυξανόμενη υποστήριξη και ενθάρρυνση της συμμετοχής των γυναικών στο άθλημα (Pfister & Sisjord, 2013). Το 1990, ήταν το έτος που πραγματοποιήθηκε επισήμως η δημιουργία του πρώτου πρωταθλήματος γυναικών.

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

Ωστόσο, ήδη μία δεκαετία πριν (1980), το γυναικείο ποδόσφαιρο στην Ελλάδα προσπαθούσε να καθιερωθεί χωρίς βέβαια κάποια ανταπόκριση από επίσημους φορείς, αφού θεωρούνταν ψυχαγωγικό. Σημαντικό ρόλο στην μετέπειτα άνθισή του, έπαιξαν οι Ο.Α στην Ατλάντα το 1996, όπως και στην Αθήνα το 2004, όπου η παρουσία του αθλήματος έγινε υποχρεωτική. Από εκεί και έπειτα όλο και περισσότερα κορίτσια εγγράφονταν σε ποδοσφαιρικές ακαδημίες, με στόχο την ενασχόλησή τους με το ποδόσφαιρο (Κωνσταντινίδου, 2013; Μαλλιωτάκη, 2020). Σύμφωνα με την Κωνσταντινίδου (1995), το ποδόσφαιρο θεωρούνταν ένας δύσκολος τομέας να εδραιωθούν οι γυναίκες, από την στιγμή που έως τότε κρινόταν ως «ανδρικό». Το 1989 λοιπόν η ΕΠΟ δημιουργεί την Επιτροπή Γυναικείου Ποδοσφαίρου, η οποία είναι και η υπεύθυνη για την διένεξη του πρωταθλήματος γυναικών (Καραμουλάς, 2019). Αν και η εξέλιξη του γυναικείου ποδοσφαίρου στην Ευρώπη ήταν αισθητή, στην Ελλάδα διαπιστώθηκε πως η κατάσταση είχε παραμείνει κάπως στάσιμη (Bradbury, Amara, Garcia & Bainer, 2011).

Το γυναικείο ποδόσφαιρο στην Ελλάδα, θα μπορούσαμε να το διαχωρίσουμε σε τρεις χρονολογικές περιόδους (APN, 2007). Από το 1979 έως και το 1983, ο αριθμός των γυναικείων ομάδων ανέρχεται στις 14. Εκείνο το διάστημα, μερικές από τις πρωταγωνίστριες ομάδες ήταν η Ολυμπιάδα Κηφισιάς, ο Παναθηναϊκός και η Θεσσαλονίκη '80. Το 1984 και έπειτα ξεκινάνε τα φιλικά παιχνίδια μεταξύ τους, οι 17 πλέον υπάρχουσες ομάδες πανελλαδικώς. Το 1987, πραγματοποιείται ανεπισημως το πανελλήνιο τουρνουά Θεσσαλονίκης και η ομάδα της ΑΟ Ηλιούπολης Θεσσαλονίκης στέφεται νικήτρια. Εκτός από την Θεσσαλονίκη, πραγματοποιούνται και άλλες διοργανώσεις σε Βόρεια Ελλάδα και Κρήτη. Ένα χρόνο αργότερα, έρχεται η στιγμή που το γυναικείο ποδόσφαιρο στην χώρα θα δει την πρώτη «άσπρη μέρα» από πλευράς κρατικών φορέων, αφού ξεκινούν να αναγνωρίζονται οι σύλλογοι και εκδίδονται πλέον δελτία ποδοσφαιριστριών. Η 3^η και τελευταία χρονολογική περίοδος ξεκινάει από τις αρχές της δεκαετίας τους 1990 έως και σήμερα. Το 1990 μάλιστα, συστάθηκε η εθνική ομάδα γυναικών και επτά χρόνια αργότερα η εθνική ομάδα νεανίδων. Επίσης, έχει ξεκινήσει κανονικά η διένεξη πανελληνίων πρωταθλημάτων και επισήμως (Μαλλιωτάκη, 2020). Κάθε χρονιά που περνάει, ο αριθμός των υπαρχουσών ομάδων αυξάνεται σταδιακά, αφού οι νεοσύστατες είναι περισσότερες από εκείνες που αναστέλλουν την λειτουργία τους (Καραμουλάς, 2019). Το 2019 σύμφωνα με τον Καραμουλά (2019), θέση στην παγκόσμια κατάταξη της εθνικής ομάδας ποδοσφαίρου γυναικών ήταν η 64^η, ενώ η

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

τωρινή θέση είναι η 58^η, έξι θέσεις υψηλότερα (Sport-Fm, 2024). Τέλος, όπως ανακοίνωσε η ΕΠΟ (2019), η προώθηση του γυναικείου ποδοσφαίρου μέσα από την εξέλιξη των σωματείων και την γενικότερη ενημέρωση είναι ένας από τους στόχους της μελλοντικής της ατζέντας. Η δημιουργία κοριτσίστικων ακαδημιών, μικτών ομάδων και καλοκαιρινών camps είναι μερικές από τις προτάσεις της.

2. Οι έμφυλες διαστάσεις στο ποδόσφαιρο

Γενικότερα όλα τα σπορ και αν μη τι άλλο το ποδόσφαιρο, το οποίο θεωρείται κατεξοχήν το δημοφιλέστερο άθλημα του πλανήτη σχηματίζει και προβάλλει κοινωνικές συμπεριφορές, ρόλους, ταυτότητες και ιδεατά πρότυπα αρρενωπότητας και θηλυκότητας, με αποτέλεσμα να αναπαράγονται έμφυλες ανισότητες (Ζαϊμάκης, 2015; Μαλλιωτάκη, 2020). Η τεράστια βιομηχανία που έχει ακμάσει τις τελευταίες δεκαετίες γύρω από το ποδόσφαιρο, έχει επιφέρει την μέγιστη εμπορευματοποίηση. Όλη αυτή η τάση για κερδοσκοπία έχει δημιουργήσει πρακτικές «ανδρισμού» οι οποίες συγκαταλέγονται στις έμφυλες διακρίσεις. Τα σύμβολα, οι τελετουργίες και άλλες πρακτικές που συναντάμε σε ποδοσφαιρικούς θεσμούς συγχέονται με πρότυπα αρρενωπότητας και στερεοτυπικούς ανδρικούς ρόλους. Επομένως, οι γυναίκες αποκλείονται συμβολικά από το ποδοσφαιρικό πεδίο, εφόσον αυτό συνδέεται άμεσα με την «ανδρική φύση», δηλαδή την υπεροχή και το θάρρος. Το γεγονός αυτό οδηγεί ευθέως στην τοξική αρρενωπότητα, την ύψιστη έμφυλη ανισότητα (Parker, 2000; Γιαννακόπουλος, 2005; Παπαγεωργίου, 2007; Μαλλιωτάκη, 2020).

Γενικότερα, τα στερεότυπα σαν κατηγορία έχουν δύο βασικές προεκτάσεις, την υπηρεσία και την κοινωνία. Η πρώτη σχετίζεται με γνωρίσματα όπως η χρησιμότητα, η ικανότητα, αλλά και η ανεξαρτησία, ενώ η δεύτερη συσχετίζεται με την ενσυναίσθηση και την εκφραστικότητα (Haines, 2016). Η θεωρία των κοινωνικών ρόλων ισχυρίζεται ότι τα στερεότυπα για πολλές κοινωνικές ομάδες (όπως το φύλο, ή η ηλικία) προκύπτουν από ρόλους που οι αντίστοιχες ομάδες τείνουν να αναλαμβάνουν στην κοινωνία. Επεξηγηματικά, οι ρόλοι που οι άνθρωποι αυτοί έχουν συνήθως στην ζωή τους, διαμορφώνουν και τις αντιλήψεις που έχουμε για εκείνους. Άμα η κατανομή αυτών των ρόλων μετατραπεί, τότε και τα υπάρχοντα στερεότυπα τείνουν να αλλάξουν. Αν για παράδειγμα, πληθώρα γυναικών αναλάβει ηγετικές θέσεις σε αθλητικές διοικήσεις, τότε θα μεταβληθεί το στερεότυπο που τις θεωρεί λιγότερο ικανές και αποτελεσματικές να ηγηθούν με δυναμικότητα σε έναν «ανδροκρατούμενο» χώρο. Αυτή η θεωρία λοιπόν μας τεκμηριώνει πως οι αλλαγές στους κοινωνικούς ρόλους ίσως μπορεί και να επιφέρει τροποποιήσεις στα κοινωνικά στερεότυπα (Eagly & Wood, 2012). Η πραγμάτωση των στερεοτύπων από τους ανθρώπους είναι απόρροια της καθημερινής λειτουργίας των γνωστικών λειτουργιών (Banaji & Greenwald, 1995; Γεωργίου, 2019).

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

Συγκεκριμένα, τα φυλετικά στερεότυπα σχηματίζονται τις περισσότερες φορές υποσυνείδητα εξαιτίας των απόψεων που έχουν ριζωθεί στην κοινωνία για τους ρόλους και τις ιδανικές συμπεριφορές έκαστου φύλου (Geis, Brown, Jennings & Porter 1984). Οι προκαταλήψεις είναι απόρροια των έμφυλων διακρίσεων και χρησιμοποιούνται για τις γυναίκες λόγω του φύλου τους. Ακόμη, αιωρείται η πεποίθηση ότι το γυναικείο φύλο είναι εγγενώς κατώτερο από εκείνο του ανδρικού, λόγω των στερεοτύπων που είναι βαθιά ριζωμένα στην κοινωνία. Οι σεξουαλικές παρενοχλήσεις, κακοποιήσεις, βιασμοί και άλλα παρεμφερή, συγκαταλέγονται στην ακραία μορφή σεξισμού (Warnke, 2010). Παρόλη την προσπάθεια εξάλειψης του σεξισμού και των έμφυλων στερεοτύπων από πολλές ευρωπαϊκές χώρες, μέχρι και σήμερα συναντάμε ακραίες έμφυλες διακρίσεις στα γήπεδα του ποδοσφαίρου, όπου καταπατούνται τα κανονιστικά όρια (Zick, Küpper & Hövermann, 2011). Σε έρευνα του Haines (2016), διερευνήθηκαν τα έμφυλα στερεότυπα για την περίοδο 1983-2014 και συμπεράστηκε ότι μέχρι και τώρα οι άνθρωποι ενστερνίζονται τα έμφυλα στερεότυπα όπως και στο παρελθόν. Η διαχρονικότητα αυτή, της αναπαραγωγής των έμφυλων στερεοτύπων σε μεγάλες χρονικές περιόδους, αποδεικνύει το πόσο καλά ριζωμένα είναι στην κοινωνία και πως ακόμα και σήμερα η θέση των γυναικών θεωρείται υποδεέστερη (Pereira, Verissimo, Diaz & Correia, 2013).

2.1 Σεξισμός και πατριαρχία στον αθλητισμό

Σεξισμός, είναι το κοινωνικό φαινόμενο το οποίο υφίσταται και ενδυναμώνεται εξαιτίας της υπάρχουσας πατριαρχικής κοινωνίας, με αποτέλεσμα να διεισδύει απευθείας και στον αθλητικό τομέα. Για την ακρίβεια, ο παραδοσιακός σεξισμός στηρίζει ακράδαντα τα έμφυλα στερεότυπα, θεωρώντας υποδεέστερο γυναικείο φύλο (Μελέτη, 2015; Αθανασίου, 2022). Στηρίζεται στην ιδέα της δυϊστικής ιδεολογίας για τα φύλα (θηλυκό και αρσενικό) σύμφωνα με τα οποία κατασκευάζονται άκριτες κατηγορίες για αυτά. Η δημιουργία του όρου του σεξισμού είναι μία επέκταση του ρατσισμού και για αυτό το βλέπουμε να αναφέρεται και σαν σεξουαλικός ρατσισμός (Litosseliti, 2006; Τσοκαλίδου, 1996). Μολονότι σαν φαινόμενο θεωρητικά αποδοκιμάζεται από πολλές χώρες ανά τον κόσμο, επί του πρακτέου τηρείται σε όλους τους τομείς, πόσο μάλλον στον αθλητισμό, διαβρώνοντας την αληθινή έννοια της ισότητας. Αξίζει να επισημανθεί, ότι κάποιες πτυχές του σεξισμού αναγνωρίζονται ως αποδεκτές μέχρι και σήμερα από πληθώρα

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

ανθρώπων, γεγονός που τους επιφέρει μεγάλη απήχηση στην κοινωνία (Πανταζής, 2015). Ο αθλητισμός γενικότερα θεωρείται ένας κοινωνικός χώρος μέσα από τον οποίο προβάλλονται κυρίαρχα ανδρικά και γυναικεία πρότυπα, δημιουργώντας έτσι έμφυλες ανισότητες (Ζαϊμάκης, 2015; Αθανασοπούλου, 2020).

Η πατριαρχία είναι κάτι μεγαλύτερο σαν έννοια, από εκείνη του σεξισμού. Ειδικότερα, ονομάζεται το κοινωνικό σύστημα στο οποίο οι άνδρες εξουσιάζουν σε όλους τους τομείς, οι γυναίκες είναι «υποχείρια» αυτών, έχοντας κατώτερη θέση και η ισότητα μεταξύ των δύο φύλων απουσιάζει πλήρως. Ουσιαστικά είναι ένας κοινωνικός σχηματισμός εξουσίας του ανδρικού φύλου με μια ιδιαίτερη δομή, που μπορεί να βρεθεί με εντυπωσιακή κανονικότητα σε πολλούς διαφορετικούς τομείς της κοινωνικής ζωής. Για παράδειγμα σε περιβάλλοντα μικρής κλίμακας, όπως είναι η οικογένεια, μέχρι και σε μεγαλύτερα θεσμικά πλαίσια όπως η θρησκεία ή και το κράτος. Η πατριαρχία δεν στέκεται ποτέ μόνη της και συνυπάρχει πάντα με άλλες μορφές εξουσίας. (Ortner, 2022).

Αυτό που συντηρούσε, και συνεχίζει να το κάνει, την ανισότητα των φύλων είναι η υπάρχουσα ανδρική ηγεμονία, δηλαδή η ανδρική κυριαρχία σε γνώσεις, πολιτισμό, αξίες και πολιτική, διότι έχουν ένα σωρό προνόμια λόγω του πατριαρχικού συστήματος (Noben, 2019; Lorber, 2010). Κατ' αυτόν τον τρόπο, νομιμοποιείται και διαιώνίζεται η ετεροκανονικότητα και τα αρνητικά στερεότυπα στον γυναικείο αθλητισμό. Η ετεροκανονικότητα είναι βασικό συστατικό της πατριαρχίας και ο δυτικός αθλητικός πολιτισμός μηδενίζει όσα άτομα δεν ταιριάζουν στους κανόνες του (Hill, 2014). Η έννοια της θηλυκότητας χρησιμοποιείται από την πατριαρχία για να ασκεί αρνητική κριτική στο γυναικείο ποδόσφαιρο. Απώτερος σκοπός εμμέσως είναι η αποσύνδεση του γυναικείου ποδοσφαίρου από τις αποδεκτές αθλητικές πρακτικές. Από την στιγμή που όταν ένας άνδρας ποδοσφαιριστής χαρακτηριζόταν ως «θηλυκό», τότε αυτομάτως καταλαβαίνουμε πως το γυναικείο ποδόσφαιρο για εκείνους δεν είναι ποιοτικό και άξιο θαυμασμού (Elsey & Nadel, 2019). Ακόμη, σύμφωνα με την πολιτική επιστήμονα Young το 1980, η πατριαρχική κοινωνία κάποιες δεκαετίες πριν όριζε την γυναίκα ως αντικείμενο και υπό το πρίσμα του σεξισμού συχνά θεωρούταν ένα απλό σώμα.

2.1.1 Οι δικαστικές διαμάχες των γυναικών ποδοσφαιριστριών

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

Στην πρώτη γραμμή του γυναικείου ποδοσφαίρου σε επίπεδο εθνικών ομάδων, βρίσκονται οι ΗΠΑ, δεδομένης της ανυπέρβλητης επιτυχίας τους στην διεθνή σκηνή τα τελευταία χρόνια. Η Ομοσπονδία Ποδοσφαίρου Ηνωμένων Πολιτειών (USSF) επιλέγει, εκπαιδεύει, χρηματοδοτεί και διαχειρίζεται τις διάφορες εθνικές ομάδες ποδοσφαίρου των ΗΠΑ, συμπεριλαμβανομένης και της ομάδας των γυναικών. Η τελευταία, εν έτει 2022, κατατάσσεται ως η καλύτερη ομάδα στον κόσμο συγκεντρώνοντας συνολικά τέσσερα μετάλλια Παγκοσμίου Κυπέλλου και αντίστοιχα τέσσερα χρυσά σε Ολυμπιακούς Αγώνες. Ωστόσο, αυτή η απaráμιλλη μακρά ιστορία διεθνούς επιτυχίας δεν «συγκίνησε» την Ποδοσφαιρική Ομοσπονδία της χώρας, συνεχίζοντας την άνιση διαχείριση (Culvin, Bowes, Carrick, & Pope 2022). Οι παραπάνω λόγοι, οδήγησαν τις 28 ποδοσφαιρίστριες της εθνικής ομάδας των ΗΠΑ, να καταθέσουν μήνυση για πρώτη φορά στην Ομοσπονδία, τον Μάρτιο του 2019, με κατηγορία την «θεσμοποιημένη διάκριση λόγω φύλου» (Παπαδόπουλος, 2024). Κύριο ζήτημα ήταν το ζήτημα της μισθολογικής ισότητας και εργασιακών συνθηκών μεταξύ ανδρών και γυναικών στο αμερικανικό ποδόσφαιρο. Ειδικότερα, οι παίκτριες υπέβαλαν τη μήνυση για δύο λόγους: πρώτον, ότι η USSF παραβίασε τον Νόμο περί ίσης αμοιβής πληρώνοντάς τους λιγότερα από την εθνική ομάδα των ανδρών και δεύτερον, ότι η ομοσπονδία τους έκανε διακρίσεις σύμφωνα με τον Τίτλο VII του Νόμου για τα Πολιτικά Δικαιώματα του 1964 (Culvin, Bowes, Carrick, & Pope 2022). Η αντίδραση της USSF έναν χρόνο αργότερα για την αμφιλεγόμενη δικαστική διαμάχη επέφερε ευρεία κατακραυγή. Εκτός άλλων, υποστήριξε ότι οι γυναίκες ποδοσφαιρίστριες είχαν κατώτερες δεξιότητες και ευθύνες από τις αντίστοιχες των ανδρών ποδοσφαιριστών. Η παραπάνω δήλωση θεωρήθηκε σεξιστική λόγω του υποτιμητικού χαρακτήρα της απέναντι στις γυναίκες αθλήτριες. Πολλές ποδοσφαιρίστριες, το ευρύ κοινό, κάποια ΜΜΕ και μερικοί χορηγοί της Ομοσπονδίας εξέφρασαν την δυσαρέσκειά τους αναφορικά με την στάση αυτή. Τέλος, η κατακραυγή και η πίεση που ασκήθηκε στην Ομοσπονδία λόγω των παραπάνω, έφερε την παραίτηση του προέδρου της Κάρλος Κοντέϊρο το 2020, αναλαμβάνοντας όλη την ευθύνη για την έμφυλη ανισότητα την οποία υφίστανται οι Αμερικανίδες ποδοσφαιρίστριες. Έπειτα, τα ηνία της προεδρίας της Ομοσπονδίας ανέλαβε η Σίντι Πάρλοου Κόουν (Παπαδόπουλος, 2024).

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

Το αίτημα για ίση αμοιβή απορρίφθηκε από το δικαστήριο τον Μάιο του 2020, δημιουργώντας τεράστιο πλήγμα στις αθλήτριες που άσκησαν την αγωγή και στο γυναικείο ποδόσφαιρο γενικότερα.

Τον Αύγουστο του 2023, κατά την διάρκεια της απονομής στο Παγκόσμιο Κύπελλο Γυναικών, ο πρόεδρος της Ισπανικής Ποδοσφαιρικής Ομοσπονδίας Λούις Ρουμπιάλες προκάλεσε ένα ακόμη σεξιστικό συμβάν. Αυτό που συνέβη είναι πως κατά την διάρκεια της απονομής των μεταλλίων στην Παγκόσμια Πρωταθλήτρια κόσμου Ισπανία, ο Ρουμπιάλες πρώτα αγκάλιασε και ύστερα φίλησε στα χείλη την ποδοσφαιρίστρια Τζένιφερ Ερμόσο χωρίς την συγκατάθεσή της. Παρότι την δεδομένη χρονική στιγμή το συμβάν δεν πήρε έκταση, περνώντας απαρατήρητο, ύστερα προκάλεσε παγκοσμίως αντιδράσεις αφού η ποδοσφαιρίστρια της Ισπανίας δήλωσε πως ένιωσε πολύ άβολα. Η ανεξήγητη κίνηση του Ρουμπιάλες προκάλεσε καταδίκες από αθλητικές αρχές, από φεμινιστικές οργανώσεις αλλά και τα κοινωνικά μέσα. Όπως δήλωσε έπειτα η Τζένι Ερμόσο, δεν είχε συναινέσει για αυτό το φιλί και ένιωσε ιδιαίτερα προσβεβλημένη, ενώ κατά την άποψή της επρόκειτο για ένα σεξιστικό περιστατικό. Από την αντίπερα όχθη, ο πρόεδρος της Ισπανικής Ποδοσφαιρικής Ομοσπονδίας αρχικά αρνήθηκε πως έπραξε κάποιο λάθος, προσπαθώντας να διαδώσει ότι το φιλί ήταν συναινετικό. Η Ισπανική Κυβέρνηση, η FIFA και άλλοι φορείς τον παράτρεψαν να παραιτηθεί, όμως εκείνος ήταν ανένδοτος. Το περιστατικό οδήγησε σε νομικές διαδικασίες, με έρευνα από την εισαγγελία αναφορικά με την συναίνεση της πράξης. Η FIFA ανέστειλε προσωρινά όλα τα καθήκοντα του Ρουμπιάλες σε εθνικό αλλά και διεθνές επίπεδο, ενώ παράλληλα πολλοί ποδοσφαιρικοί παράγοντες και ποδοσφαιρίστριες ανά τον κόσμο τάχθηκαν υπέρ της απομάκρυνσής του. Όλες αυτές οι πιέσεις, σε συνδυασμό με τις νομικές εξελίξεις είχαν ως αποτέλεσμα την παραίτηση του Ρουμπιάλες από την θέση του, τον Σεπτέμβριο του 2023 (Crabill, 2024).

Παράλληλα, βγήκαν στην επιφάνεια και άλλα σοβαρά ζητήματα που προϋπήρχαν, όπως οι συγκρούσεις των Ισπανίδων ποδοσφαιριστριών με την Ομοσπονδία γύρω από θέματα κακής συμπεριφοράς και κακομεταχείρισης από τον προπονητή τους Χόρχε Βίλδα. Εκτός από τις στενές σχέσεις του και την στήριξη στον Λούις Ρουμπιάλες, ο προπονητής της Ισπανίας κατηγορήθηκε για απαρχαιωμένες μεθόδους και ελεγκτική συμπεριφορά απέναντι στις ποδοσφαιρίστριες της ομάδας του. Ένα μήνα μετά την κατάκτηση του Παγκοσμίου Κυπέλλου με την εθνική Ισπανίας, εκδιώχθηκε από την

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

Ομοσπονδία Ποδοσφαίρου της χώρας για τις κατηγορίες που προαναφέρθηκαν. Η αντικαταστάτρια του Βίλδα ήταν η Μόντσε Τόμα, η οποία έγινε η πρώτη γυναίκα προπονήτρια της εθνικής ομάδας ποδοσφαίρου γυναικών. Η αλλαγή αυτή αποτέλεσε κομβικό βήμα για την ανανέωση της ομάδας και την αποκατάσταση του κλίματος εμπιστοσύνης ανάμεσα σε παίκτριες και προπονητική ηγεσία, μετά από μία μακροσκελή περίοδο προβλημάτων και αρνητικής ενέργειας (Chaundler, 2023).

Εικόνα 2 Μήνυμα στήριξης στην Jennifer Hermoso

2.2 Φεμινιστική θεωρία και αθλητισμός

Ήδη από την περίοδο του μεσοπολέμου, πραγματοποιούνταν προσπάθειες και αγώνες από γυναίκες με φεμινιστικές απόψεις ακόμη και στο πεδίο του αθλητισμού. Οι προσπάθειες εκείνες, αφορούσαν την ισότιμη αντιμετώπιση των γυναικών, αναφορικά με την συμμετοχή τους σε αθλητικούς θεσμούς και σπορ γενικότερα. Οι πρώτοι αγώνες για ανατροπή των δεδομένων συνθηκών πυροδοτήθηκαν λόγω της έλλειψης συμμετοχής των γυναικών στους πρώτους ΟΑ (Ολυμπιακούς Αγώνες). Άξιο αναφοράς, πως το 1921 ιδρύθηκε η οργάνωση Federation Sportive Feminine International από την επικεφαλής του φεμινιστικού κινήματος, Alice Milliat. Η ΔΟΕ και ο πρώην πρόεδρός της Coubertin εκδήλωνε εκείνη την περίοδο σεξιστικές και ανδροκρατούμενες στάσεις, οι οποίες επέφεραν αντιδράσεις από το φεμινιστικό κίνημα, με αποτέλεσμα να καρποφορήσουν και να πραγματοποιηθούν για πρώτη φορά γυναικείοι ΟΑ το 1922. Έπειτα, ακολούθησαν οι

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

Παγκόσμιοι αγώνες τις χρονολογίες 1926, 1930 και 1934. Όλη αυτή η πίεση που άσκησε το φεμινιστικό κίνημα στην ΔΟΕ μέσα από καθημερινούς αγώνες, την ανάγκασε να παραχωρήσει την δυνατότητα συμμετοχής και σε γυναίκες, σε συγκεκριμένα όμως αθλήματα. Πέραν της Alice Milliat, ακολούθησαν νέες οργανώσεις παρόμοιας φύσεως, με στόχο την επίλυση έμφυλων διακρίσεων και την άρση πολλών αποκλεισμών στον τομέα του αθλητισμού (Ζαϊμάκης, 2015; Μαλλιωτάκη, 2020).

Στις μέρες μας, λόγω της άμεσης διασύνδεσης του αθλητισμού με την κοινωνία, η ανάγκη για κοινωνιολογική μελέτη είναι τεράστια. Μέσω πολλών διερευνήσεων στον χώρο, έχει γίνει αντιληπτό πως το αθλητικό πεδίο και πιο συγκεκριμένα το ποδόσφαιρο γίνεται φορέας έμφυλων και σεξιστικών προκαταλήψεων. Ο φεμινισμός είναι ένας σύνθετος, ισχυρός και δυναμικός όρος που συχνά γίνεται αφορμή για έντονες συζητήσεις και διαφορετικές απόψεις στην σύγχρονη κοινωνία. Μπορεί να περιγραφεί ως ένα ανοιχτό κοινωνικό κίνημα που επιδιώκει να αναδείξει τις ανισότητες μεταξύ των φύλων και να αμφισβητήσει τις παραδοσιακές αντιλήψεις σχετικά με την θέση και την μεταχείριση των γυναικών (Λαζούδη, 2020; Buchanan, 2010; Beasley, 1999)

2.3 Διαμόρφωση ταυτοτήτων φύλου

Δύο από τις σημαντικότερες θεωρίες στον τομέα της ψυχολογίας περί ταυτοτήτων φύλου, είναι η θεωρία της κοινωνικής μάθησης του Kohlberg (1996) και πρωτίστως η ομώνυμη ψυχαναλυτική θεωρία του Freud (1905). Ουσιαστικά ο τελευταίος, υποστήριξε ότι η ταυτότητα του φύλου δεν περιορίζεται στην ενηλικίωση αλλά ξεκινά από το φαλλικό στάδιο, δηλαδή από την βρεφική ηλικία. Οι επαναστατικές αλλά και θεμελιώδεις θεωρίες του αν και βοήθησαν σημαντικά στην κατανόηση της ανθρώπινης συμπεριφοράς, της ψυχικής υγείας και στην οικειοποίηση της ταυτότητας του φύλου, δέχθηκαν έντονες αντιδράσεις. Εν αντιθέσει, η θεωρία της κοινωνικής μάθησης αναφέρει πως έκαστο άτομο οικειοποιείται την ταυτότητα του φύλου του με την πάροδο του χρόνου. Πιο συγκεκριμένα, επεξηγεί πως κομβικό ρόλο παίζουν οι διαδικασίες μάθησης, η καθημερινή μίμηση αλλά και η παρατήρηση από την βρεφική ηλικία (Χατζή, 2013). Επιπλέον, στο πλαίσιο της ανάπτυξης των έμφυλων ρόλων, η θεωρία του Albert Bandura (1986) υποστήριξε ότι οι ρόλοι των φύλων επηρεάζονται μέσω κοινωνικών αλληλεπιδράσεων και

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

πολιτισμικών επιρροών. Ειδικότερα, το μοντέλο αυτό ονομάζεται κοινωνική μάθηση, δηλαδή με την παρατήρηση οι άνθρωποι αντιγράφουν συμπεριφορές, πόσο μάλλον αν αυτές ενισχύονται θετικά από τον περίγυρο.

Από την άλλη πλευρά η Δελληγιάννη Κουϊμτζή (1994), θεωρούσε ακατόρθωτο το να ερμηνευτούν οι διαφορές των φύλων μέσω των κλασικών ψυχολογικών θεωριών. Ένα συνονθύλευμα στοιχείων αυτών των θεωριών θα χρησίμευε πολύ περισσότερο προκειμένου να συλληφθούν οι διαδικασίες διαμόρφωσης των έμφυλων ταυτοτήτων. Παρότι το φύλο ενδεχομένως γίνεται αντιληπτό στην καθημερινότητά μας σαν κάτι αμετάβλητο, οι ταυτότητες μετασχηματίζονται διαρκώς. Το φύλο εξάλλου, θεωρείται ένα κοινωνικό κατασκεύασμα το οποίο ρυθμίζει τον τρόπο με τον οποίο τα ανθρώπινα σώματα, μετατρέπονται σε αντικείμενα κοινωνικής αντίληψης (Connell, 2006). Όπως είχε συμπεράνει ωστόσο η Butler (1990), η διάκριση μεταξύ βιολογικού και κοινωνικού φύλου δεν ισχύει, εφόσον το βιολογικό φύλο προκύπτει από κοινωνικές επιρροές και δεν είναι από μόνο του μία φυσική προϋπόθεση.

Στις μέρες μας, το φύλο συνεχίζει σταθερά να συγκαταλέγεται στις κρίσιμες κοινωνικές έννοιες. Μέσα από το φυλετικό δίπολο σχηματίζονται πρότυπα φύλων τα οποία μεταβάλλονται ανάλογα με τα χαρακτηριστικά και τις προσδοκίες εκάστοτε κοινωνίας. Για την ακρίβεια, υπάρχει πάντα ένα μοντέλο χαρακτηριστικών ενός υποδειγματικού άνδρα και γυναίκας αντίστοιχα, το οποίο εξυπηρετεί την δημιουργία ενός συστήματος ενδεδειγμένης αρρενωπότητας και θηλυκότητας. Σε αυτό το φυλετικό δίπολο, τα δύο φύλα είναι εκ δια μέτρου αντίθετα (Deaux & Major, 1987). Αυτό το σύστημα ουσιαστικά δημιουργεί εικόνες αναφορικά με το πως πρέπει να συμπεριφέρονται τα άτομα με βάση το βιολογικό τους φύλο στην κοινωνία. Απόρροια αυτού του συστήματος είναι η αναπαραγωγή κοινωνικών στερεοτύπων, ο περιορισμός στην ελευθερία της έκφρασης της ταυτότητας, η κοινωνική πίεση λόγω παραδοσιακών προσδοκιών, ο αποκλεισμός αλλά και η συνεχής καταπίεση. Τα άτομα τα οποία δεν ταυτίζονται με αυτές τις παραδοσιακές κατηγορίες αρρενωπότητας ή θηλυκότητας, βιώνουν σε καθημερινή βάση αποδοκιμασία. Η ψυχολογική ταυτότητα του φύλου είναι τόσο θεμελιώδης και καθοριστική στην πορεία της ζωής ενός ατόμου, που ο ψυχολογικός προσανατολισμός του φύλου θεωρείται τόσο αμετάβλητος, με αποτέλεσμα να είναι προτιμότερο να προσαρμόζεται το βιολογικό φύλο στην ήδη υπάρχουσα διαμορφωμένη ψυχολογική ταυτότητα, παρά να προσπαθήσει κανείς

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

να αλλάξει αυτή την ταυτότητα προκειμένου να ταιριάζει στο βιολογικό φύλο (Νασιάκου, 1979).

Από όλα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω αναδύεται το φαινόμενο του σεξισμού, δηλαδή οι διακρίσεις και οι προκαταλήψεις οι οποίες υφίστανται στην κοινωνία με βάση το φύλο. Με την γέννηση του σεξισμού και πιο ειδικά την κατασκευή της υποδειγματικής αρρενωπότητας και θηλυκότητας από την κοινωνία, αποδίδονται στα δύο φύλα συγκεκριμένοι και διαφορετικοί ρόλοι στο κάθε ένα. Αυτά τα προκαθορισμένα φυλετικά γνωρίσματα, συνθέτουν στα παιδιά συγκεκριμένες σκέψεις και συναισθήματα αναφορικά με την υπόσταση των δύο φύλων (Bern, 1993; Χατζή, 2013). Από νωρίς λοιπόν, από τα πρώτα πέντε χρόνια της ζωής του, ένα παιδί έχει ενστερνιστεί αν όχι όλες, τις περισσότερες «σωστές» συμπεριφορές ενός αγοριού ή ενός κοριτσιού αντίστοιχα χωρίς περιττά λάθη (Denmark, Rabinowitz & Sechzer, 2005). Επιπροσθέτως, θεωρείται αξιοσημείωτο το γεγονός ότι, σαν γνωστικό φίλτρο, το φύλο είναι ισχυρότερο και από την ηλικία και από την καταγωγή και από την τάξη αλλά και από το επάγγελμα κάποιου (West & Zimmerman, 1987).

2.3.1 Κατεστημένες αντιλήψεις περί φύλου στον αθλητισμό

Ο Όσκαρ Ουάιλντ είχε παρατηρήσει κάποτε πως «το ποδόσφαιρο είναι άθλημα για ζωνηρά κορίτσια και όχι για λεπτεπίλεπτα αγόρια» (Σπανομανώλης, 2015). Ο αθλητισμός, το φύλο και η σεξουαλικότητα αποτελούν έναν συνεχή τομέα ερευνητικού ενδιαφέροντος για αρκετές δεκαετίες. Η εφαρμογή του φύλου και της σεξουαλικότητας στα αθλητικά περιβάλλοντα, έχει προσφέρει μια διορατική εξερεύνηση ως προς την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο τα άτομα αμφισβητούν και διαπραγματεύονται την προσωπική τους ταυτότητα και σεξουαλικότητα (Pay, 2017; Hargreaves & Anderson, 2014). Την τελευταία δεκαετία, φάνηκε πως το ποδόσφαιρο θεωρείται η κυρίαρχη έννοια της ετεροφυλοφιλίας, η οποία είναι βαθιά ριζωμένη στην ηγεμονική αρρενωπότητα (Magrath, 2016).

Στον αθλητισμό τα φυλετικά στερεότυπα μεταφέρονται δια μέσου της κοινωνικοποίησης από πολύ μικρή ηλικία. Σε αυτή την διαδικασία της κοινωνικοποίησης,

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

συμπεριλαμβάνεται η μετάδοση αξιών, προσδοκιών και γενικότερων συμπεριφορών, οι οποίες συνάδουν με το φύλο τους. Συνεπώς, τα παιδιά μπαίνουν σε μία διαδικασία να υιοθετούν στάσεις και συμπεριφορές οι οποίες θεωρούνται κατάλληλες από την κοινωνία για το φύλο τους ή αντίστοιχα να απορρίπτουν υποσυνείδητα τις «ακατάλληλες» πρακτικές (Weiss & Glenn, 1992; Barnett & Wright, 1994; Jones, 2011; Κωνσταντινίδου, 2013).

Πριν κάποιες δεκαετίες, η ενασχόληση των γυναικών με κάποιο άθλημα το οποίο διακατέχεται από στενή σωματική επαφή, όπως το ποδόσφαιρο, δεν ήταν κοινωνικά αποδεκτό, σύμφωνα με την Metheny (1965). Αντίστοιχα, αθλήματα τα οποία χρειάζονταν μεγάλη μυϊκή δύναμη και σωματική διάπλαση, παραδείγματος χάριν η σφαιροβολία, θεωρούνταν μη αποδεκτά για το γυναικείο φύλο. Η δεξιότητα και η χάρη ήταν αναντίρρητα μερικές από τις ικανότητες οι οποίες ενδείκνυνται για τις γυναίκες σύμφωνα με τις προκαταλήψεις της κοινωνίας, παραπέμποντάς τες σε αθλήματα όπως η τοξοβολία, το μπάντμιντον και το γκολφ (Pfister, 2003; Χατζή, 2013).

Σε έρευνα της Κωνσταντινίδου το 1995, με δείγμα φοιτητές και φοιτήτριες του ΤΕΦΑΑ, αποδείχθηκε ότι τα αθλήματα του ποδοσφαίρου, του χάντμπολ και οι πολεμικές τέχνες θεωρούνται περισσότερο ανδρικά. Στον αντίποδα, η ρυθμική και ενόργανη γυμναστική, η συγχρονισμένη κολύμβηση, το καλλιτεχνικό πατινάζ, οι καταδύσεις και το βόλεϊ συγκαταλέγονται κατά βάση στα γυναικεία σπορ. Το 2012 επαναλήφθηκε η ίδια έρευνα και τα αποτελέσματα ήταν πάλι τα ίδια. Η δημοσίευση των αποτελεσμάτων έγινε στο άρθρο «Αθλητικές πρακτικές και κοινωνική φύση» (Κωνσταντινίδου, Χαραχούσου & Σεμαλτιανού, 2019).

2.4 Ο ρόλος των ΜΜΕ στην διαιώνιση των έμφυλων στερεοτύπων

Τα ΜΜΕ παίζουν κομβικό ρόλο στην διαμόρφωση της άποψης του κοινού (Finstad, Rethore & Stengelhofen, 2019). Τα στερεότυπα για τους ρόλους των φύλων συνεχίζουν ακάθεκτα να υπονομεύουν το γυναικείο ποδόσφαιρο. Οι γυναίκες παίκτριες συχνά απορρίπτονται ή και σεξουαλικοποιούνται αντί να εκτιμηθούν για την αθλητικές τους δεξιότητες και τον επαγγελματισμό τους. Όλα αυτά βέβαια ενισχύονται άμεσα από τα

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

MME, μέσα από απεικονίσεις οι οποίες εστιάζουν στην γυναικεία εμφάνιση και όχι στα επιτεύγματα αυτών. Κατά κάποιο τρόπο δηλαδή, ο ρόλος τους είναι διττός, αφού λειτουργούν ως εργαλείο προβολής από την μία και πλατφόρμα για την διαίωνιση των στερεοτύπων των φύλων από την άλλη. Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω, συμβάλλουν στην δημιουργία μίας ευρύτερης κοινωνικής αντίληψης ότι το γυναικείο ποδόσφαιρο είναι κατώτερο. Τα MME πλέον, έχουν γίνει ένα γόνιμο έδαφος για παρενόχληση (Fenton, Ahmed, Hardey, Boardman & Kavanagh, 2024).

Μέσα από πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης, το γυναικείο ποδόσφαιρο έχει λάβει πρωτοφανή προβολή. Πολλοί σύλλογοι, πρωταθλήματα και μεμονωμένα παίκτριες χρησιμοποιούν διαδικτυακές πλατφόρμες για να μοιράζονται το περιεχόμενο τους, για να έρχονται κοντά με τους θαυμαστές τους αλλά και για την γενικότερη προώθηση του αθλήματος. Αυτός ήταν και ο λόγος που πλέον ποδοσφαιρίστριες έχουν ευρύ κοινό θαυμαστών, μπορούν να αναδείξουν τις ικανότητές τους αλλά και να δημιουργήσουν προσωπική επωνυμία. Ένα τρανό παράδειγμα είναι ο τελικός του UEFA Women's Euro το 2022, όταν μέσω της ενίσχυσης από τα MME, η δημοτικότητα του γυναικείου ποδοσφαίρου αποδείχθηκε αρκετά αυξανόμενη.

Από την άλλη πλευρά, η αύξηση της ορατότητας έχει εκθέσει τις παίκτριες σε μεγαλύτερο έλεγχο και σε επιβλαβή στερεότυπα. Χρήστες του διαδικτύου δημιουργούν περιεχόμενο στο οποίο διαιωνίζονται παραδοσιακά και μισογυνιστικά στερεότυπα. Επιπροσθέτως, δημιουργούνται αναρτήσεις στις οποίες πολύ συχνά οι γυναίκες αντικειμενοποιούνται και κατά συνέπεια σεξουαλικοποιούνται. Στις αναρτήσεις αυτές, οι χρήστες επικεντρώνονται στην φυσική εμφάνιση των ποδοσφαιριστριών, αγνοώντας την αθλητική τους απόδοση. Αμέσως, αυτό υποβιβάζει την αθλητική τους, επαγγελματική ταυτότητα και συνάμα μειώνει τις αθλητικές τους ικανότητες. Επιπλέον, στα MME, βλέπουμε καθημερινά πληθώρα σεξιστικών σχολίων τα οποία υποστηρίζουν πως το γυναικείο ποδόσφαιρο είναι κατώτερο του ανδρικού. Απορρίπτουν δηλαδή την ικανότητα των παικτριών, ισχυριζόμενοι πως το γυναικείο ποδόσφαιρο δεν έχει ψυχαγωγική αξία (Woodward, 2017). Σύμφωνα με έρευνες, τα MME ενισχύουν σεξιστικές αντιλήψεις, συμβάλλοντας στην εδραίωση της αντικειμενοποίησης των γυναικών και την διαίωνιση διακρίσεων εις βάρος τους (Μπατσομήτρου, 2024). Απαιτούν πολλές φορές, ο ποδοσφαιρικός χώρος να παραμείνει ανδροκρατούμενος, αφού βλέπουν αναρτήσεις σχετικές με το ποδόσφαιρο γυναικών, οι οποίες γίνονται αφορμή για να προσβάλλουν

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

κάνοντας σεξιστικά σχόλια και εν τέλει δημιουργώντας ένα εχθρικό διαδικτυακό περιβάλλον. Η ανωνυμία είναι ο κυριότερος λόγος που ενθαρρύνει τους χρήστες να κάνουν ανενόχλητοι σεξιστικές και μισογυνιστικές παρατηρήσεις χωρίς καμία συνέπεια. Όλες αυτές οι τοξικές συμπεριφορές, ενισχύουν τα στερεότυπα και εδραιώνουν ακόμα περισσότερο την ανισότητα των φύλων. Παρά την αυξανόμενη απήχηση και δημοτικότητα, το γυναικείο ποδόσφαιρο λαμβάνει λιγότερη κάλυψη και προωθητικές προσπάθειες συγκριτικά με το ανδρικό. Η εστίαση των μέσων στις καλύψεις αγώνων ανδρικού ποδοσφαίρου, είναι γεγονός πως επισκιάζει τα επιτεύγματα των γυναικών ποδοσφαιριστριών. Οι ανδρικοί ποδοσφαιρικοί αγώνες κυριαρχούν στις τηλεοπτικές μεταδόσεις και τα αθλητικά πρωτοσέλιδα, εν αντιθέσει με τα γυναικεία παιχνίδια, τα οποία υποβιβάζονται σε νεκρά χρονικά διαστήματα ή λαμβάνουν ελάχιστη κάλυψη (Woodward, 2017). Αυτή η έμφαση λοιπόν στην κάλυψη και προβολή του ποδοσφαίρου ανδρών, διαιωνίζει το οικονομικό χάσμα, καθώς οι χορηγίες και τα διαφημιστικά έσοδα κατευθύνονται κατά βάση σε ανδρικές ομάδες και παίκτες (Fenton, Ahmed, Hardey, Boardman & Kavanagh, 2024).

Εν κατακλείδι, τα MME έχουν γίνει αρένα στον αγώνα για την ισότητα των φύλων στο ποδόσφαιρο και γενικά. Ενώ παρέχουν ένα χώρο προβολής και ενδυνάμωσης, εκθέτουν τις ποδοσφαιρίστριες σε σεξιστικές συμπεριφορές, παρενοχλήσεις και στερεότυπα. Για να αξιοποιηθούν πλήρως σαν εργαλείο αλλαγής και εξέλιξης, θα έπρεπε να δημιουργηθεί ένας υποστηρικτικός και χωρίς αποκλεισμούς ψηφιακός χώρος για το γυναικείο ποδόσφαιρο.

2.4.1 Στερεοτυπικές αναπαραστάσεις σεξιστική γλώσσα

Στο κεφάλαιο αυτό θα παρουσιαστεί η γλώσσα, το λεξιλόγιο κτλ που χρησιμοποιείται είτε από τα MME, είτε από μέλη της κοινωνίας μας, για να περιγράψουν το γυναικείο ποδόσφαιρο και τις ποδοσφαιρίστριες. Επιπροσθέτως, θα αναλυθεί πως η παραπάνω γλώσσα συμβάλλει στην διατήρηση αλλά και διαιώνιση των φυλετικών στερεοτύπων. Το γυναικείο φύλο είναι εκείνο το οποίο υποβαθμίζεται με ποικίλους τρόπους από τον γλωσσικό σεξισμό (Μοσχοβάκου & Χατζηαντωνίου, 2018). Άλλωστε, από τον πυρήνα

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

της η ελληνική γλώσσα στηρίζεται στη εξουσία του αρσενικού φύλου και την υποβίβαση του γυναικείου (Μελέτη, 2015; Πηλαβάκη, 2016). Η γλώσσα είναι το πιο σημαντικό πράγμα σε μια επικοινωνία. Με τη γλώσσα, μπορούμε να καταλάβουμε τι μεταφέρουν οι άλλοι. Ωστόσο, η γλώσσα κάθε περιοχής είναι διαφορετική. Επηρεάζεται από πολλούς παράγοντες, όπως η ηλικία, η τεχνολογία, το περιβάλλον και το φύλο (Kristy, 2022). Η σεξιστική γλώσσα εκφράζεται και από τα δύο φύλα (Holmes, 2013). Μέσα στην γλώσσα την οποία χρησιμοποιούμε καθημερινά υποβόσκουν κάποιες αξίες και κάποια κοινωνικά νοήματα (Messner, 1993). Άρα, στην γλώσσα την οποία θα επιλέξει έκαστος, διαφαίνονται και τυχόν πατριαρχικές ιδέες, έμφυλες διακρίσεις και σεξιστικές αντιλήψεις από τα οποία διακατέχεται η κοινωνία (Umera- Okeke, 2012). Η οποιαδήποτε λεκτική διάκριση, η οποία υποτιμάει κάποιο φύλο, θεωρείται σεξιστική γλώσσα (Parks & Robertson, 1998).

Η σεξιστική γλώσσα βρίσκει εύφορο έδαφος στον τομέα του αθλητισμού, λόγω του συντηρητισμού και των έμφυλων ανισοτήτων που διακατέχουν το πεδίο αυτό (Parks & Robertson, 2000). Σύμφωνα με έρευνες για την γλώσσα που χρησιμοποιείται στον αθλητισμό, το γυναικείο φύλο είναι εκείνο που υποβιβάζεται με υποτιμητικούς χαρακτηρισμούς (Μπατσομήτρου, 2024). Η χρήση γλώσσας που μειώνει τη σημασία των αθλητριών, όπως η αναφορά σε ενήλικες γυναίκες ως «κορίτσια», σε αντίθεση με τους άνδρες, που σπάνια αποκαλούνται «αγόρια», αντανακλά την ανισότητα των φύλων στον αθλητισμό (Kane, 1996). Παρόμοια, η συχνή αναφορά στις αθλήτριες με το μικρό τους όνομα ή μέσω τίτλων που επισημαίνουν το φύλο τους, όπως για παράδειγμα «κυρία» αποδεικνύει πως ο αθλητικός χώρος παραμένει ανδροκρατούμενος. Η φρασεολογία που χρησιμοποιείται στις αθλητικές περιγραφές συνδέεται με έννοιες όπως η επιθετικότητα και η σωματική υπεροχή τα οποία είναι χαρακτηριστικά που σχετίζονται με την αρρενωπότητα. Ταυτόχρονα, η γλώσσα που περιγράφει τις αθλήτριες συχνά εμπεριέχει υποτιμητικές συγκρίσεις με τους άνδρες, όπως οι εκφράσεις «αγωνίστηκε σαν άντρας» ή «δυνατό κορίτσι», οι οποίες υπαινίσσονται ότι το ανδρικό πρότυπο αποτελεί σημείο αναφοράς (Halbert & Latimer, 1994). Ακόμη, οι όροι που χρησιμοποιούνται από τα ΜΜΕ για τους άνδρες, διαφοροποιούνται αισθητά από αυτούς που αποδίδονται στις γυναίκες, όπου κυριαρχούν οι λέξεις του τύπου «προσπαθούν», «αγωνίζονται», «συμμετέχουν» και «έγκυες». Αυτή η διαφοροποίηση παρουσιάζει τα γυναικεία αθλήματα σαν λιγότερο ανταγωνιστικά και συναρπαστικά (Fox, 2021). Ένα άλλο συχνό φαινόμενο είναι η

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

επικέντρωση στην εξωτερική εμφάνιση των αθλητριών, με χαρακτηρισμούς όπως «γοητευτική», «κομψή», «καλλίγραμμη», «ελκυστική» ή σχόλια που συνδέουν τη δύναμη με τη σεξουαλικότητα, με αποτέλεσμα να τις αντικειμενοποιούν. Παράλληλα, οι αναφορές στην ψυχική τους κατάσταση, «μακριά από την οικογένειά της» ή «κακόκεφη», προωθούν την αντίληψη ότι οι γυναίκες είναι πιο ευάλωτες και λιγότερο ανθεκτικές, υποτιμώντας την αθλητική τους αξία και συμβάλλοντας στη διατήρηση στερεοτύπων που περιορίζουν την εξέλιξη του γυναικείου αθλητισμού (Μπατσομήτρου, 2024).

3. Μεθοδολογία

Η μεθοδολογία αποτελεί ένα σημαντικό κεφάλαιο, μέσα στο οποίο αναλύεται ο τρόπος διεξαγωγής της έρευνας. Περιγράφονται τα βήματα που ακολουθήθηκαν προκειμένου να απαντηθούν τα ερευνητικά ερωτήματα και να επιτευχθούν οι στόχοι της έρευνας. Η επιλογή της μεθοδολογικής προσέγγισης βασίστηκε και προσαρμόστηκε στην φύση του ερευνητικού προβληματισμού και των στόχων της παρούσας μελέτης. Αρχικά προσδιορίστηκε το ερευνητικό πεδίο και καθορίστηκε ο σκοπός της έρευνας για την διατύπωση των ερευνητικών ερωτημάτων. Έπειτα, συγγράφηκε η βιβλιογραφική ανασκόπηση, η επιλογή του θεωρητικού πλαισίου, η επιλογή της τεχνικής συλλογής δεδομένων και καθορίστηκε ο τρόπος ανάλυσης αυτών (Robson, 2007; Αθανασοπούλου, 2020).

Η μεθοδολογική προσέγγιση της συγκεκριμένης εργασίας είναι ανθρωπολογική και βασίστηκε στην συμμετοχική παρατήρηση, καθώς αυτή κρίθηκε κατάλληλη για την βαθύτερη κατανόηση του αντικειμένου της έρευνας. Η ανθρωπολογική προσέγγιση πέραν του ότι ανακαλύπτει νέες πτυχές της κοινωνικής ζωής, χρησιμοποιεί μεθόδους ανάλυσης οι οποίες συμμερίζονται την πολυπλοκότητα του πλαισίου. Η συμμετοχική παρατήρηση επιτρέπει στον ερευνητή να συμμετέχει ενεργά στις δραστηριότητες της ομάδας, καταγράφοντας τις εμπειρίες, τις συμπεριφορές και τις αλληλεπιδράσεις που λαμβάνουν χώρα σε πραγματικό χρόνο.

Στην παρούσα εργασία επιχειρήθηκε να μελετηθούν οι όψεις των έμφυλων διακρίσεων, ο εσωτερικευμένος μισογυνισμός, καθώς και η διαφορετική αντιμετώπιση που λαμβάνει το γυναικείο ποδόσφαιρο, μέσα από γυναικείες ομάδες ποδοσφαίρου της Δυτικής Αττικής. Μέσω της συμμετοχικής παρατήρησης σε γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες της Δυτικής Αττικής, αναδεικνύεται η ύπαρξη έμφυλων δυναμικών.

3.1 Διαδικασία της έρευνας

Η συμμετοχική παρατήρηση διήρκεσε περίπου 3 μήνες και πιο συγκεκριμένα από τις 10 Οκτωβρίου έως και 31 Δεκέμβρη, εντός αγωνιστικής περιόδου. Κατά την διάρκεια αυτής της περιόδου συμμετείχα ενεργά σαν ποδοσφαιρίστρια και ενεργό μέλος στις

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

δραστηριότητες γυναικείας ποδοσφαιρικής ομάδας της Δυτικής Αττικής. Η συμμετοχή μου περιλάμβανε την φυσική μου παρουσία και συμμετοχή σε προπονήσεις όπως και στα αποδυτήρια. Με τον τρόπο αυτό παρακολουθούσα και κατέγραφα τις δυναμικές που αναπτύσσονταν εντός και εκτός αγωνιστικού χώρου. Κατέγραψα εμπειρίες, συμπεριφορές και αλληλενέργειες σε πραγματικό χρόνο δίνοντας έμφαση στον τρόπο που αναπαράγονται αλλά και αμφισβητούνται τα έμφυλα στερεότυπα. Ακόμη, ιδιάζουσα προσοχή έδωσα στην διαμόρφωση των σχέσεων εμπιστοσύνης ανάμεσα στα μέλη της κοινότητας, ώστε αν δημιουργηθεί ένα περιβάλλον αμεσότητας προκειμένου να ενισχυθεί η αυθεντικότητα των δεδομένων που συγκεντρώθηκαν.

Επιπλέον είχα πρόσβαση σε κοινωνικές εκδηλώσεις αλλά και στις αλληλεπιδράσεις στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Έτσι ενσωματώθηκα αλλά και κατανόησα καλύτερα τις εμπειρίες και τις αντιλήψεις για το φύλο. Η τριβή μου ήταν καθημερινή λόγω προπονήσεων αλλά και μέσω αγώνων τις Κυριακές. Αμέσως μετά από κάθε προπόνηση, αγώνα ή εκδήλωση, κρατούσα λεπτομερείς σημειώσεις προκειμένου να διασφαλίσω σε πολλές περιπτώσεις αυτολεξεί κάποιους διαλόγους. Η συστηματική καταγραφή των παρατηρήσεων μου παρείχε πολύτιμα δεδομένα για την μελέτη των έμφυλων σχέσεων στις κοινότητες αυτές.

3.1.1 Πεδίο της έρευνας

Το δείγμα της παρούσας έρευνας αποτέλεσε μία γυναικεία ομάδα ποδοσφαίρου Β' εθνικής κατηγορίας, της Δυτικής Αττικής την οποία λόγω δεοντολογίας θα την αποκαλούμε με το ψευδώνυμο «Φοίνικας Δυτικής Αττικής». Παίκτριες, παράγοντες, προπονητικό επιτελείο, εξέδρα αλλά και εξωτερικοί παράγοντες, και οι συμπεριφορές αυτών, αποτέλεσαν την πηγή των παρατηρήσεων που καταγράφηκαν μέσω της ολοκληρωτικής συμμετοχής μου στην ομάδα.

3.1.2 Δεοντολογία της έρευνας

Οι αρχές δεοντολογίας σε έκαστη έρευνα, ουσιαστικά αποτελούν ένα πλαίσιο κανόνων που διέπουν τις σχέσεις μεταξύ των ερευνητών και συμμετεχόντων. Κύριο μέλημα είναι να καθοριστεί ο στόχος με τον οποίο πρέπει να αντιμετωπίζονται τα άτομα που συμμετέχουν με εκάστοτε τρόπο στην έρευνα. Κεντρικά ζητήματα που απαιτούν

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

ιδιαίτερη προσοχή, είναι η εθελοντική συμμετοχή, η διασφάλιση της ανωνυμίας αλλά και η προστασία της ταυτότητας των συμμετεχόντων. Καθ' όλη την διάρκεια της έρευνας, αλλά και κατά την επεξεργασία και ανάλυση των δεδομένων, είναι πολύ σημαντικό να λαμβάνονται μέτρα για την προστασία των συμμετεχόντων από τυχόν απρόβλεπτες καταστάσεις. Επίσης, έκαστος ερευνητής οφείλει να είναι σε ετοιμότητα, προκειμένου να μπορεί να διαχειριστεί τυχόν τροποποιήσεις σε περίπτωση κάποιου κωλύματος σε ζητήματα δεοντολογίας (Traianou, 2014). Στην παρούσα έρευνα, τηρήθηκε πλήρως η ανωνυμία των συμμετεχόντων, χρησιμοποιήθηκαν ψευδώνυμα σε συγκεκριμένες περιπτώσεις και κατά την ανάλυση του υλικού της συμμετοχικής παρατήρησης δεν αποκαλύφθηκαν στοιχεία των μελών.

4. Ανάλυση και ερμηνεία ερευνητικού υλικού

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζεται η ανάλυση των δεδομένων που συλλέχθηκαν μέσω συμμετοχική παρατήρησης σε γυναικεία ποδοσφαιρική ομάδα, με το ψευδώνυμο «Φοίνικας Δυτικής Αττικής». Η ανάλυση επικεντρώνεται στην διερεύνηση των κοινωνικών δυναμικών, των σχέσεων και των νοημάτων που αποδίδουν οι συμμετέχουσες στις δραστηριότητες των κοινοτήτων τους. Τα δεδομένα οργανώθηκαν και επεξεργάστηκαν με βάση τη μέθοδο της θεματικής ανάλυσης, με στόχο την ανάδειξη βασικών μοτίβων και χαρακτηριστικών που προέκυψαν από την παρατήρηση. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην κατανόηση της ταυτότητας και του ρόλου των γυναικών ποδοσφαιριστριών μέσα στην ομάδα, όπως και στις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν στο συγκεκριμένο τομέα. Η διαδικασία ανάλυσης περιλαμβάνει την συστηματική κωδικοποίηση των δεδομένων, την αναγνώριση θεμάτων και την ερμηνεία των ευρημάτων, λαμβάνοντας υπόψη το κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο της περιοχής αλλά και της εποχής. Η ανάλυση των γεγονότων που θα ακολουθήσει, εστιάζει σε ζητήματα έμφυλων διακρίσεων, σεξισμού αλλά και εσωτερικευμένου μισογυνισμού.

4.1 Η κοινωνική απαξίωση του γυναικείου ποδοσφαίρου

Από την συμμετοχική παρατήρηση, προέκυψαν ζητήματα εσωτερικευμένης σεξιστικής κουλτούρας και διάφορα έμφυλα ζητήματα. Ένας άνθρωπος του οικογενειακού μου κύκλου, ο οποίος παρακολουθεί ποδόσφαιρο (ανδρικό), με ρώτησε αν εγώ και η ομάδα μου (γνωρίζει ότι είμαστε στην Β' εθνική κατηγορία) παίζουμε σε κανονικών διαστάσεων γήπεδο (11άρι). Το συγκεκριμένο συμβάν, σε συνδυασμό με άλλα, φέρνει στην επιφάνεια πολλαπλά έμφυλα ζητήματα που σχετίζονται με την αντιμετώπιση του γυναικείου ποδοσφαίρου στην Ελλάδα, τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι παίκτριες και τις εσωτερικές δυναμικές στις γυναικείες ποδοσφαιρικές ομάδες. Το προαναφερθέν συμβάν από το άτομο του οικογενειακού μου κύκλου, αποκαλύπτει μία ευρέως διαδεδομένη αντίληψη, η οποία συγχέει το ποδόσφαιρο αποκλειστικά με άνδρες. Το ερώτημα ουσιαστικά υποδηλώνει έναν έμφυλο διαχωρισμό, ο οποίος έμμεσα υποβιβάζει την σημασία του γυναικείου.

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

Άτομο του ευρύτερου κύκλου μου είχε απορίες αναφορικά με το γυναικείο ποδόσφαιρο από την στιγμή που έμαθε ότι ασχολούμαι με αυτό. Το πρώτο και κυριότερο ερώτημά του ήταν «αν το γυναικείο ποδόσφαιρο είναι εξίσου σκληρό με το ανδρικό», αν δηλαδή υπάρχουν αντίστοιχοι τραυματισμοί και βίαιες αναμετρήσεις. Στην ερώτηση αυτή, υποδηλώνεται μία υποκείμενη αμφιβολία για την ικανότητα και την ένταση της αθλητικής δραστηριότητας των γυναικών. Παρά δηλαδή το γεγονός πως το γυναικείο ποδόσφαιρο έχει εξελιχθεί και αναγνωριστεί διεθνώς, συχνά αμφισβητείται η δυναμική αλλά και η αθλητική αξία των ποδοσφαιριστριών. Η πεποίθηση αυτή, συνδέεται εμμέσως με τα υπάρχοντα στερεότυπα για τους έμφυλους ρόλους. Πιο συγκεκριμένα, γίνεται εμφανής η επιρροή του ανδροκρατισμού, ο οποίος ως κυρίαρχη κοινωνική διάρθρωση, συντηρεί την αντίληψη ότι οι άνδρες είναι φυσικά πιο κατάλληλοι για σωματικά απαιτητικά αθλήματα, ενώ το γυναικείο φύλο θεωρείται πιο «εύθραυστο» στους τομείς αυτούς. «Σύμφωνα με τις βιολογικές και γενετικές έρευνες, έχει αποδειχθεί πως ανάμεσα στα δύο φύλα υπάρχουν διαφορές, αλλά, είτε βιολογικές είτε γενετικές, αυτές οι διαφορές δεν φανερώνουν ποτέ μί μερική ή ολική ανωτερότητα ή κατωτερότητα τού ενός φύλου σε σχέση με το άλλο» (Νασιάκου, 1979). Ένα ακόμη ερώτημα που μου τέθηκε, αφορούσε το αν το γυναικείο ποδόσφαιρο θεωρείται επαγγελματικό στην Ελλάδα. Η απορία αυτή, υπογραμμίζει την διαφορά στην αναγνώριση του γυναικείου ποδοσφαίρου συγκριτικά με αυτό του ανδρικού.

Ημέρα αγώνα, ταξίδι σε νησί για την δεύτερη αγωνιστική του πρωταθλήματος. Όταν φτάσαμε στο αεροδρόμιο του νησιού, μας ενημέρωσε ο γενικός αρχηγός ότι δεν κλείσαμε πούλμαν και πως θα μετακινηθούμε σύσσωμες με το αστικό λεωφορείο. Αυτό συνέβη διότι η εταιρεία του λεωφορείου τους ζήτησε να πληρώσουν ένα εξωφρενικό ποσό για μία διαδρομή 15 λεπτών. Το σκηνικό αυτό, αντικατοπτρίζει επάξια την ευρύτερη κοινωνική απαξίωση που βιώνει το γυναικείο ποδόσφαιρο στην Ελλάδα. Στις ανδρικές ομάδες αντίστοιχων κατηγοριών διατίθενται χρηματοδοτήσεις και οικονομικές πηγές οι οποίες τους εξασφαλίζουν σε πολλές περιπτώσεις πολυτελείς μετακινήσεις. Η έλλειψη διάθεσης χρημάτων για μία στοιχειώδη μετακίνηση εν μέσω ημέρας αγώνα, καθρεφτίζει την υποτίμηση του γυναικείου ποδοσφαίρου. Η συγκεκριμένη κατάσταση, αναπαράγει στερεότυπα που θέλουν ο γυναικείος αθλητισμός να έχει δευτερεύουσα σημασία. Η έλλειψη οργανωτικής υποστήριξης μπορεί πολλές φορές να επιφέρει αρνητικό αντίκτυπο στην ψυχολογία των παικτριών της ομάδας. Εφόσον λοιπόν το ποδόσφαιρο διαχρονικά

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

έχει εδραιωθεί ως ένα ανδροκρατούμενο άθλημα, οι διαφορές στις επενδύσεις και τις χρηματοδοτήσεις ανάμεσα σε ποδόσφαιρο γυναικών και ανδρών, υπογραμμίζουν ότι το πρώτο θεωρείται ακόμα λιγότερο σημαντικό. Η απαξίωση αυτή βέβαια συγχέεται άμεσα με την στερεοτυπική αντίληψη ότι οι γυναίκες δεν μπορούν να προσφέρουν το ίδιο θέμα και την ίδια ποδοσφαιρική ποιότητα με τους άνδρες. Το γεγονός αυτό βέβαια είναι ένα κοινωνικό κατασκεύασμα το οποίο δεν στηρίζεται σε αληθινά δεδομένα (Woodward, 2017).

4.1.1 Γλωσσικός σεξισμός

«Ο γυμναστής της ομάδας πολλές φορές χρησιμοποιεί την φράση “come on guys” και αμέσως το διορθώνει σε “ladies”». Στην συγκεκριμένη περίπτωση, εφόσον επαναλαμβάνεται και δεν είναι ένα μεμονωμένο περιστατικό, κατά κάποιο τρόπο ο γυμναστής της ομάδας αποτυγχάνει να απεγκλωβιστεί πλήρως από τα σεξιστικά στερεότυπα. Το γεγονός αναδεικνύει την ύπαρξη μίας βαθιάς ριζωμένης ανδροκεντρικής γλώσσας. Η λέξη “guys” χρησιμοποιείται συχνά ως γενικός όρος, αλλά η ανάγκη του να το διορθώσει, δείχνει μία εσωτερική σύγκρουση, κατά την οποία αντιλαμβάνεται έστω εκ των υστέρων την χρήση λανθασμένη γλώσσας στην προκειμένη περίπτωση. Από την άλλη πλευρά, ενδέχεται να κάνει συχνά λάθος λόγω συνήθειας, επειδή δηλαδή συναναστρέφεται περισσότερο και δουλεύει με ανδρικές ομάδες.

Σε αναφορά του προπονητικού επιτελείου να «χαθεί περιττό λίπος για την βελτίωση της απόδοσης», υποβόσκει μία σεξιστική πίεση την οποία δέχονται οι γυναίκες αναφορικά με το σώμα τους. Μολονότι τέτοιων ειδών σχόλια ενδεχομένως να ακούγονται και σε ομάδες ανδρών, στις γυναικείες ομάδες αυτά ενέχουν μία διάσταση που υπερβαίνει την αθλητική απόδοση και επηρεάζει άμεσα την αυτοεκτίμηση και την εικόνα του σώματος των ποδοσφαιριστριών. Η προσπάθεια βέβαια να το μεταφέρουν με κομψό τρόπο, αποδεικνύει πως αναγνωρίζουν την λεπτότητα του θέματος. Παρόλα αυτά, η ίδια η επιλογή να το αναφέρουν ασκεί μία έμμεση πίεση στις αθλήτριες να ανταποκριθούν σε πρότυπα, τα οποία συχνά επιβάλλονται από την κοινωνία και όχι εξ ολοκλήρου από τις ποδοσφαιρικές απαιτήσεις.

Πριν φύγω από το φυσικοθεραπευτήριο, ο φυσικοθεραπευτής μου τόνισε να είμαι προσεκτική στα δυνατά μαρκαρίσματα και στις μακρινές πάσες μεγάλων αποστάσεων, τύπου 40 μέτρων. Στη συνέχεια, με ρώτησε αμέσως, χωρίς να περιμένει απάντηση, «Κάνετε εσείς 40αρες πάσες; Δεν ξέρω». Του απάντησα πως ναι, γιατί να μην κάνουμε; Αξιοσημείωτο το ότι Εν τω μεταξύ ο φυσικοθεραπευτής είναι νέος ηλικιακά και συναναστρέφεται καθημερινά με πληθώρα αθλητών-τριων. Το σχόλιο του/ απορία του, αν και φαινομενικά αθώο, εμπεριέχει υπονοούμενα που αναδεικνύουν έμφυλες ανισότητες και στερεότυπα αναφορικά με τις αθλητικές ικανότητες. Η απορία του ουσιαστικά συνοδεύεται από μία δόση αμφιβολίας, η οποία δεν βασίζεται σε κάποιο αντικειμενικό δεδομένο, αλλά μοιάζει περισσότερο να προέρχεται από προκατειλημμένες αντιλήψεις. Πιο συγκεκριμένα, το «εσείς» που χρησιμοποιεί στην ερώτηση του ενδέχεται να απευθύνεται είτε στο φύλο, είτε στο επίπεδο της ομάδας, αφήνοντας να εννοηθεί πως τέτοιες δεξιότητες δύναμης και τεχνικής δεν είναι αναμενόμενες.

Η έμμεση αμφισβήτηση που εκφράζεται μέσω της ερώτησης αυτής, δείχνει πώς τα στερεότυπα μπορούν να επηρεάσουν την αντίληψη για τις ικανότητες μιας ποδοσφαιρίστριας στην προκειμένη. Στο πλαίσιο του αθλητισμού, οι γυναίκες συχνά αντιμετωπίζονται με σκεπτικισμό σε ότι αφορά απαιτητικές κινήσεις που συνδέονται με τη δύναμη, όπως για παράδειγμα οι δυνατές, μακρινές πάσες. Αυτή η αμφισβήτηση δεν είναι απαραίτητα συνειδητή, αλλά ενσωματώνει βαθιά ριζωμένες κοινωνικές αντιλήψεις που θεωρούν ότι οι άνδρες είναι εγγενώς πιο ικανοί σε δραστηριότητες που απαιτούν σωματική ισχύ. Η γλώσσα και ο τρόπος που χρησιμοποίησε ο φυσικοθεραπευτής για να εκφράσει την ερώτηση, υποδηλώνει επίσης μια διάκριση μεταξύ προσδοκιών και πραγματικότητας. Αντί να διατυπώσει την ερώτηση με τρόπο ουδέτερο ή υποστηρικτικό, τη θέτει με τρόπο που εμπεριέχει προκατάληψη, υπονοώντας ότι ίσως δεν είναι «φυσιολογικό» για εσάς ή την ομάδα σας να εκτελείτε τέτοιες δεξιότητες. Η χρήση της φράσης «Δεν ξέρω», χωρίς να περιμένει απάντηση, ενισχύει την εντύπωση ότι αυτή η αμφιβολία βασίζεται περισσότερο σε στερεότυπα παρά σε αντικειμενική άγνοια. Συνολικά, το περιστατικό αυτό φανερώνει πώς ο γλωσσικός σεξισμός και τα στερεότυπα διαγωνίζονται μέσα από καθημερινές αλληλεπιδράσεις. Ακόμη και φαινομενικά αθώα σχόλια μπορούν να ενισχύσουν τις διακρίσεις αυτές, καθώς υπονοούν ότι οι γυναίκες πρέπει να υπερβούν συγκεκριμένες προκαταλήψεις για να γίνουν αποδεκτές ως εξίσου ικανές στον αθλητισμό με τους άνδρες.

Στην ανάπαυλα μπήκαμε στα αποδυτήρια και η αλήθεια είναι πως είχαμε μία πολύ κακή εικόνα μέσα στο γήπεδο. Πέραν του ότι παίζαμε με μία πολύ ποιοτική ομάδα, δεν σταθήκαμε καθόλου καλά με αποτέλεσμα να έχουμε φάει τέσσερα γκολ, από δικά μας καθαρά λάθη. Το πρώτο πράγμα που μας είπε μέσα στα αποδυτήρια ο προπονητής εμφανώς αγανακτισμένος και με πολλά νεύρα ήταν πως «δεν ήξερα ότι ήρθα σήμερα εδώ να δώσω κώλο να με γαμήσουνε. Συγνώμη κιόλας για το πως μιλάω αλλά είστε απαράδεκτες. Είστε κότες, παίζετε σαν κότες, δεν μπαίνετε δυνατά στις φάσεις. Σε διεκδικήσεις με τις αντίπαλες αντί να μπειτε δυνατά στην φάση κάνετε στην άκρη λες και πηδάτε σαν κότες». Από το παραπάνω συμβάν αντιλαμβανόμαστε πως ο προπονητής πάνω στα νεύρα του, χρησιμοποιεί ιδιαίτερα επιθετική και υποτιμητική γλώσσα για να εκφράσει τη δυσαρέσκειά του. Η γλώσσα αυτή δεν είναι απλώς έντονα συναισθηματική αλλά και ταπεινωτική. Οι φράσεις που χρησιμοποιεί εμπεριέχουν σεξουαλικοποιημένη βία ως μεταφορά για την ήττα και την αδυναμία. Το σεξουαλικό περιεχόμενο εδώ αναπαράγει μια ιεραρχία όπου το «να δώσεις κώλο» σημαίνει παράδοση, ήττα και εξευτελισμό, κάτι που παραδοσιακά συνδέεται με την παθητικότητα και την υποταγή. Πιο συγκεκριμένα, η λέξη «κότες» ως βρισιά συνδέεται με τη δειλία, αλλά και με το θηλυκό στοιχείο, καθώς η κότα είναι το θηλυκό του κόκορα. Η σύνδεση της δειλίας με το θηλυκό φύλο υπονοεί ότι οι παίκτριες είναι αδύναμες επειδή δεν συμπεριφέρονται «αρκετά αντρίκια» ή δεν ανταποκρίνονται στα πρότυπα επιθετικότητας που απαιτεί ο ανταγωνιστικός αθλητισμός. Η συνολική ιδέα είναι ότι η ήττα ή η αδυναμία εκφράζεται μέσα από σεξουαλικούς όρους, οι οποίοι συνήθως χρησιμοποιούνται για να στιγματίσουν το θηλυκό ή το υποτακτικό στοιχείο. Ο σεξισμός εδώ έγκειται στο ότι η υποταγή ή η έλλειψη «μαχητικότητας» εξισώνεται με θηλυκότητα ή με το να είναι κάποιος «παθητικός δέκτης» σε μια (σεξουαλική ή αθλητική) αλληλεπίδραση. Το συγκεκριμένο παράδειγμα δείχνει πώς η γλώσσα στον αθλητισμό μπορεί να αναπαράγει σεξιστικά στερεότυπα και να ενισχύσει την ιδέα ότι η θηλυκότητα είναι συνώνυμη της αδυναμίας. Συμπερασματικά, η επιβολή της πειθαρχίας μέσα από τη σεξουαλικοποιημένη βία και τις έμφυλες βρισιές αποκαλύπτει μια κουλτούρα που όχι μόνο ανέχεται τον σεξισμό, αλλά τον χρησιμοποιεί ως εργαλείο ελέγχου και συμμόρφωσης.

4.1.2 Βιολογικός ντετερμινισμός

Μέσα στην προπόνηση, ο προπονητής έκανε αναφορά σε μία έρευνα που διάβασε η οποία αφορά το διάλειμμα ανάμεσα στα σετ των ασκήσεων για γυναίκες ποδοσφαιρίστριες και πως λόγω της βιολογίας τους και της δομής τους πρέπει να είναι μεγαλύτερο το διάλειμμα από ότι των ανδρών. Η αναφορά του προπονητή στη βιολογία και την «δομή» των γυναικών ποδοσφαιριστριών προκειμένου να εξηγήσει την ανάγκη μεγαλύτερου διαλείμματος μεταξύ των σετ των ασκήσεων, φέρνει στην επιφάνεια αρκετές έμφυλες ανισότητες και την επαναλαμβανόμενη τάση να ενσωματώνονται βιολογικά χαρακτηριστικά για να δικαιολογηθούν διαφοροποιήσεις στην αντιμετώπιση των γυναικών στον αθλητισμό. Ενδεχομένως, φέρνει στη συζήτηση ένα υποσυνείδητο σεξιστικό μήνυμα, δηλαδή ότι οι γυναίκες, λόγω της βιολογίας τους, έχουν μικρότερες αντοχές και χρειάζονται περισσότερο χρόνο ανάπαυσης από τους άντρες. Αυτό ενδέχεται να ενισχύσει την αντίληψη ότι οι γυναίκες δεν είναι εξίσου ικανές με τους άντρες να ανταγωνιστούν σε υψηλό επίπεδο, ακόμα κι αν το ζητούμενο είναι η ατομική τους απόδοση και η συνέπεια στις προπονήσεις. Επομένως, μπορεί να μειώσει τις προσδοκίες και τις ευκαιρίες για τις γυναίκες αθλήτριες, ενισχύοντας ένα περιβάλλον όπου οι ικανότητές τους θεωρούνται "δευτερεύουσες" ή "λιγότερο ανθεκτικές".

«Ο όρος «βιολογικός ντετερμινισμός» αναφέρεται στην τάση αναζήτησης βιολογικών εξηγήσεων για τα ανθρώπινα φαινόμενα» (Ellison & DeWet, 2018). Η παραπάνω φράση – διαπίστωση του προπονητή φαίνεται να ενστερνίζεται μία άποψη βιολογικού ντετερμινισμού, δηλαδή την ιδέα ότι οι γυναίκες και οι άνδρες διαφέρουν σε καθοριστικά χαρακτηριστικά, λόγω βιολογικών αιτιών και όχι κοινωνικών ή πολιτισμικών παραμέτρων. Η προσοχή στην «δομή» των γυναικών, η οποία σχετίζεται με τα χαρακτηριστικά του σώματος, ενδέχεται να αποτυπώνει ένα παραδοσιακό στερεότυπο για την γυναικεία σωματικότητα και τις φυσικές της ικανότητες. Αυτές οι αναφορές αν και επιστημονικά μπορεί να έχουν κάποια βάση, συχνά αγνοούν την προσωπική ικανότητα και την επίδραση της εκπαίδευσης ή της προπόνησης σε οποιονδήποτε αθλητή, ανεξαιρέτως φύλου (Lewontin, 1983).

Η πεποίθηση ότι οι γυναίκες ποδοσφαιρίστριες χρειάζονται μεγαλύτερο διάλειμμα από τους άντρες ποδοσφαιριστές ανάμεσα στα σετ, μπορεί να οδηγήσει σε μια πιο "ευαίσθητη" ή "ευάλωτη" αντιμετώπιση των γυναικών αθλητριών, καθώς αναγνωρίζεται

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

μια υποτιθέμενη αδυναμία να ανταπεξέλθουν στις ίδιες σωματικές απαιτήσεις με τους άντρες. Αυτό μπορεί να έχει συνέπειες στην αθλητική ανάπτυξή τους, καθώς ενδέχεται να μην τους δίνονται οι ίδιες δυνατότητες προπόνησης ή να μην ενθαρρύνονται να φτάσουν τα ίδια επίπεδα φυσικής κατάστασης και αντοχής, εξαιτίας αυτής της ιδέας. Όταν οι ποδοσφαιρίστριες ακούν τέτοιες δηλώσεις, πόσο μάλλον από τον προπονητή τους, μπορεί να αναπτύξουν μια εσωτερικευμένη αντίληψη ότι πράγματι έχουν λιγότερη σωματική ικανότητα και συνεπώς να περιορίζουν τις προσδοκίες τους. Αυτός ο μηχανισμός εσωτερικευμένου μισογνισμού, δηλαδή η αποδοχή των κοινωνικών στερεοτύπων και διακρίσεων, μπορεί να μειώσει τη διάθεση των γυναικών να αγωνιστούν για την εξίσωση με τους άντρες, ακόμα και όταν η πραγματικότητα είναι διαφορετική (Ellison & DeWet, 2018). Το να εστιάζουμε σε μεγάλο βαθμό στην βιολογία, σε πολλές περιπτώσεις ενισχύει έμφυλες ανισότητες είτε στον αθλητισμό είτε γενικότερα, παραβλέποντας ουσιαστικά την ποικιλομορφία και τις ομοιότητες που υπάρχουν μεταξύ των φύλων (Καμπερίδου, 2022). Συμπερασματικά, φαίνεται πως η συγκεκριμένη φράση και πεποίθηση αντανακλά την γενική τάση να εφαρμόζονται έμφυλα πρότυπα, τα οποία μας υπενθυμίζουν την ανάγκη επανεξέτασης και αναθεώρησης της θέσης των γυναικών στον αθλητισμό με βάση την ισότητα και όχι με βάση τα βιολογικά στερεότυπα.

4.2 Οι έμφυλες δυναμικές στην εξέδρα

Η παρουσία στις κερκίδες και οι αντιδράσεις του κοινού, είτε αφορά το τρόπο που υποστηρίζουν, είτε την δυναμική συμμετοχή τους, μπορούν να φέρουν στο φως διάφορες έμφυλες πτυχές που επηρεάζουν την εμπειρία στον αθλητισμό, ειδικά όταν πρόκειται για γυναικείες ομάδες ποδοσφαίρου. Το γεγονός ότι οι γυναίκες παίκτριες έχουν την υποστήριξη φίλων, οικογένειας και ανθρώπων από το κοντινό τους περιβάλλον, ενώ λείπει μία ευρεία και οργανωμένη βάση φιλάθλων, υποδηλώνει την κοινωνική υποτίμηση του γυναικείου ποδοσφαίρου. Η γενικότερα μικρή προσέλευση θεατών συγκριτικά με τα ανδρικά πρωταθλήματα αλλά και το γεγονός πως η συμμετοχή του κοινού είναι κυρίως οικογενειακή ή φιλική, υπογραμμίζει την δυσκολία του γυναικείου ποδοσφαίρου να εδραιωθεί ως ένα ευρέως αποδεκτό θέαμα.

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

Οι ποδοσφαιρίστριες φαίνεται να βασίζονται στην υποστήριξη από κοντινούς τους ανθρώπους, κάτι που υποδηλώνει ότι οι γυναικείες αναμετρήσεις δεν προσελκύουν συστηματικά ουδέτερους ή και οργανωμένους οπαδούς σε μεγάλη κλίμακα. Επίσης παρατηρήθηκε μία διαφοροποίηση στην κατανομή των φιλάθλων, διότι στις εξέδρες κάθονταν σαν παρέες και δεν ομαδοποιούνταν βάσει υποστήριξης. Όλα τα παραπάνω εμμέσως συνδέονται με την γενική ελλιπή εκπροσώπηση του γυναικείου αθλητισμού στην δημόσια σφαίρα και την ανεπαρκή προβολή του.

Στην εξέδρα κατά το εντός έδρας παιχνίδι ενάντια στην Σαπφώ (από την Λέσβο) υπήρχε ένα κουτί οικονομικής ενίσχυσης της ομάδας, που τοποθετήθηκε σαν πρωτοβουλία από την διοίκηση. Το περιστατικό δείχνει πως οι γυναικείες ομάδες λειτουργούν συχνά σε συνθήκες οικονομικής επισφάλειας, αναγκαζόμενες να στηρίζονται σε ερασιτεχνικές πρωτοβουλίες ή σε εθελοντική υποστήριξη. Αυτή η κατάσταση ενισχύει έμφυλες ανισότητες καθώς σε αντίστοιχες κατηγορίες ανδρών υπάρχουν υψηλότερες και πιο οργανωμένες χρηματοδοτήσεις. Επιπροσθέτως, οι ποδοσφαιρίστριες καλούνται με αυτό τον τρόπο να αποδεικνύουν την αξία τους όχι μόνο μέσα στο γήπεδο αλλά και με το να κατανοούν και να συμμερίζονται τις οικονομικές δυσκολίες, πράγμα που καθιστά τις συνθήκες ακόμα πιο δύσκολες για εκείνες.

Η επιμονή των τραυματισμένων παικτριών να παραστούν και να παρακολουθούν ανελλιπώς τα παιχνίδια από την κερκίδα, υποστηρίζοντας την ομάδα και ενισχύοντας το ηθικό των συμπαικτριών τους, αποτελεί μία αξιολογητή πράξη η οποία συχνά δεν αναγνωρίζεται επαρκώς. Η παρουσία τους παρά τον τραυματισμό τους αναδεικνύει την έννοια της συλλογικότητας αλλά ταυτόχρονα εγείρει ερωτήματα σχετικά με τις ανισότητες εκτίμησης των ποδοσφαιριστριών. Σε ανδρικές ομάδες, παρόμοια συμπεριφορά θα θεωρούνταν δεδομένη και πιθανότατα αξιοσημείωτη, ενώ στο γυναικείο αθλητισμό αυτή τη συμπεριφορά θα συγκαταλεγόταν ενδεχομένως στις επιπρόσθετες υποχρεώσεις.

Η μικρή αλλά αυξανόμενη σταδιακά προσέλευση του κόσμου στις κερκίδες σε αγώνα ποδοσφαίρου ομάδας της Δυτικής Αττικής, καταδεικνύει την έλλειψη ουσιαστικής αναγνώρισης της προσπάθειας των γυναικείων ομάδων. Η έλλειψη υψηλής προσέλευσης στις κερκίδες είναι τρανή απόδειξη πως το γυναικείο ποδόσφαιρο ακόμα παλεύει για χώρο και ορατότητα. Οι γενικότερες αντιδράσεις του κόσμου στην εξέδρα έδειξαν πως παρά την υποστήριξη, η κοινωνία εξακολουθεί να βλέπει το γυναικείο ποδόσφαιρο περισσότερο

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

ως ευχάριστη εξαίρεση παρά ως ισότιμο αθλητικό γεγονός. Όλα τα παραπάνω είναι αποτελέσματα ενός συστήματος που αντιμετωπίζει το γυναικείο ποδόσφαιρο ως λιγότερο σημαντικό από το ανδρικό.

Εν κατακλείδι, οι παραπάνω παρατηρήσεις φωτίζουν τις δομικές ανισότητες και τις έμφυλες προκλήσεις που παραμένουν έντονες στον χώρο του γυναικείου ποδοσφαίρου. Η υποτίμηση της προσπάθειας, οι περιορισμένες οικονομικές υποδομές και η έλλειψη θεσμικής και πολιτισμικής στήριξης αποτελούν εμπόδια που δυσκολεύουν την εξέλιξη των γυναικών αθλητριών. Την ίδια στιγμή, οι περιπτώσεις ένθερμης στήριξης από συγκεκριμένους ανθρώπους και οι συλλογικές προσπάθειες δείχνουν ότι υπάρχει δυνατότητα για πρόοδο, αρκεί βέβαια να συνοδεύεται από την απαραίτητη κοινωνική και θεσμική αναγνώριση.

4.3 Το κλίμα των αποδυτηρίων

Ο προπονητής στα αποδυτήρια, στην καθορισμένη ομιλία του πριν την έναρξη της προπόνησης, αναφέρθηκε στους ενδοιασμούς του αναφορικά με το ότι δεν είμαστε ακόμα «ομάδα» με την πραγματική έννοια της λέξης. Συγκεκριμένα, εννοούσε πως σε κάποια γκολ που είχαμε πετύχει όπως διασταύρωσε και από τα βίντεο δεν πανηγύρισαν κάποιες παίκτριες, δηλαδή δεν μοιράστηκαν την ίδια χαρά με τις υπόλοιπες. Επιπροσθέτως στα θετικά επισήμανε πως χαίρεται που εμφανώς έχουμε υγιή αποδυτήρια. Θεωρεί πως είναι το άλφα και το ωμέγα σε μία ομάδα πόσο μάλλον στην δική του. Οι κοινές στιγμές και τα τελετουργικά σε μία ομάδα όπως ο πανηγυρισμός κάποιου γκολ, λειτουργούν ως στιγμές συναισθηματικής επικοινωνίας υπό το ανθρωπολογικό πρίσμα. Η έλλειψη συμμετοχής σε μία τέτοια στιγμή, μπορεί να θεωρηθεί άρνηση συναισθηματικής ενσωμάτωσης ή ακόμα και έκφραση διαφωνίας. Αυτό που ουσιαστικά επισημαίνει ο προπονητής είναι πως για να επιτευχθεί η συνοχή και η αποδοτικότητα της ομάδας, θα πρέπει να δημιουργήσουν ένα κοινό ψυχολογικό περιβάλλον γεμάτο χαρά. Η απουσία παικτριών από τον πανηγυρισμό αποδεικνύει την έλλειψη κοινού ενθουσιασμού, πάθους και κοινών στόχων. Επίσης, με την κατάσταση αυτή, αντί να ενισχυθεί η συνοχή της ομάδας, κατακερματίζεται η αίσθηση του ανήκειν και η όρεξη για συνεργασία (Themen & van Hooff, 2017).

Από την άλλη πλευρά, η αναφορά του προπονητή στα υγιή είναι λίγο αντιφατική με την παραπάνω διαπίστωση. Αυτό συμβαίνει διότι η απουσία συγκεκριμένων παικτριών

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

από τους πανηγυρισμούς υποδηλώνει την ατομική αποστασιοποίηση, ενδεχόμενες εσωτερικές συγκρούσεις και έλλειψη συναισθηματικής εμπλοκής με τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας. Βέβαια οι υγιείς κοινωνικοί δεσμοί μέσα σε μία ομάδα καθορίζουν και την λειτουργικότητά της σε σημαντικό βαθμό. Η εμπιστοσύνη, η συνεργασία, η αμοιβαία υποστήριξη όπως και το αίσθημα της δικαιοσύνης είναι μερικά από τα κύρια συστατικά για την επίτευξη υγιών σχέσεων μεταξύ των μελών. Η ύπαρξη δηλαδή ενός καλού κλίματος στα αποδυτήρια αποτελεί τον πυρήνα, στον οποίο συγκροτείται μία ομάδα (Themen & van Hooff, 2017). Η έμφαση στα υγιή αποδυτήρια λοιπόν από τον προπονητή, αναδεικνύει την σημαντικότητα των διαπροσωπικών σχέσεων στην ομάδα, καθορίζοντας ως τον συνδετικό ιστό για την συνοχή και την ενδεχόμενη επιτυχία.

Μία παίκτρια είχε γενέθλια και όπως συνηθίζει να κάνει ο γενικός αρχηγός έφερε τούρτα και της τραγουδήσαμε το τραγούδι των γενεθλίων. Την τούρτα κρατούσε η αρχηγός της ομάδας και παράλληλα ζητήθηκε από την ίδια να τραβηχτεί και βίντεο με την έκπληξη. Η εορτάζουσα με την σειρά της μετά το τέλος της προπόνησης κέρασε μπόλικά γλυκά που είχε φέρει από το μαγαζί που δουλεύει. Αυτή η πράξη των ανθρώπων του συλλόγου και των παικτριών υπογραμμίζει ότι οι κοινωνικές σχέσεις εντός της ομάδας δεν περιορίζονται μόνο στην συνεργασία για την επίτευξη των στόχων, αλλά σε πιο συναισθηματικές και προσωπικές στιγμές, οι οποίες μακροπρόθεσμα θα δημιουργήσουν ένα κλίμα εμπιστοσύνης και αλληλεγγύης. Το γεγονός μπορεί να είναι κάτι «μικρό» και να φαντάζει τυπικό, αλλά κατά κάποιο τρόπο βοηθάει στην ανάπτυξη ισχυρών δεσμών ανάμεσα στα μέλη της ομάδας, οι οποίοι είναι βασικοί για την λειτουργικότητά της.

Ο προπονητής ανέφερε στα αποδυτήρια πως έμαθε από δικό του άνθρωπο που βρισκόταν στην κερκίδα στο παιχνίδι της Κυριακής, πως κάποιες έχουν διαδώσει ότι φέρεται άδικα και δεν είναι ισότιμος. Θέλησε αν κάποια συμφωνεί με αυτό να του το τεκμηριώσει και να το συζητήσουνε. Δεν συμφώνησε κάποια. Η αναφορά του λοιπόν στις φήμες δείχνει την επιθυμία του να διατηρήσει την εικόνα ενός δίκαιου και ισότιμου προπονητή, κάτι που είναι πολύ σημαντικό για την ομαλή αλληλεπίδραση του με τις παίκτριες. Επιπροσθέτως, η επιθυμία του να κάνει ανοιχτό διάλογο φανερώνει την πρόθεσή του για διαφάνεια και προσπάθεια επίλυσης του ζητήματος, πριν προκύψει κάποια περαιτέρω σύγκρουση και συμβάν μεγαλύτερης έκτασης. Η φήμη στην παρούσα περίπτωση χρησιμοποιήθηκε ως τρόπος έκφρασης της δυσαρέσκειας και φανερώνει την έμμεση φύση της πληροφορίας αυτής, υποδηλώνοντας πως κάποιοι ενδεχομένως να

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

φοβούνται να έρθουν σε ευθεία αντιπαράθεση και να λογοδοτήσουν έπειτα, απέναντι στο προπονητή. Το ότι κάποια δεν πήρε τον λόγο να μιλήσει δείχνει δύο πράγματα. Είτε το ότι δεν ίσχυαν οι φήμες οι οποίες είχαν έρθει στα αφτιά του προπονητή, είτε πως οι φήμες αυτές διαδόθηκαν από παίκτριες οι οποίες φοβήθηκαν να εκφράσουν την άποψή τους για να μην χάσουν την εύνοια του προπονητή.

4.4 Έμφυλες ανισότητες

Έγινε μία συζήτηση μέσα στα αποδυτήρια αναφορικά με την ιατρική κάλυψη που παρέχει η ομάδα. Ο προπονητής ανέφερε πως πολλές παίκτριες που έχουν επισκεφθεί τον φυσικοθεραπευτή της ομάδας λόγω τραυματισμών δεν έχουν μείνει καθόλου ικανοποιημένες από τις υπηρεσίες του και δήλωσε πως το έχει μεταφέρει στην διοίκηση προκειμένου να γίνει κάτι επ' αυτού. Η κακή ποιότητα υπηρεσιών υγείας αναδεικνύει τον τρόπο με τον οποίο η επαγγελματική υπόσταση των ποδοσφαιριστριών συχνά υποβαθμίζεται. Εάν μια ανδρική ομάδα αντίστοιχα είχε τα ίδια προβλήματα, θα υπήρχε πιθανώς μεγαλύτερη πίεση για άμεση αλλαγή, καθώς ο ανδρικός αθλητισμός θεωρείται συχνά πιο πολύτιμος και προσοδοφόρος. Σε αυτή όμως την περίπτωση των ποδοσφαιριστριών, υπάρχει η προσδοκία ότι θα αποδεχτούν τις συνθήκες αυτές χωρίς πολλές απαιτήσεις, γεγονός που καθιστά πιο δύσκολο τον αγώνα τους για ίση μεταχείριση.

Παρόλα αυτά ο προπονητής συνέχισε λέγοντας πως η ομάδα αυτό έχει να προσφέρει και πως πρέπει να το βλέπουμε σαν να είναι μία δωρεάν υπηρεσία οπότε να μην έχουμε και τρελά παράπονα. Η αναφορά του στην δωρεάν παροχή της υπηρεσίας υγείας, αντικατοπτρίζει την τάση να υποτιμάται η αξία των γυναικείων ποδοσφαιρικών ομάδων, καθώς και η επένδυση στην ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών. Υποβόσκει μία άτυπη κανονικοποίηση της υποδεέστερης ποιότητας σε ότι αφορά την στήριξη των γυναικών, ενισχύοντας την αντίληψη ότι οι ποδοσφαιρίστριες δεν αξίζουν την ίδια φροντίδα με τους άνδρες συναθλητές τους. Είναι σύνηθες να παρουσιάζεται η δωρεάν παροχή ως ένα επιχείρημα για να δικαιολογηθεί η κακή ποιότητα υπηρεσιών, γεγονός που είναι άμεσα συνδεδεμένο με σεξιστικές προσεγγίσεις που φέρουν το γυναικείο ποδόσφαιρο ως υποβαθμισμένο.

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

Έπειτα, του ανταποκρίθηκα πως δεν στέκει αυτό που λέει και πως η ομάδα θα έπρεπε να παρέχει έναν φυσικοθεραπευτή ο οποίος να κάνει σωστά την δουλειά του και όχι να λέει ότι παρέχει φυσικοθεραπευτή απλά για να το λέει. Αμέσως, συμφώνησε μαζί μου και είπε πως η διοίκηση λογικά θα λύσει την συνεργασία της με αυτόν το φυσικοθεραπευτή και θα βρει νέο. Η παρέμβαση αυτή αποτελεί παράδειγμα διεκδίκησης δικαιωμάτων και ανατροπής της παθητικής αποδοχής τέτοιων πρακτικών. Αναδεικνύει εμμέσως την σημασία να αμφισβητούνται οι στερεοτυπικές αντιλήψεις και να διεκδικείται η ισότιμη μεταχείριση στον αθλητισμό. Το γεγονός ότι ο προπονητής συμφώνησε αμέσως μπορεί να αποτελέσει κίνητρο για την αλλαγή, χωρίς αυτό να σημαίνει πως πρέπει να πάψει να υπάρχει πίεση προς την διοίκηση από πλευράς ποδοσφαιριστριών, για την βελτίωση των υπηρεσιών που παρέχονται.

4.4.2 Πρότυπα ομορφιάς και αντικειμενοποίηση

Η υπεύθυνη των κοινωνικών δικτύων της ομάδας, ζήτησε από τις παίκτριες που βρίσκονταν εκείνη την στιγμή στα αποδυτήρια, να συμμετάσχουν σε ένα βίντεο για την προώθηση μίας εκδήλωσης με θέμα την ευαισθητοποίηση για τον καρκίνο του μαστού. Τέσσερις παίκτριες συμφώνησαν εν τέλει και αφού άρχισαν να γυρίζουν το βίντεο, η κάθε μία απεύθυνε μερικά λόγια προς το κοινό με στόχο να τον προσκαλέσουν στην εκδήλωση. Κατά την διάρκεια των γυρισμάτων η υπεύθυνη σχολίασε κυνικά τον τρόπο που κάθονταν οι παίκτριες λέγοντας: «έλα να κλείνουμε λίγο πόδια, έλα για μία φορά να γίνουμε λίγο πιο θηλυπρεπείς, δεν θα πάθετε κάτι». Όλες εκτός από μία αμέσως συμμορφώθηκαν στην μεταξύ σοβαρού και αστείου ατάκα της υπεύθυνη, ενώ μία από αυτές αρνήθηκε, εξηγώντας ότι ένιωθε άνετα με τον τρόπο που ήδη καθόταν. Η απάντησή της παίκτριας ήταν σταθερή και λίγο απότομη, και η υπεύθυνη, αν και προσπάθησε να επιμείνει, τελικά σταμάτησε ευθύς αμέσως να πιέζει και συνέχισαν τα γυρίσματα. Την επόμενη μέρα κατά την διάρκεια πρόσθετων λήψεων για το βίντεο, η υπεύθυνη προσπαθούσε επανειλημμένα να πείσει μία άλλη παίκτρια να συμμετάσχει, διότι όπως είπε χαρακτηριστικά «έλα σε παρακαλώ εσύ που είσαι και όμορφη, εσένα θέλω στο πλάνο», θεωρούσε πως η παρουσία της παίκτριας αυτής θα έκανε το βίντεο πιο επιτυχημένο. Ωστόσο, η παίκτρια γελούσε και αρνήθηκε να συμμετάσχει λέγοντας ότι ντρέπεται και παρέμεινε σταθερή στην απόφασή της παρόλη την επιμονή της υπεύθυνης.

Σύμφωνα με την Χατζηϊωαννίδου (2015) , διαπιστώνουμε πως στις διαφημίσεις οι γυναίκες παρουσιάζονται με συγκεκριμένους ρόλους. Ένας εξ αυτών είναι η ομορφιά, εν αντιθέσει με τους άνδρες, οι οποίοι παρουσιάζονται ως ήρωες, οικογενειάρχες και σκληρά εργαζόμενοι. Οι διαφημιστές λοιπόν, στερεοτυπικά προτιμούν να προωθούν τα στερεότυπα ομορφιάς και τις νόρμες των ρόλων των φύλων για να μεταδίδουν το επιθυμητό μήνυμα. Η συγκεκριμένη φράση που χρησιμοποίησε η υπεύθυνη, αποτελεί προσπάθεια επιβολής συμπεριφοράς που συνδέεται άμεσα με στερεοτυπικές αντιλήψεις για την θηλυκότητα. Τα κλειστά πόδια είναι χαρακτηριστικό στερεοτυπικό παράδειγμα «ευπρέπειας» και σωστής στάσης σώματος των γυναικών, όπως αυτή υπαγορεύεται από τις κοινωνικές νόρμες και κανόνες που ανέκαθεν περιόριζαν τις γυναίκες. Γενικότερα, η κοινωνία μέσα από τους θεσμούς της αλλά και τα ΜΜΕ, αναπαράγει έμφυλα στερεότυπα και διακρίσεις. Με αυτό το τρόπο διαμορφώνει και προβάλλει ταυτότητες και ρόλους φύλων που βασίζονται σε σεξιστικές αντιλήψεις, χαρακτηριστικές μίας πατριαρχικής δομής. Ακόμη, έχει δημιουργήσει και ενισχύει έννοιες όπως η θηλυκότητα και ο ανδρισμός, προβάλλοντάς τες με αυστηρά στερεοτυπικούς όρους (Carr, 2007). Η άρνηση της μίας παίκτριας να συμμορφωθεί είναι ένδειξη αντίστασης απέναντι σε αυτές τις βαθιά επιβαλλόμενες νόρμες, οι οποίες μάλιστα συχνά θεωρούνται δεδομένες. Αντιθέτως, οι υπόλοιπες τρεις παίκτριες οι οποίες συμμορφώθηκαν αμέσως, αποδεικνύουν πόσο βαθιά ριζωμένες είναι οι έννοιες της θηλυπρέπειας και ανδροπρέπειας στην κοινωνία μας.

Από την άλλη πλευρά, η επιμονή της υπεύθυνης να συμμετέχει και η παίκτρια την οποία θεωρούσε όμορφη, αποτελεί παράδειγμα αντικειμενοποίησης και αναπαραγωγής προτύπων ομορφιάς. Η σύνδεση της επιτυχίας και απήχησης του βίντεο με την εξωτερική εμφάνιση της παίκτριας αυτής, αντικατοπτρίζει την βαθιά ριζωμένη και λανθασμένη πεποίθηση ότι η αξία των γυναικών, ακόμη και στην συναναστροφή τους στην ομάδα τους εξαρτάται από την εξωτερική τους εμφάνιση. Αναπαράγει την αντίληψη ότι η αξία ή η χρησιμότητα μιας γυναίκας σε δημόσιες εμφανίσεις σχετίζεται άμεσα με το πόσο «ελκυστική» φαίνεται, κάτι που είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα πατριαρχικών προτύπων. Η έμφαση στην «ομορφιά» της συγκεκριμένης παίκτριας, όχι μόνο δημιουργεί πίεση σε εκείνη, αλλά και σε όλες τις υπόλοιπες παρούσες παίκτριες, αφού υπονοεί ότι η συμμετοχή τους αξιολογείται με βάση την εμφάνισή τους, αντί για τις ικανότητές τους ή την προσωπικότητά τους. Η εμμονή της υπεύθυνης, είναι χαρακτηριστική της λογικής που

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

εμπορευματοποιεί την γυναικεία ομορφιά και ενισχύει την ιδέα ότι οι γυναίκες πρέπει να ανταποκρίνονται σε κάποια πρότυπα προκειμένου να γίνουν αποδεκτές.

Εν κατακλείδι, η όλη εμμονή της υπεύθυνης είναι απόρροια της ύπαρξης μίας πολιτισμικής πίεσης, η οποία απαιτεί από τις γυναίκες να υιοθετήσουν συγκεκριμένους τρόπους συμπεριφοράς και στάσης, ακόμα και στην περίπτωση που δεν τους εκφράζουν ή τους κάνουν να νιώθουν άβολα. Η φράση «δεν θα πάθετε και κάτι», κατακερματίζει τα συναισθήματα και την άποψη των παικτριών. Η χρήση φιλοφρονημάτων και παρακλήσεων από την υπεύθυνη, υποδηλώνει την έμμεση πίεση που ασκείται στις γυναίκες για να συμμορφωθούν εν πάσα περιπτώσει. Ο τρόπος επικοινωνίας δηλαδή της υπεύθυνης με τις παίκτριες δεν είναι χαριτωμένος, αντιθέτως όμως αντικατοπτρίζει βαθύτερα προβλήματα έμφυλης ανισότητας, που επηρεάζουν την δυναμική στις σχέσεις και την αυτοεκτίμηση των γυναικών.

Έγινε ένα θετικό σχόλιο πριν την προπόνηση για την απόδοση μίας συμπαίκτριας από τον προπονητή και ακούστηκε από μία άλλη συμπαίκτρια σχόλιο «παίζει ρόλο βέβαια που έχει χάσει και κιλά, μπράβο της». Το σχόλιο αυτό, αν και εκφράζεται ως έπαινος, αναπαράγει βαθιά ριζωμένες κοινωνικές αντιλήψεις που σχετίζονται με το φύλο, το σώμα και την αθλητική απόδοση. Σε ανθρωπολογικό επίπεδο, αντανακλά τον τρόπο με τον οποίο η γυναικεία ταυτότητα και η αθλητική ικανότητα συχνά πλαισιώνονται μέσα από πρότυπα σωματικής εμφάνισης, τα οποία δεν είναι ουδέτερα, αλλά διαμορφώνονται από κοινωνικά και πολιτισμικά συμφραζόμενα.

Πρώτα από όλα, το σχόλιο περιέχει στοιχεία έμφυλης ανισότητας, καθώς το σωματικό βάρος προβάλλεται ως κρίσιμος παράγοντας για την αθλητική απόδοση, κάτι που σπανιότερα επισημαίνεται στο ανδρικό ποδόσφαιρο. Οι άνδρες αθλητές αξιολογούνται κυρίως βάσει της τεχνικής τους, της δύναμης και της στρατηγικής τους, ενώ στις γυναίκες η εξωτερική εμφάνιση και η συμμόρφωση με κοινωνικά πρότυπα ομορφιάς συχνά εμπλέκονται στη συζήτηση για την αθλητική τους ικανότητα. Δεύτερον, αναπαράγει χονδροφοβικές αντιλήψεις, δηλαδή την κοινωνική προκατάληψη απέναντι στα σώματα που δεν συμμορφώνονται με τα κυρίαρχα πρότυπα ομορφιάς. Η σύνδεση της απώλειας βάρους με τη βελτιωμένη απόδοση υπονοεί ότι ένα πιο αδύνατο σώμα είναι «καλύτερο» ή πιο ικανό, παραβλέποντας την πολυπλοκότητα της αθλητικής δεξιότητας, που εξαρτάται από πολλούς άλλους παράγοντες όπως η τεχνική, η εμπειρία και η ψυχολογία. Το σχόλιο ουσιαστικά αντικατοπτρίζει έναν βαθύ εσωτερικευμένο μισογυνισμό, καθώς εκφέρεται

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

από μία γυναίκα προς μία άλλη, αναπαράγοντας στερεοτυπικά πρότυπα και προσδοκίες για το γυναικείο σώμα. Ο εσωτερικευμένος μισογυνισμός εκδηλώνεται όταν οι ίδιες οι γυναίκες, έχοντας μεγαλώσει σε ένα περιβάλλον που τις αξιολογεί κυρίως βάσει της εξωτερικής τους εμφάνισης, αναπαράγουν αυτές τις αντιλήψεις, μέχρι και σε πλαίσια όπου η απόδοση και η ικανότητα θα έπρεπε να αποτελούν τις μοναδικές παραμέτρους αξιολόγησης (Rische, 2023).

4.5 Δημιουργία συλλογικής ταυτότητας

Ημέρα αγώνα, πρώτη αγωνιστική του πρωταθλήματος της Β' Εθνικής κατηγορίας. Ο προπονητής και διοίκηση έχουν επιστήσει την προσοχή στην σημαντικότητα της συνέπειας από πλευράς μας. Μας έχουν ενημερώσει πως εφόσον η ώρα αγώνα είναι 4μ.μ, η ώρα προσέλευσης στο γήπεδο είναι 2-2:15 και πως 2:30 η πόρτα των αποδυτηρίων κλείνει και όποια δεν είναι παρούσα μένει εκτός. Από αυτό καταλαβαίνουμε ότι γίνεται μία προσπάθεια δημιουργίας συλλογικής ταυτότητας, κοινών στόχων και ενοποίησης, καθιερώνοντας πρακτικές πειθαρχίας και συνέπειας. Από την στιγμή που μιλάμε και για τον πρώτο αγώνα της σεζόν, δεν μιλάμε απλώς για λειτουργικούς κανόνες, αλλά για συμβολικούς, θέτοντας έτσι την αίσθηση ότι απαιτείται υπευθυνότητα και σεβασμός από όλα τα μέλη της ομάδας. Ουσιαστικά το μήνυμα διοίκησης και προπονητή στην προκειμένη είναι πως ο σύλλογος διέπεται από κάποιους κανόνες και αξίες, με την συνέπεια να είναι μία από τις πιο θεμελιώδεις. Η τήρηση του ωραρίου θα ενισχύσει την επαγγελματική εικόνα της ομάδας, δείχνοντας πως παρότι το γυναικείο ποδόσφαιρο στην Ελλάδα ακόμα θεωρείται ερασιτεχνικό, έχει υψηλά και επαγγελματικά πρότυπα (Παπαχρήστος, 2021). Ωστόσο, η απειλή, αφενός αποτελεί κίνητρο για τις παίκτριες και έναν παραπάνω λόγο να είναι συνεπής, αφετέρου δημιουργεί άγχος και αίσθημα αποκλεισμού σε όσες μπορεί να δυσκολεύονται να ανταποκριθούν κάτω από αυτές τις συνθήκες.

Μετά το τέλος της εκτός έδρας αναμέτρησης σε νησί, ύστερα από ένα επεισοδιακό παιχνίδι με κόντρα διαιτησία, ο γενικός αρχηγός που είναι κοντά με πολλές παίκτριες της ομάδας, από την συγκίνηση του λόγω της έντασης του παιχνιδιού και της κατάθεσης ψυχής από μεριάς μας, ήρθε με δάκρυα στα μάτια μας αγκάλιαζε και έδινε συγχαρητήρια.

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

Το γεγονός αυτό, αποτελεί ένα ισχυρό σύμβολο της συλλογικής ταυτότητας που διαμορφώνεται μέσα από τον αθλητισμό. Μέσα από την ένταση του παιχνιδιού, την αίσθηση αδικίας και την κατάθεση ψυχής από την ομάδα, ενεργοποιείται ένας μηχανισμός ταύτισης που ξεπερνά την απλή συνεργασία και μετατρέπεται σε ένα κοινό βίωμα βαθιάς συναισθηματικής σημασίας. Ο αθλητισμός δεν αφορά μόνο την αγωνιστική απόδοση, αλλά και τη συναισθηματική συμμετοχή των εμπλεκομένων.

Η συγκίνηση δεν είναι απλώς προσωπική, αλλά ενσαρκώνει το συλλογικό συναίσθημα της ομάδας. Η "κατάθεση ψυχής" είναι χαρακτηριστική στον αθλητικό λόγο, καθώς αποδίδει μια αίσθηση απόλυτης δέσμευσης, όπου το σώμα και το πνεύμα συνενώνονται για έναν κοινό σκοπό. Μέσα από τέτοιες στιγμές, δημιουργείται μια κοινή αφήγηση, μια συλλογική μνήμη που θα ανακαλείται στο μέλλον ως απόδειξη της συνοχής και της προσπάθειας της ομάδας. Τα δάκρυα επιτελούν έναν τελετουργικό ρόλο και επιβεβαιώνουν ότι η ομάδα πέρασε μαζί μια δοκιμασία και την ξεπέρασε, ανεξαρτήτως του αποτελέσματος. Συνοπτικά, ο αθλητισμός παράγει ισχυρούς συναισθηματικούς δεσμούς, παρόμοιους με αυτούς που συναντάμε σε άλλες μορφές συλλογικής δράσης. Μέσα από την κοινή προσπάθεια και τη διαρκή μάχη απέναντι σε εξωτερικές προκλήσεις, όπως αντιπάλους, αδικίες και κόπωση, τα μέλη της ομάδας συγκροτούν μια συλλογική ταυτότητα που βασίζεται όχι μόνο στην αθλητική τους ικανότητα, αλλά και στη συναισθηματική τους αλληλεγγύη.

Η ανθρωπολογική προσέγγιση σε αυτή τη σκηνή αποκαλύπτει ότι δεν πρόκειται απλώς για μια συναισθηματική αντίδραση, αλλά για μία διαδικασία μέσα από την οποία η ομάδα ενδυναμώνει τη συλλογική της ταυτότητα. Ο αθλητισμός πέρα από το αγωνιστικό του κομμάτι, είναι ένας ισχυρός μηχανισμός παραγωγής κοινών βιωμάτων, ενίσχυσης της αίσθησης του "ανήκειν" και δημιουργίας δεσμών που ξεπερνούν μία απλή συνεργασία. Ο γενικός αρχηγός μέσα από τη συγκίνησή του, επιβεβαιώνει και ενισχύει αυτή τη διαδικασία, λειτουργώντας ως φορέας των κοινών συναισθημάτων και αξιών της ομάδας. Η σκηνή αυτή αποδεικνύει ότι η συλλογική ταυτότητα δεν είναι μια αφηρημένη έννοια, αλλά κάτι που χτίζεται μέσα από συγκεκριμένες στιγμές και από έντονες εμπειρίες.

Στις 31 Δεκεμβρίου, τελευταία μέρα του χρόνου, στις 11 το πρωί, ο προπονητής μας ειδοποίησε μέσα από την ομαδική συνομιλία μας στο διαδίκτυο πως ακυρώνεται (πρώτη φορά) η προπόνηση επειδή δεν έχουμε διαθέσιμο γήπεδο. Πιο συγκεκριμένα είπε «Καλημέρα σε όλους, όπως με ενημέρωσαν δεν έχουμε γήπεδο σήμερα! Θα σας

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

ενημερώσω την Παρασκευή για την ώρα! Καλή χρονιά σε όλη την ομάδα!! Εύχομαι το νέο έτος να είναι γεμάτο υγεία, συνεργασία, επιτυχίες και δημιουργικότητα. Ας συνεχίσουμε να δουλεύουμε μαζί με ομαδικό πνεύμα και θετική ενέργεια για να πετύχουμε όλους τους στόχους μας». Το μήνυμα του προπονητή, πέρα από μία απλή ενημέρωση για την ακύρωση της προπόνησης, λειτουργεί ως ένας μηχανισμός ενίσχυσης της συλλογικής ταυτότητας της ομάδας. Αρχικά, το κλείσιμο του μηνύματος με ευχές για το νέο έτος και η αναφορά σε αξίες όπως «υγεία, συνεργασία, επιτυχίες και δημιουργικότητα» εντάσσουν την ομάδα σε ένα πλαίσιο κοινών στόχων και αξιών. Δεν μιλάει για ατομικές επιτυχίες, αλλά για συλλογικές, συμβάλλοντας έτσι στη διαμόρφωση μιας κοινής ταυτότητας που ξεπερνά την απλή συμμετοχή σε έναν αθλητικό σύλλογο και διαμορφώνει μια κοινότητα βασισμένη στην αλληλεγγύη και το κοινό όραμα.

Ο αδερφός μου, μου έστειλε μέσω μηνυμάτων υποψήφια συνθήματα για το πανό που σκοπεύει να φτιάξει για την ομάδα. Σε κάποια από τα συνθήματα αυτά ανέφερε «μπύρες, το όνομα της ομάδας, τη περιοχή που εδρεύει η ομάδα κτλ» και όλα διακατέχονταν από χιούμορ. Τα συνθήματα γενικότερα, αποτυπώνουν έναν βαθύτερο μηχανισμό μέσω του οποίου οι οπαδοί εκφράζουν την αφοσίωσή τους σε μια ομάδα ή σε έναν παίκτη. Η δημιουργικότητα και το παιχνίδι με τις λέξεις ενισχύουν τη σύνδεση των φιλάθλων με την ομάδα, με άλλους υποστηρικτές αλλά και με τους παίκτες. Το γεγονός ότι αυτά τα συνθήματα δημιουργούνται και μοιράζονται δείχνει τη σημασία της συλλογικής συμμετοχής στην κουλτούρα του γηπέδου. Η αναφορά σε μπύρες και διασκέδαση υπογραμμίζει ότι η στήριξη μιας ομάδας και μίας παίκτριας στην προκειμένη δεν περιορίζεται στο αποτέλεσμα αλλά αποτελεί κοινωνική εμπειρία που περιλαμβάνει χαρά, και δημιουργεί βαθύτερες σχέσεις στήριξης ανάμεσα σε ανθρώπους. Η δημιουργία και χρήση τέτοιων συνθημάτων αναδεικνύει τον αθλητισμό ως χώρο συλλογικότητας, ταυτότητας και διασκέδασης. Το χιούμορ, η τοπική περηφάνια και ένδειξη στήριξης αποτελούν θετικά στοιχεία αυτής της κουλτούρας, κάνοντάς τη σημαντική όχι μόνο για την ομάδα αλλά και για τους ίδιους τους φιλάθλους που αποδεικνύουν με αυτό τον τρόπο την αγάπη τους.

4.5.1 Τοπικισμός

Σε συνέντευξη του προπονητή και του γενικού αρχηγού της ομάδας από ένα site που ασχολείται με το γυναικείο ποδόσφαιρο, έγιναν ακραία παράπονα και αναφορές στο ζήτημα που αντιμετωπίζουν όλες οι αθηναϊκές ομάδες όταν πηγαίνουν για εκτός έδρας αναμέτρηση στα νησιά. Στις περισσότερες περιπτώσεις όπως ανέφεραν λόγω έλλειψης τηλεοπτικής κάλυψης γίνονται έκτροπα κατά των αθηναϊκών ομάδων όπως και συνέβη στο παιχνίδι της ομάδας την Κυριακή, κάνοντας αναφορά σε σφαγή από την διαιτησία. Μία ακόμα αναφορά που έγινε στην συνέντευξη ύστερα από ερώτηση του δημοσιογράφου ήταν για ένα περσινό παιχνίδι στο ίδιο νησί, όπου και εκεί έγιναν έκτροπα από την διαιτησία. Με αφορμή αυτό το σχόλιο για το περσινό παιχνίδι προκλήθηκε σάλος κάτω στα σχόλια. Υπήρχαν έντονες διαφωνίες και ακολούθησε διάλογος χωρίς να βγάζει κάπου. Γενικότερα υπήρχαν σχόλια στήριξης και σχόλια που ερχόντουσαν σε αντιπαράθεση. Εδώ, αναδεικνύεται ένα δομικό πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι αθηναϊκές ομάδες όταν αγωνίζονται εκτός έδρας στα νησιά. Το πρόβλημα αυτό είναι η ελλιπής κάλυψη και οι κακές διαιτητικές συνθήκες, οι οποίες -σύμφωνα με τα λεγόμενά τους οδηγούν σε ακραίες καταστάσεις και αδικίες. Ο σάλος που προκλήθηκε μετά τη συνέντευξη, στα σχόλια δεν είναι απλώς μια αντιπαράθεση για την ποιότητα της διαιτησίας, αλλά και μια αντανάκλαση βαθύτερων κοινωνικών και πολιτισμικών φαινομένων.

Από την αναφορά σε "σφαγή" των αθηναϊκών ομάδων και σε διαχρονικά φαινόμενα αδικίας στα εκτός έδρας ματς στα νησιά, διαφαίνεται ο ρόλος του τοπικισμού στο ελληνικό γυναικείο ποδόσφαιρο. Οι νησιωτικές ομάδες και οι φίλαθλοί τους βιώνουν συχνά μια αίσθηση αποκλεισμού και ανισότητας έναντι των αθηναϊκών ομάδων, οι οποίες προέρχονται από το κέντρο εξουσίας και θεωρούνται ευνοημένες σε πολλούς τομείς όπως η χρηματοδότηση, οι αθλητικές υποδομές και η προβολή από τα ΜΜΕ. Σε αυτό το πλαίσιο, η εχθρότητα απέναντί τους δεν αφορά μόνο την αθλητική διάσταση, αλλά συνδέεται με ένα αίσθημα αντίστασης απέναντι στην κυριαρχία της πρωτεύουσας. Αντιστοίχως, από την πλευρά των αθηναϊκών ομάδων, η ρητορική της "σφαγής" λειτουργεί ως μηχανισμός απονομιμοποίησης των αποτελεσμάτων και ως απόπειρα να αναδείξουν τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν λόγω της απουσίας θεσμικών ελέγχων όπως για παράδειγμα η τηλεοπτική κάλυψη που θα λειτουργούσε αποτρεπτικά για τις κακές

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

διαιτησίες. Το γεγονός ότι μιλάμε για ποδόσφαιρο γυναικών, προσδίδει μια επιπλέον διάσταση στο ζήτημα. Το γυναικείο ποδόσφαιρο στην Ελλάδα αλλά και διεθνώς έχει ιστορικά υποτιμηθεί, τόσο σε θεσμικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο κοινωνικής αποδοχής. Η απουσία τηλεοπτικής κάλυψης, οι ανεπαρκείς οικονομικοί πόροι και η περιθωριοποίηση των γυναικείων πρωταθλημάτων αποτελούν σαφή δείγματα του έμφυλου χάσματος στον αθλητισμό.

Η αδυναμία να βγει ένα ουσιαστικό συμπέρασμα από τη δημόσια αντιπαράθεση δείχνει τη γενικότερη κουλτούρα διαλόγου στον ελληνικό αθλητισμό, όπου οι διαφωνίες συχνά δεν οδηγούν σε λύσεις, αλλά αναπαράγουν εντάσεις. Το ότι η συζήτηση περιορίστηκε σε ανταλλαγή κατηγοριών και σχολίων υποστηρικτών εκατέρωθεν, χωρίς να υπάρξει κάποια επίσημη παρέμβαση από τη διοργανώτρια αρχή, αναδεικνύει την απουσία αποτελεσματικών θεσμικών μηχανισμών για την αντιμετώπιση τέτοιων ζητημάτων. Συμπερασματικά, η συνέντευξη και ο διάλογος που ακολούθησε δεν ήταν απλώς μία έκφραση δυσaréσκειας για την κακή διαίτησία. Έφερε στην επιφάνεια την διαχρονική ένταση πρωτεύουσας και περιφέρειας στο γυναικείο ελληνικό ποδόσφαιρο και τις θεσμικές αδυναμίες που πλήττουν το γυναικείο πρωτάθλημα. Αν και το γυναικείο ποδόσφαιρο προσφέρει ευκαιρίες για την αποδόμηση των παραδοσιακών ιεραρχιών του ανδρικού αθλητισμού, εξακολουθεί να λειτουργεί μέσα σε ένα περιβάλλον που αναπαράγει τις ίδιες δυναμικές αντιπαράθεσης, έλλειψης διαφάνειας και ισότητας. Το αν αυτό θα αλλάξει, εξαρτάται αφενός από τις ομάδες και τις διοικήσεις τους, όσο και από την πίεση της ίδιας της κοινωνίας για πιο δίκαιες συνθήκες στον αθλητισμό.

Σήμερα πριν την προπόνηση είχαμε μάζωξη σε ένα μαγαζί της Δυτικής Αττικής, το οποίο είναι χορηγός της ομάδας, με σκοπό να γίνει ανάλυση του αγώνα-βίντεο της αντίπαλής μας ομάδας την Κυριακή. Διήρκεσε λίγο λιγότερο από μία ώρα και έγιναν σχόλια και συζήτηση μεταξύ προπονητή και παικτριών. Παράλληλα ο προπονητής μας, δήλωσε πως είναι απογοητευμένος από την εικόνα της ομάδας σε επίπεδο τραυματισμών και απωλειών. Έχει δημιουργηθεί ένα αστείο μεταξύ μας πως αντί για Φοίνικας Δυτικής Αττικής θα έπρεπε να λεγόμασταν ΚΑΠΗ Δυτικής Αττικής. Η επιλογή ενός μαγαζιού, το οποίο είναι χορηγός της ομάδας, ως τόπου ανάλυσης του αγώνα δεν είναι τυχαία. Οι αθλητικές ομάδες δεν λειτουργούν σε απομόνωση, αλλά συνδέονται με τοπικές κοινότητες και οικονομικά δίκτυα. Η παρουσία στο συγκεκριμένο χώρο είναι μια μορφή συμβολικής ανταλλαγής, όπου η ομάδα ενισχύει τη σχέση της με τους υποστηρικτές της.

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

Από την άλλη πλευρά, η μεταφορά από το αθλητικό πεδίο σε ένα «ουδέτερο» περιβάλλον, όπως ένα καφέ αποδεικνύει την απουσία σχετικών εγκαταστάσεων και εξοπλισμών, όπως είναι μία αίθουσα ανάλυσης αγώνων. Σε πρώτο επίπεδο, το αστείο με τα ΚΑΠΗ, λειτουργεί ως ένας μηχανισμός αποσυμπίεσης. Οι τραυματισμοί και οι απουσίες μπορεί να δημιουργούν ένταση και πίεση, αλλά η αυτοσαρκαστική προσέγγιση μετατρέπει ένα αρνητικό στοιχείο σε διασκεδαστικό αφήγημα, ενισχύοντας έτσι τη συλλογική ταυτότητα.

5. Συμπεράσματα

Οι έμφυλες ανισότητες στο ποδόσφαιρο γυναικών παραμένει ένα μεγάλο ζήτημα μέχρι και σήμερα, λόγω του ότι είναι βαθιά ριζωμένες στον πυρήνα της κοινωνίας και στις πολιτισμικές αντιλήψεις για το άθλημα. Οι ποδοσφαιρίστριες, συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν τεράστιες διαφορές στις αμοιβές, στις χορηγίες, στις κρατικές χρηματοδοτήσεις, στην κάλυψη από τα ΜΜΕ και στις επαγγελματικές ευκαιρίες συγκριτικά με άνδρες ομόλογούς τους, παρά την αυξανόμενη δημοτικότητα των τελευταίων ετών. Οι επενδυτικές κινήσεις και οι χορηγίες στα γυναικεία πρωταθλήματα είναι περιορισμένες και έρχονται σε «δεύτερη μοίρα» αφού αντιμετωπίζονται ως δευτερεύουσες σε σχέση με το ανδρικό ποδόσφαιρο, ενισχύοντας έτσι την πεποίθηση πως το τελευταίο είναι πολύ πιο πολύτιμο και διασκεδαστικό (Woodward, 2017).

Ο σεξισμός, συνεχίζει ακάθεκτα να αποτελεί τεράστιο εμπόδιο, αφού εκδηλώνεται με την μορφή έμφυλων διακρίσεων, υποτίμησης και απόρριψης. Οι ποδοσφαιρίστριες συχνά έρχονται αντιμέτωπες με την αμφισβήτηση αναφορικά με τις ικανότητές τους, τον χαρακτήρα τους αλλά και με το δικαίωμα συμμετοχής τους στο άθλημα. Σε πολλές περιπτώσεις, οι γυναικείες ομάδες αναγκάζονται να παίζουν σε γήπεδα κατώτερου επιπέδου, να υπομένουν ελάχιστους προπονητικούς πόρους και να «πολεμούν» τα παραδοσιακά στερεότυπα που χαρακτηρίζουν το ποδόσφαιρο ως «ανδροκρατούμενο». Αυτές οι συστημικές ανισότητες, αντικατοπτρίζονται ακόμη σε ηγετικές θέσεις στους ποδοσφαιρικούς φορείς, όπου οι γυναίκες υπο-εκπροσωπούνται σε μεγάλο βαθμό σε προπονήτριες διαιτήτριες και εκτελεστικούς ρόλους. Παρόλα αυτά, σημειώνεται πρόοδος με αυξανόμενο ακτιβισμό, αυξανόμενη υποστήριξη από τους θαυμαστές και προσπάθειες να ξεπεραστούν αυτές τις ανισότητες (Woodward, 2017).

Η ανεξαρτησία και η απάλειψη των έμφυλων στερεοτύπων μπορεί να έρθει μέσα από την αυξανόμενη ένταξη και ενεργή συμμετοχή των γυναικών στο ποδόσφαιρο, ο οποίος συγκαταλέγεται ακόμα και σήμερα στους ανδροκρατούμενους χώρους. Ίσως κάποτε η ελεύθερη έκφραση και η ηθική ανάπτυξη των ανθρώπων να μπορεί να επέλθει μέσα από την ανάμιξη αυτών με τον αθλητισμό και συγκεκριμένα με το ποδόσφαιρο, το οποίο θα έχει μεταλλαχθεί σε έναν χώρο ο οποίος θα το καθιστά απόλυτα εφικτό (Boxil, 2006).

Η παρούσα διπλωματική εργασία επιχείρησε να παρουσιάσει και να μελετήσει μία γυναικεία ποδοσφαιρική ομάδα της Δυτικής Αττικής εκ των έσω. Δόθηκε βάση σε

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

στάσεις, συνομιλίες, αντιδράσεις, συμπεριφορές και συναισθήματα, τα οποία διερευνήθηκαν με μία ανθρωπολογική προσέγγιση. Οι ώσμωση μεταξύ του προπονητή, των παικτριών, της διοίκησης και των εξωτερικών παραγόντων έπαιξε κυρίαρχο ρόλο στην διαμόρφωση των συμπερασμάτων. Αν και το γυναικείο ποδόσφαιρο βιώνει αλματώδη πρόοδο, στην συγκεκριμένη ομάδα φάνηκε πως συνεχίζουν να υπάρχουν ακόμα πολλά κωλύματα όπως η ελλιπής οικονομικής στήριξη ή και τα στερεότυπα με τα οποία έρχονται καθημερινά αντιμέτωπες οι ποδοσφαιρίστριες. Ο ρόλος των ΜΜΕ είναι διττός διότι από την μία συμβάλλει στην διαιώνιση των έμφυλων ανισοτήτων και παράλληλα καλλιεργεί το έδαφος για την προώθηση και την ανάδειξη του γυναικείου ποδοσφαίρου μέσα από αυτά. Εν κατακλείδι, οι ποδοσφαιρίστριες καλούνται όχι απλά να εξελίξουν τις ποδοσφαιρικές τους δεξιότητες και ευφυΐα, αλλά να έρχονται αντιμέτωπες καθημερινά με τα παρακλάδια της πατριαρχίας.

5.1 Ερευνητικοί περιορισμοί

Όπως σε κάθε έρευνα, έτσι και σε αυτήν, υπήρχαν κάποιοι ερευνητικοί περιορισμοί. Ο βασικότερος εξ αυτών ήταν η συμμετοχική παρατήρηση σε μικρό δείγμα, δηλαδή σε μόνο μία γυναικεία ποδοσφαιρική ομάδα. Αυτός είναι και ο λόγος άλλωστε που σε πολλές περιπτώσεις, δεν μπορούμε να προβαίνουμε σε γενικεύσεις και σε συμπεράσματα με μεγάλη σιγουριά. Ο συγκεκριμένος αριθμός ποδοσφαιριστριών που αποτελούν το ρόστερ της ομάδας, όπως και τα συγκεκριμένα μέλη της διοίκησης αλλά και του τεχνικού επιτελείου, δεν είναι από μόνα τους αρκετά για να φέρουμε ασφαλή συμπεράσματα. Όλα τα δεδομένα που συγκεντρώθηκαν μέσα από την συμμετοχική παρατήρηση, αποτελούν προσωπικές στιγμές και βιώματα των ποδοσφαιριστριών ομάδας της Δυτικής Αττικής, ενώ η καταγραφή πραγματοποιήθηκε μία συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Συμπεραίνουμε, πως δεν γίνεται να αναχθούν στο σύνολο του γυναικείου ποδοσφαίρου τα συγκεκριμένα ευρήματα, αν και αποδείχθηκαν άκρως σημαντικά.

5.2 Μελλοντικές προτάσεις

Σύμφωνα με τους ερευνητικούς περιορισμούς που προαναφέρθηκαν, το εύρος του δείγματος της έρευνας ήταν μικρό. Το γυναικείο ποδόσφαιρο στις μέρες μας έχει πληθύνει

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

και για αυτό το λόγο θεωρούμε σημαντική την διερεύνηση και εξέλιξη της συγκεκριμένης έρευνας αλλά σε μεγαλύτερο αριθμό ομάδων, έτσι ώστε να μπορούν να διερευνηθούν και να διασταυρωθούν συμπεράσματα. Επιπλέον, με το πέρασμα του χρόνου οι αντιλήψεις, οι συμπεριφορές και οι στάσεις των συμμετεχόντων στο χώρο του γυναικείου ποδοσφαίρου, ενδεχομένως να αλλάζουν, οπότε μία επανεξέταση σε μερικά χρόνια να ήταν αρκετά βοηθητική για να ανάγουμε συμπεράσματα για την εξέλιξη αναφορικά με τις βαθιά ριζωμένες έμφυλες ανισότητες στο χώρο, αλλά και για να συγκρίνουμε αποτελέσματα. Μία ακόμη πρόταση θα ήταν να γίνει παρόμοια έρευνα σε κάποια ομάδα διαφορετικής γεωγραφικής περιοχής, είτε επαρχιακής είτε άλλης περιοχής της Αττικής, διότι εκεί θα υπάρχουν διαφορές στο κοινωνικό και πολιτισμικό προφίλ της ομάδας. Ακόμη, η διερεύνηση της σημασίας των ΜΜΕ ως προς την διαιώνιση των σεξιστικών στερεοτύπων, θα ήταν μία αξιολογή θεματολογία προς εξέταση. Μεγάλης σπουδαιότητας θα ήταν και μία μελέτη σχετική με τον ρόλο της εκπαίδευσης για την εξάλειψη των έμφυλων διακρίσεων, σεξιστικών συμπεριφορών και φυλετικών ρόλων. Επιπροσθέτως, το συγκεκριμένο αντικείμενο έρευνας θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί και σε άλλη ομάδα διαφορετικού αθλήματος, καθώς οι έμφυλες διακρίσεις και ταυτότητες έχουν και διαφορετικές πλευρές οι οποίες είναι σημαντικό να διερευνηθούν. Κλείνοντας, θα μπορούσαν σε μία άλλη περίπτωση να εξεταστούν και αναλυθούν τα συναισθήματα και τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά των ποδοσφαιριστριών αναφορικά με την αντιμετώπιση που δέχονται από την κοινωνία και τα μέλη της, ως προς την επιλογή τους να παίζουν ποδόσφαιρο.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Αθανασίου, Ε. (2022). Γλωσσικός σεξισμός και συμπεριληπτική γλώσσα: η περίπτωση του θηλυκού γένους στην ελληνική γλώσσα. Πάντειο Πανεπιστήμιο. Αθήνα, 2022.

Αθανασοπούλου, Λ. (2020). Η έμφυλη διάσταση στην προπονητική της καλαθοσφαίρισης στην Ελλάδα. ΕΑΠ, Πάτρα 2020.

ΑΡΝ, (2007). *Το γυναικείο ποδόσφαιρο στην Ελλάδα*. Ανακτήθηκε στις 14 Οκτωβρίου του 2019 από: <https://bit.ly/4g7l3Lf>

Γιαννακόπουλος, Κ. (2005). Πόλεμοι μεταξύ ανδρών: ποδόσφαιρο, ανδρικές σεξουαλικότητες και εθνικισμοί. Σύγχρονα θέματα, 88: 52-67.

Δελληγιάννη- Κουϊμτζή, Β. (1994). Θεωρίες για τις διαφορές των φύλων. Στο Β. Δελληγιάννη & Σ. Ζιώγου (Εκδ.) *Εκπαίδευση και φύλο: Ιστορική διάσταση και σύγχρονος προβληματισμός*. (σσ. 41-60). Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Βάνιας.

ΕΠΟ (2019). Γυναικείο ποδόσφαιρο, θηλυκή υπεροχή. Ανακτήθηκε στις 14/10/2019 από: [EPO - Hellenic Football Federation](https://www.epo.gr/epo-hellenic-football-federation)

Ζαιμάκης, Γ. (2015). *Θεωρητικά ρεύματα και προσεγγίσεις στην κοινωνιολογία του αθλητισμού*. Στο Γ. Ζαιμάκης και Ε. Φουρναράκη (επίμ.). Κοινωνία και αθλητισμός στην Ελλάδα: Κοινωνιολογικές και ιστορικές προσεγγίσεις. Αθήνα: Αλεξάνδρεια, σσ. 89-130.

Καμπερίδου, Ε. (2008). *Φύλο και αθλητισμός*. FYLOPAEDIA-Φύλο Παιδεία. Ηλεκτρονικό Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό του Προγράμματος ΘΕ. ΦΥΛ. ΙΣ. Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ).

Καμπερίδου, Ε., (2022). Κοινωνικό φύλο και αθλητισμός. Αναρτήθηκε στο e-class στις 7 Οκτωβρίου του 2022 στο: <https://bit.ly/4h0cvag>

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

Καραμουλάς, Ε. (2019). *Έμφυλες διαστάσεις του ποδοσφαίρου: η χαρτογράφηση του γυναικείου ποδοσφαίρου στην Ελλάδα και το κοινωνικό προφίλ των αθλητριών*. Ελληνικό ανοικτό πανεπιστήμιο, σχολή κοινωνικών επιστημών, Πάτρα.

Κωνσταντινίδου, Ξ (2019) «Αθλητικές πρακτικές και κοινωνική φύση», Κοινωνικές επιστήμες, τεύχος 10 σελ. 191-222

Κωνσταντινίδου, Ξ. (1996) «Το γυναικείο ποδόσφαιρο κέρδισε στην Ατλάντα το χρυσό» Αθύρμα ΕΠΣΜ τεύχος 5.

Κωνσταντινίδου, Ξ. (2013). *Κοινωνιολογικές παράμετροι που καθορίζουν το προφίλ των γυναικών που ασχολούνται με τον αγωνιστικό αθλητισμό στην Ελλάδα*, διδακτορική διατριβή, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Κομοτηνή.

Κωνσταντινίδου, Ξ., Χαραχούσου-Καμπίτση, Υ. & Σεμαλτιανού, Ε. (1995). *Ανδρικά και γυναικεία σπορ. Απόψεις φοιτητών για τον διαχωρισμό τους*. Πρακτικά 4^{ου} διεθνούς συνεδρίου Φυσικής αγωγής και Αθλητισμού. Κομοτηνή: ΤΕΦΑΑ, Δημοκρίτειο πανεπιστήμιο Θράκης.

Λαζούδη, Ε. (2020). *Γυναίκα και Σεξουαλική Αντικειμενοποίηση στη Διαφήμιση. Διερεύνηση των στάσεων και αντιλήψεών τους*. Παιδαγωγική σχολή Φλώρινας. Τμήμα παιδαγωγών. Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας. Θεσσαλονίκη.

Μαλλιωτάκη, Θ. (2020). *Η ανάδειξη και η εξέλιξη της γυναικείας ομάδας ποδοσφαίρου του Εργοτέλη στο Ηράκλειο: μία «παράσταση» με διαφορετικούς λόγους*. ΕΑΠ: Σχολή κοινωνικών επιστημών, Ηράκλειο.

Μελέτη, Β. (2015). Φεμινιστική γλώσσα και ορολογία η συγχρονική και διαχρονική θεώρησή της στο εκπαιδευτικό σύστημα. Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία: 10ο Συνέδριο, 12-14 Νοεμβρίου 2015: Πρακτικά (σσ. 155-165). Αθήνα: ΕΛΕΤΟ.

Μοσχοβάκου, Ν. & Χατζηαντωνίου, Α. (2018). Οδηγός προς τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας για την εξάλειψη του σεξισμού και των έμφυλων διακρίσεων. ΚΕΘΙ.

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

Μπατσομήτρου, Ε. (2024). Έμφυλες αναπαραστάσεις και σεξισμός στην δημοσιογραφική γλώσσα της διαδικτυακής αθλητικής δημοσιογραφίας στην Ελλάδα. ΕΑΠ: Σχολή Κοινωνικών Επιστημών. Πάτρα.

Νασιάκου Μ. (1979). Διαφορές των φύλων και ψυχολογική ταυτότητα. *The Greek Review of Social Research*, 36, 357–364. <https://doi.org/10.12681/grsr.462>

Νασιάκου, Μ. (1979). Διαφορές των φύλων και ψυχολογική ταυτότητα. *The Greek Review of Social Research*, 357-364.

Πανταζής, Β. (2015) Προκαταλήψεις - Εχθρότητα κατά του άλλου. [Κεφάλαιο Συγγράμματος]. Στο Πανταζής, Β. 2015. *Αντιρατσιστική εκπαίδευση*. [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα: Εκδόσεις Κάλλιπος. Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. κεφ 6.

Παπαγεωργίου, Δ. (2007). Μία «άλλη» Κυριακή: «τρέλα» και «αρρώστια» στα ελληνικά γήπεδα. Αθήνα: Επίκεντρο, 43-65.

Παπαδόπουλος, Τ. (2024). *Έμφυλες Ταυτότητες και Αθλητισμός. Η περίπτωση της γυναικείας ομάδας ποδοφαίρου του Αστέρα Χαλκίδας*. ΕΑΠ: Σχολή Κοινωνικών Επιστημών. Διπλωματική Εργασία.

Παπαχρήστος, Π. (2021). Η διάδοση του ποδοφαίρου. Συγκριτική μελέτη αναπτυξιακών στρατηγικών μεταξύ των FIFA, UEFA, ΕΠΟ και λοιπών εθνικών ομοσπονδιών.

Πηλαβάκη, Α. (2016). Σεξισμός: Μια αφανής πραγματικότητα. Λευκωσία: Επιτροπή Ισότητας των Φύλων στην Απασχόληση και στην Επαγγελματική Εκπαίδευση.

Σαρμής, Γ., (2019). *Η επίδραση των έμφυλων στερεοτύπων στην αποτελεσματικότητα της αθλητικής διαφήμισης*. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας. Διπλωματική εργασία.

Σπανομανώλης, Γ. (2015). Η άγνωστη ιστορία του γυναικείου ποδοφαίρου. Ανακτήθηκε στις 11/09/2018 από το: <https://www.England365.gr/article/77757/>

Τσοκαλίδου, Π. (1996). Το φύλο της γλώσσας: Οδηγός μη σεξιστικής γλώσσας για τον δημόσιο λόγο. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνίδων Επιστημόνων.

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

Χαραχούσου, Υ. (2004). Το φεμινιστικό κίνημα και η γυναικεία συμμετοχή στα σπορ. *Γυναίκα και άθληση*, ΙΙΙ, 1,30-38.

Χαραχούσου, Υβόννη (2003). «Γυναίκες σε ηγετικούς ρόλους του αθλητισμού: τρόποι αποτελεσματικής συμβολής». *Γυναίκα & Άθληση*. Έκδοση της Πανελλήνιας Ένωσης για την Προώθηση των Γυναικών στον Αθλητισμό και τα Σπορ (ΠΕΠΓΑΣ), τόμος Ι, τεύχος 1: 21-28.

Χατζή, Β. (2013). *Ελληνίδες προπονήτριες ποδοσφαίρου και έμφυλα στερεότυπα Μία πρώτη ποιοτική προσέγγιση*. Μεταπτυχιακή διατριβή. Τρίκαλα: ΤΕΦΑΑ, πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Χατζηϊωαννίδου, Ό. (2015). *Σtereότυπα Φύλου και Διαφημίσεις στην Ιδιωτική Τηλεόραση*. Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας. Φλώρινα, 2015.

Χρόνη, Σ. & Χατζηγεωργιάδης, Α. (2007). Φύλα και ισότητα. Στο βιβλίο του *Εκπαιδευτικού για την εφαρμογή προγραμμάτων που προωθούν την ισότητα στην κοινωνία – Καλλιπάτειρα*, σελ. 73-88, Αθήνα: Γραφείο Ολυμπιακής Παιδείας Υπ.Ε.Π.Θ.

Ξενόγλωσση

Banaji, M.R., Greewald, A.G. (1995). *Implicit gender stereotyping in judgements of fame*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68, 181 – 198.

Barnett, N.P. & Wright, P. (1994). Physiological considerations for women in sports. *Clinics in sport medicine*, 13, 297-313.

BBC SPORT football, (2005). *How women's football battled for survival*. Retrieved 03.06.2005 from: <http://news.bbc.co.uk/sport2/hi/football/women/4607171.stm>

Beasley, C., (1999). *What is feminism?: An introduction to feminist theory*. London: SAGE.

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

Bern, S. L., (1993). *The Lenses of Gender: Transforming the Debate on Sexual Inequality*. New Haven, CT: Yale University Press

Boxill, J., (2006). Football and Feminism. *Journal of the Philosophy of Sport*, 33:2, 115-124.

Bradbury, S., Amara, M., Garcia, B., & Bairner, A. (2011). Representation and structural discrimination in football in Europe: the case of minorities and women (summary report).

Brennan, P. (2007). *The Dick, Kerr Ladies FC*. Retrieved from: http://www.donmouth.co.uk/womens_football/dick_kerr.html

Buchanan, I., (2010). Feminist theory. In Buchanan, I. (Ed.), *A Dictionary of Critical Theory*. New York: Oxford University Press

Butler, J. (1990). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. London: Routledge.

Carr, C.L., (2007). Where have all the tomboys gone? Women's accounts of gender in adolescence. *Sex roles*, 56, 439-448.

Caudwell, J. (2016). Football and misogyny. In *Routledge handbook of football studies* (pp. 320-329). Routledge.

Chaundler, R. (2023). Coach of Spain's Women's Soccer Team Is Fired. *The New York Times (Digital Edition)*, NA-NA.

Connell, R.W. (2006). Το κοινωνικό φύλο. Αθήνα: επίκεντρο.

Cox, B., & Thompson, S. (2001). Facing the bogey: Women, football and sexuality. *Football Studies*, 4(2), 7-24.

Crabill, E. (2024). Womens' football, sexism and media representation: Contextualising the Rubiales/Hermoso kiss. *European Journal of Cultural Studies*.

Culvin, A., Bowes, A., Carrick, S., & Pope, S. (2022). The price of success: Equal pay and the US women's national soccer team. *Soccer & Society*, 23(8), 920-931.

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

Davis Fisher, C. & Dennehy, J. (2015). Body projects: making, remaking, and inhabiting the woman's futebol body in Brazil. *Sport in Society*, 18:8.

Deaux, K., & Major, B. (1987). Putting gender into context: An interactive model of gender-related behavior. *Psychological Review*, 94, 369-389.

Denmark, F. L., Rabinowitz, V. C., & Sechzer, J. A. (2005). *Engendering Psychology: women and gender revisited* (2nd ed.). New York: Allyn & Bacon.

Eagly, A.H., Wood, W. (2012). *Social role theory*. In P.A. M. Van Lange, A.W., Kruglanski & E.T. Higgins (Eds.), *Handbook of theories in social psychology* (2nd ed., pp. 458 – 476).

Ellison, G. T., & De Wet, T. (2018). Biological determinism. *The International Encyclopedia of Biological Anthropology*, 1-4.

Else, B & Nadel, J. (2019). *Futbolera. A History of Women and Sports in Latin America*. University of Texas Press.

Fenton, A., Ahmed, W., Hardey, M., Boardman, R., & Kavanagh, E. (2024). Women's football subculture of misogyny: the escalation to online gender-based violence. *European Sport Management Quarterly*, 24(6), 1215-1237.

Finstad, K., Rethore, C., Stengelhofen, T., (2019). The Women's World cup: a forum of denouncing sexism or promoting gender diversity? Ανακτήθηκε στις 15.09.19 από: <https://theconversation.com/the-womens-world-cup-a-forum-for-denouncing-sexism-or-promoting-gender-diversity-123212>

Fox, K., (2021). Ponytails and smiles: Pervasive language keeps sexism in Olympic sport at play [TV show]. Atlanta: CNN.

Freud, S. (1905). Three essays on the theory of sexuality. In J. Strachey (Ed. And Trans.). *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud*. (Vol. 7. Pp. 123-243). London. Hogarth Press.

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

Geis, F.L., Brown, V., Jennings, J. & Porter, N. (1984). Tv commercials as achievement scripts for women. *Sex roles*. 10, 513–525.

Haines, E. L., Deaux, K., & Lofaro, N. (2016). The times they are a-changing... or are they not? A comparison of gender stereotypes, 1983–2014. *Psychology of Women Quarterly*, 40(3), 353-363.

Haines, E.L., Deaux, K., Lofaro, N. (2016). *The Times They Are a-Changing... or Are They Not? A Comparison of Gender Stereotypes, 1983 – 2014*. *Psychology of Women Quarterly*, 1-11.

Halbert, C. & Latimer, M. (1994). "Battling" Gendered Language: An Analysis of the Language Used by Sports Commentators in a Televised Coed Tennis Competition. *Sociology of Sport Journal*, 11, 298-308.

Hill, J., (2014). "Sexual minorities in sports: prejudice at play." *Journal of Gender Studies*, vol. 23, no. 2, pp. 214–215.

Holmes, J. (2013). *Women, men and politeness*. Routledge.

Iacobescu, A. I., (2023). Why is football the "king sport"?

Jenkel, L. (2021). The FA's ban of women's football 1921 in the contemporary press—a historical discourse analysis. *Sport in History*, 41(2), 239-259.

Jones, A. (2011). Visual and verbal gender cues in the televised coverage of the 2010 winter Olympics. *International Journal of Interdisciplinary Social Sciences*, 6 (2), 199-216.

Joshua Congdon-Hohman & Victor Matheson, (2011). *International Women's Soccer and Gender Inequality: Revisited*. 1118, International Association of Sports Economists; North American Association of Sports Economists.

Kane, M. (1996). Media Coverage of the post title IX female athlete: A feminist analysis of sport, gender, and power. *Duke Journal of Gender Law & Policy*, 9(35), 95-130.

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

Kohlberg, L. (1996). A cognitive- developmental analysis of children's sex role concepts and attitudes. In E. E. Maccoby (Ed.). *The development of sex differences* (pp. 82-173). Stanford, CA: Stanford University Press

Kristy, I. (2022). Differences in Language Conversation Use by Gender. *Jurnal Penelitian Dan Pengembangan Sains Dan Humaniora*, 248-253

Lee, J. (2007). *Life after death*. *The International Journal of the History of Sport*, 24:11, 1491-1499.

Lewontin, R. C. (1983). Biological determinism. *Tanner Lectures on Human Values*, 4, 147-183.

Litosseliti, L. (2006). *Gender and language theory and practice*. New York: Hodder Arnold.

Lorber, J., (2010). *Gender Inequality: Feminist Theories and Politics*. Oxford University Press. *Paradoxes of Gender*. Yale University Press, 1994.

Magrath, R. (2016). *Inclusive Masculinities in Contemporary Football: Men in the Beautiful Game*. London: Taylor and Francis.

Messner, M. A., Duncan, M. C. & Jensen, K. (1993). Separating the men from the girls: The Gendered Language of Televised Sports. *Gender & Society*, 7 (1), 121-137.

Metheny, E. (1965). *Symbolic form of movement. The feminine image in sport. Connotations of movement in sport and dance*. Dubuque, Iowa, Brown, 43-56.

Noben, K., (2019). *Tackling the patriarchy: the football pitch as a transformative field for girls and women* (Doctoral dissertation).

Ortner, S. B. (2022). Patriarchy. *Feminist Anthropology*, 3(2), 307-314.

Parker, A. (2000). *Masculinities and English professional football: youth traineeship, subcultural expectation and gender identity*. *Genders and sexualities in educational ethnography*, 3: 41-65.

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

Parks, J. & Robertson, M.A. (1998). Influence of Age, Gender, and Context on Attitudes Toward Sexist/Nonsexist Language: Is Sport a Special Case?. *Sex Roles*, 38. 477-494.

Parks, J. & Robertson, M.A. (2000). Development and Validation of an Instrument to Measure Attitudes Toward Sexist/Nonsexist Language. *Sex Roles*, 42 (5/6), 415-438.

Pay, S. (2017). *Negotiating sexuality within a university's women's football team: a qualitative study*. Masters Thesis Canterbury Christ Church University Faculty of Education

Pereira, F. C., Verissimo, J., Diaz, A.C., Correia, R. (2013). *Gender Stereotyping, Sex and Violence in Portuguese and Spanish Advertisement*. *Comunicacao e Sociedade*, 23, 274 - 292.

Pfister, G. (2003). Women and sport in Iran: Keeping goal in the hijab? In I. Hartmann-Tews & G. Pfister (Eds.), *Sport and Women: Social Issues in International Perspective* (pp. 207-223). London: Routledge.

Pfister, G., & Sisjord, M. K. (2013). *Gender and Sport: Changes and Challenges*. Germany: Waxmann Verlag GmbH.

Pope, S. & Williams, J. (2011) A Socio-Historical Account of Female Experiences of Football's Golden Age in England. G. Pfister & S. Pope. *Female football players and fans, intruding into a man's world*. London: Palgrave Macmillan.

Pope, S. (2018). *Who Could Name an England Women's Footballer?: Female Fans of Men's Football and Their Views of Women's Football in England*. G. Pfister & S. Pope, *Female football players and fans, intruding into a man's world*. London: Palgrave Macmillan.

Rische, J. (2023). "I'm not like the other girls": The phenomenology of affect: How is female self-expression affected by internalized misogyny? *Gender Studies and Intersectionality and Change*. Linköping University

Robson, C. (2007). *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου*. Αθήνα: Gutenberg.

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

Roy, S. (2012). *The Lady Footballers: Struggling to Play in Victorian Britain*. Soccer & Society, 13:1, 133-137.

Smithsonian Magazine, (2019). *Lily Parr, a Pioneering English Footballer, Scores Bronze Monument*. Retrieved from: <https://www.smithsonianmag.com/smart-news/lily-parr-pioneering-english-footballer-be-honored-bronze-monument-180972160/>

Sport-Fm, (2024). *Εθνική Γυναικών: Άνοδος τριών θέσεων στο FIFA Ranking*. Αναρτήθηκε στις 24 Δεκέμβρη από: <https://bit.ly/4atrLdh>

The FA History, (2019). *The history of womens football in England*. Retrieved from: <https://www.thefa.com/womens-girls-football/history>

Themen, K., & van Hooff, J. (2017). Kicking against tradition: women's football, negotiating friendships and social spaces. *Leisure studies*, 36(4), 542-552.

Traianou, A. (2014). The centrality of ethics in qualitative research. In P. Leavy (ed.), *The Oxford handbook of qualitative research* (pp. 62-77). New York: Oxford University Press

UEFA, (2024). *Germany enjoy dominance*. <https://www.uefa.com/womenseuro/history/>

Umera-Okeke, N. (2012). Linguistic Sexism: An Overview of the English Language in Everyday Discourse. *Afrrev Lligens: An International Journal of Language*, 1, 1-17.

Valenti, M., Scelles, N., & Morrow, S. (2018). Women's football studies: An integrative review. *Sport, business and management: an international journal*, 8(5), 511-528.

Viki, G. T., Abrams, D., & Hutchison, P. (2003). The "true" romantic: Benevolent sexism and paternalistic chivalry. *Sex Roles*, 49 (9-10), 533-537.

Warnke, G., (2010). *Debating sex and gender*. California, Oxford University Press.

Weiss, M.R. & Glenn, S.D. (1992). Physiological development and Female's sport participation. An interactional perspective. *Quest*, 44, 138-157.

West, C., & Zimmerman, D. H. (1987). Doing gender. *Gender and Society*. I. 125-151.

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

Woodward, K. (2017). Women's time? Time and temporality in women's football. *Sport in Society*, 20(5-6) pp. 689–700.

Young, I., (1980). “Throwing Like A girl: A Phenomenology of Feminine Body Comportment Motility and Spatiality.” *Human Studies*, vol.3, pp. 137-156.

Zick, A., Kupper, B., Hovermann, A., (2011). *Dier abwertung der anderen*. Friedrich-Ebert-Stiftung, Berlin, Germany.

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε

Αναστασία Γεωργοπούλου, «Γυναικείες ποδοσφαιρικές κοινότητες στην Δυτική Αττική»

που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.